

NYELVÉSZETI FÜZETEK.

SZERKESZTI: SIMONYI ZSIGMOND.

4.

TRÉFÁS NÉPMESÉK ÉS ADOMÁK.

NYELVJÁRÁSI OLVASÓKÖNYV.

A MAGYAR NYELVŐR GYÜJTÉSEIBŐL SZERKESZTETTE

SIMONYI ZSIGMOND.

BUDAPEST, 1902.

ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T.

Ára 1 kor. 50 fillér.

TISZTELET PÉLDÁNY.

≡ KIADÓI ÉRTESÍTÉS. ≡

Ez az új gyűjtemény nyelv-történeti és nyelvjárási tanulmányokat, nyelvtani és nyelvhelyességi értekezéseket, továbbá nyelvészeti kézikönyveket és forrásműveket fog hozni — időhöz nem kötött füzetekben. Az első négy füzet:

A magyar szórend. *Simonyi Zsigmond.*

Márton József mint szótáríró. *Simai Ödön.*

A mondatrészek viszonya Brassai mondatelméletében. *Kocsis Lénárd.*

Tréfás népmesék és adomák. Nyelvjárási olvasókönyv. *Simonyi Zsigmond.*

Egy-egy füzet ára: 1 korona 50 fillér.

Következni fognak a többi között:

Helyes magyarság. *Simonyi Zsigmond.*

Elvonas. *Simonyi Zsigmond.*

Nyelvtörténet és lélektan. *Gombocz Zoltán.*

Dugonics mint nyelvújító. *Simai Ödön.*

A legközelebbi füzetek 1903. tavaszán fognak megjelenni.

A Nyelvészeti Füzetek minden könyvkereskedésben kaphatók.

NYELVÉSZETI FÜZETEK.

SZERKESZTI: SIMONYI ZSIGMOND.

4.

TRÉFÁS NÉPMESÉK ÉS ADOMÁK.

NYELVJÁRÁSI OLVASÓKÖNYV.

A MAGYAR NYELVŐR GYÜJTÉSEIBŐL SZERKESZTETTE

SIMONYI ZSIGMOND.

BUDAPEST, 1902.

ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI R.-T.

Bevezetés.

(A nyelvjárások rövid jellemzése.)

A magyar nép humora rendkívül gazdag és rendkívül mély. Legjelesebb humoristáink elismerték, hogy a nép fiai az igazi humoristák.* És maga a nyelv is igen sok szépséget, erőt és elmésséget köszön a nép humorának. Ebből fakad számos jellemző kifejezésünk, szólásunk, közmondásunk. Mikor tehát azon gondolkoztam, miként lehetne legvonzóbban ismertetni az élő népnyelvet az ő számos nyelvjárási változatában, legcélszerűbbnek gondoltam, ha a népnyelvnek tréfás alkotásaiból kötök egy koszorút. Ebben gyönyörködve szemlélhetjük nyelvünknek összes változatait, a nyugati végektől egészen keleti testvéreinknek, a moldvai csángóknak nyelvjárásáig, mely szinte úgy hat ránk, mintha egészen más nyelv volna, de a mienknek testvére.

Egy-egy nyelvjárás jellemző sajátosságait legteljesebben s legjobban az összefüggő prózai szövegekben szemlélhetni. Azért, amennyire lehetett, meséket, elbeszéléseket, adomákat válogattam, s csak ahol ilyent alkalmasat nem találtam, folyamodtam egy-egy párbeszédhez, népdalhoz, szólásokhoz, közmondásokhoz. Mindenütt megtartottam az eredeti Nyelvőr-beli közlés írásmódját (a szövegek alá tett számok a Magyar Nyelvőr kötetét és lapját jelzik, ahol e népnyelvi közlések először jelentek meg). Ahol válogatni lehetett, a pontosabb följegyzéseket használtam föl, ahol pedig kevésbé pontos följegyzésekre szorultam, a szembe-tűnőbb hibákat kijavítottam. A többit javítsa ki nyelvészeink és gyűjtőink jóakaró bírálata, mire ez a gyűjteménymásodik kiadást ér.

*

* Jókai Mór ezzel foglalta el székét az Akadémiában: A magyar néphumorról (M. Akadémiai Értesítő 1860. 1. k.). Mikszáth Kálmán pedig »Az igazi humoristák« címe alatt ismertette a néphumor nyilatkozásait (A Petőfi-társaság lapja 1872.).

Nyelvjárásainkat nyolc nagy csoportra vagy nyolc „nyelv-járás-területre” lehet fölosztani. Ez az osztályozás a legjellemzőbb sajátságok közösségén alapszik. E sajátságok közül legismeretesebb a zárt *ë* hanggal való különböző bánásmód. Az első két nyelvjárás-területen, továbbá a 4-en s 5-en általában a zárt *ë* dívik az ilyen szókban: *szëm, lëhet, gyerëk*; ezek az *ë-ző* nyelv-járások. A harmadik vagyis az „alföldi” s a drávavidéki csoport tisztán *ö-ző*: *szöm, löhet, gyerök*. A székely nyelvjárások *ë-zők*, csak az udvarhelyi *ö-ző*. Végre az északkeleti s a Királyhágón-túli nem-székely nyelvjárások a zárt *ë* helyett nyílt *e*-t ejtenek, tehát *e-zők*: *szem, lehet, gyerek*. Vannak azonban átmeneti nyelv-járások: néhány nyugati nyelvjárás, továbbá az udvarhelyi s a keleti székelység közötti vidék félig *ö-ző*, félig *ë-ző*; a Királyhágón túl pedig Kalotaszeg még nagyrészt megőrizte az *ë*-zést a körülötte dívó *e*-zéssel szemben. Vannak aztán érdekes nyelv-járás-szigetek, amelyek régibb s újabb népvándorlás és telepítés által keletkeztek. Így van p. egy régi nagy *ö-ző* nyelv-sziget Abauj megye keleti részén (az úgyn. Hegyköz), kisebb *ö-ző* szigetek vannak Dunántúl Somogy megye északnyugati részén és a komáromi Kocs helységben (a *kocsi* hazájában). Viszont az Alföldön újabbkori jász és palóc telepítések: Félegyháza, Kúnszentmárton, Dorozsma, Pécska, Zenta; Tolna megyéből való telepítés Oroszáza. Az alföldi *ö-ző* területen különben is sok *ë-ző* helység van; több alföldi városban pedig az egyik felekezeti *ö-ző*, a másik — mely a 17., 18. században költözött be — *ë-ző*. Azonkívül más nyelvi sajátságokra nézve is átmeneteket találunk mindenütt, ahol egymással érintkeznek a kijelölt nagy területek. Szembetűnők ezek az átmenetek az északkeleti terület „palócos” nyelv-járásaiban, mert részben a palóc, részben a velük érintkező más nyelvjárások sajátságait mutatják.* — Mindazáltal elég jól meg lehet különböztetni egymástól a nyolc nagy csoportot, mint a következő jellemzésből láthatjuk (a fölosztásban egészen, a jellemzésben is nagyrészt Balassa József könyvét követjük).

1. A nyugati nyelvjárás-területen (Sopron és Vas m. és Zala megye nyugati fele) a *szëm, tészëm*-féle szókat zárt *ë*-vel ejtik, de *e* helyett bizonyos szókban *ö*-t mondanak: *csöpp*,

* Érdekes p. összehasonlítani a nyugati palócos (esztergom-komáromi, csallóközi) nyelvjárásokat a szomszédos dunántúli és nyugati nyelvjárásokkal; vö. Zolnai Gy. Mátyusföld nyelvjárása.

föl, vörös, mögött; a délibb részeken (tehát az ö-ző Drávavidék közelében) sok más szót is ö-vel ejtenek: *szöröncse, lössz, gyerök* stb. Az *a* és *e* helyett a szó végén is igen gyakran a zártabb *o, ë, ö* hang dívik (*lábo, kezë, ökrö*, de az *o* csak ha a megelőző szótagban *á* van, az *ë* és *ö* leginkább 3. személyű alakokban). A félzárt hosszú hangok helyett jobbra kettőshangot ejtenek. Igen kedvelik a rövid magánhangzókat, kivált az *i ü ú* helyett majd mindig *i ü u* hangokat ejtenek: *viz, tűz, kut*; hangsúlytalan szótagokban *ó ö* helyett is *u ü*-t ejt a göcseji s rábavidéki: *csiku, erdüs, parancsuta, pörünny* (e h. *parancsóta, pörönyi: parancsolta, pörölni*). Göcsejben s Őrségben *emént, fömént* és *fëmént*, ami másutt *ëmént, fömént*. A göcseji, űrségi, hetési és zalai nyj. az ilyeneket is röviden ejti: *tehen, level, keves, nehez*. Az eredeti zárt *é* helyén a legtöbb vidéken *í i* hangot ejtenek: *vín, ílet, verís* és *veris*.* Az *ly* és *lj* helyett *l* vagy *ll* dívik (*míllen, íllön lë*), s a szótagvégi és szóvégi *l* majd mindig elmarad. — Az ige többes 1. személyét e területnek nagyobbik (déli)része nem *u ü*-vel, hanem az eredeti nyíltabb hanggal mondja: *látónk, mënténk, gyüttönk; tuggyok, várjok, kinyüttök*. A névszóknak ugyanezt a személyét a *e*-vel ejtik: *házánk, kezünk* (Göcsej, Hetés, Őrség és Felső Őrvidék). A több birtokos 3. személy ragja részint *-ok ëk* és *-jok jëk jök* (Rábavidék, Őrség, Felső Őrvidék), részint pedig *-ik* és *jik*: *lovik, ökrök, kertyk* (Hetés, Göcsej, Zala). Göcsejben s Őrségben ilyen infinitívus van: *dógoznya, tanítnya, várnya*.

Ide tartozik a göcseji, a rábavidéki, az űrségi, a hetési s a zalai nyelvjárás, továbbá a felső űrvidéki nyelvjárás-sziget (melyet 1902 nyarán földözött föl és írt le Varga Ignác; Szombathelytől nyugatra: Felsőőr, Alsóőr, Őri-Sziget és Jobbágyinak Kis-Jobbágyi nevű része). E felső űrvidéki szigetnek rendkívül különös sajátosságai vannak: az *a* hang hasonul a következő *á*-hoz, p. *ápám, pájtás*; a birtok többségét így jelölik: *ló^amék, tehenédék* e h. *lovaím, teheneim*; a jelen idő többes első személyragja *-unk* *ünk* h. *-nunk* *nünk*: *észünk, táncununk, hintenünk, vannunk* (a. m. vagyunk). — Még megemlíjtük a göcseji nyelvjárásból ezeket a régies tárgyas alakokat: *mëgënneje, mëkfódoznája*, több. *ëvënnejik, hoznájik*. Továbbá, hogy Göcsejben újabb eredetű

* A mai köznyelvi zárt *é* hang némely szavainkban eredeti, p. *vén, élet, verés*; de más szavakban nyílt hosszú *é* hangból fejlődött, p. *këz, këz-nël, tël, kël, tëhën, szekër*.

páros névragjaink nem illeszkednek: *avve* (avval), *enná* (ennél), *ehho* (ehhez), *tánce*, *hatszér*. (Egyesek a többi nyelvjárásban sem). A *t*-végű igék (ha a *t* előtt magánhangzó van) a befejezett cselekvést kötőhangzó nélkül képezik: *süttek*, *vettem*, *üttö* e h. *sütöttek*, *vetettem*, *ütötte*.

Irodalom: Rábavidék: Halász János Nyr. (=Nyelvőr) 13. k., Csapodi István uo. 10. k., Kováts S. János 20., Varga Ignác 29. — Göcsej: Kardos Albert 13., 14. — Őrség: Könnye Nándor 7. — Népköltési gyűjtemény: Sebestyén Gy. Regös énekek (1902).

2. A dunántúli területen (hová a többi Dunántúl tartozik, kivéve még Somogy déli részét és Baranyát) szintén azt mondják *szēm*, *tészēm*, *embēr* és *csöpp*, *föl*, *vörös*, stb.; az *-él*-szótag helyett mindig *-öl*:- *ölég*, *lölköm*, *szédölög*. De szó végén már sem az *ē*, sem az *ö*, *o* hangokat nem kedvelik; (azonban az északnyugati részekben a helyett *o* vagy zártabb ajakkal ejtett *a* hangzik, ha a megelőző szótagban *á* van: *lábom*, *szobábo*, *lévág-gyo* és *lábam*, *szobábq*, *lévág-gya*). Az *i* *ü* *ú* magánhangzók rövidítésének itt is nagy a divatja: *viz*, *kü*, *házbu*. Az *ly* helyett többnyire *l*-et, de az *lj* helyett *j*-t mondanak (*hel*, *ojan*, *űjön lē*). A szóvégi *l* néha megmarad, de a többi szótagvégi *l* ritkán (*balta*, *lölköm*, de *hāgat*, *óma*, *fömegy* stb.). Az *-ít* képző helyett *-itt* van s a főnévi igenév *-nyi*-vel: *tanítottó*, *segítették*, *tanítottanyi*, *irnyi* (néhol itt is *-nya*, de csak ha az előtte álló szótagban *i* van: *innya*, *sirnya*). A *-hoz* rag *-hó* *hő*. A több birtokos 3. személy ragja többnyire *-uk* *ük*, *-juk* *jük*. Az északi részekben az eredetileg is zárt *é* helyett *i*-t (vagy *i* és *é* közt álló nyiltabb *ī*-t) ejtenek: *vín*, *níp*, *termís*, *fíllék* (ellenben *kéz*, *félíg*, ered. *kēz*, *fēlig*).

Az egész területet két nyelvjárásra lehet osztani: a felső dunántúli nyelvjárás az északi Dunától a Bakonyig terjed, az alsó a Bakonytól délre esik (déli határvonala a Balaton nyugati csúcsától Kaposváron és Pécsen fölül Szegzárdig vonul).

Irodalom: a Nyr. népnyelvi közleményei. (Vö. Vas József: A dunántúli nyelvjárás, Magyar Nyelvészet 5. k.)

3. Az alföldi nyelvjárásterület jellemző sajátása az *ö*-zés: *szöm*, *töszöm*, *embör* stb. (csak a vegyeshangú szókban s néhány egytaguban marad meg az *ē*: *bētyár*, *ēggy*, *sēm*, *tē*, *lē* stb.). Az *i* *ü* *ú* többnyire megtartja hosszúságát, az *-ít* képzőben is: *víz*, *tűz*, *kút*, *tanítani*. A kétféle eredetű *é* a legtöbb vidéken egy-

formán *é*-nek hangzik, de egyes szókban az ered. zárt *é* h. *i*: *níz, kík*. Az *l* valamivel ritkábban vész el, mint Dunán túl: *nyève, tanút, lábtú, de délbe, szélnek, asztal*. Az *ly* helyett mindig *j*, csak az ide tartozó Drávavidék nyugatibb részein *l*: *hel, selém, illen*. A birt. személyrag *-uk* *ük*, de a Dráva vidékein *-ik*: *borik, annyik, kezik, magik*.

Ide tartozik a kiskunsági, a szegedvidéki nyelvjárás, továbbá a duna-drávaközi nyelvjárások: a sárközi, alsó és felső drávai s a szlavóniai. A szegedinek külön sajáttsága a *-hoz* ragnak *n*-es alakja: *házhon, tűzhön*. A szegedinek a drávaiakkal közös sajátosságai az ilyen mélyhangú tárgyas alakok: *vári, adi, mondik* e h. *várja, mondják*, s a fölszólító alakoknak a jelentő módba keverése: *nem lássa, szeresse, taníccsuk*. A duna-drávaköziek már sok tekintetben a dunántúliakhoz, sőt a nyugatiakhoz közelednek: a zárt magánhangzókat jobbra röviden ejtik, p. *tűz, kut, házbu, igazította, igazittanyi*. A felső drávai már azt is mondja: *lábo, pávo, házós*. Az alsó drávainak s a szlavóniainak különossége az *-ul* igeképzőnek *-il* ejtése: *gyógyil, fordil*. Alsó drávai igealakok: *köttem, futtál, futtunk, futtak*. — A szlavóniai (Eszék-vidéki) régi magyar helységek az *a* helyett mindig az idegenszerű *â*-t ejtik, a hosszú *á* helyett viszont ajakhangú *â* vagy kettős *ââ* hangot; az *é* *ö* *ó* helyett is részben kettős hangzókat mondanak (*ee* *eö* *aó* stb.); a mai *ü* *ű* helyén sokszor megőrizték az eredetibb *i* *í* hangokat: *fist, pinkösd, tükör, gyisző*; nagyon kedvelik a hosszú magánhangzókat: *pípa, lúd, sütni, leszön* stb. Sok más régiséget is megőriztek.

Irodalom: Szeged: Négyesy László Nyr. 15. — Halas: Korda Imre uo. — Kecskemét: Szántó Kálmán uo. 9. k. — Mohács: Kalma István 27. — Baranya-Ózd: Somssich Sándor uo. — Szlavónia: Balassa József 23. Szarvas G. 5. — Népköltési gyűjtemények: Kálmány Lajos: Szeged népe (Arad 1881—2) és Koszorúk az Alföld vadvirágaiból (Arad 1877—8).

4. Az úgyn. dunatiszai terület (a Duna és Tisza között szétszórva s a Körösök két oldalán) ismét *ë*-vel beszél: *szëmëm, embër*, de a Duna-Tisza közén körülbelül annyi *ö*-zéssel keverve, mint a dunántúli nyelvjárások: *föl, köll, körösz* stb., míg keleten a tiszántúli nyelvjárás tisztán *ë*-ző: *fël, këll, kërészt*. Nagyon kedvelik a hosszú *i* *ü* *ű* magánhangzót s az *ly* helyett mindig *j*-t mondanak (*hej, gója*). A szótagvégi *l*-et a Duna-Tisza közén annyira hagyják el, mint a szegedi nyelvjárás, de a Tiszán túl sokkal kevésbé (azt mondják p. *kézzel, nappal, -bül bül*, nem

kézzé, nappá, -bú bú). A többes 3. birtokos személyrag -uk ük. A -hoz rag -hó hő, Tiszán túl -ho hē hō.

Itt három nyelvjárást lehet megkülönböztetni: a pest-megyeit, a bácsmegyeit s a tiszántúlit. Az első kettő kevésbé különbözik egymástól. A bácsmegyei a *t*-végű igetőknek fölszólító alakjait is használja a *j*-hangú tárgyas alakok helyett (mint a szegedi): *nem lássa, tanácsa, nem válasszuk még*. A tiszántúli különösen abban különbözik, hogy tisztán *í-ző*, mint a szomszéd északkeleti nyelvjárások: *vín, szíp* stb. A Tiszán innen csak egyes szókban van *í* az *é* helyett: *níz, kík, típ*. Az eredeti nyílt *ē* helyén azonban mind a három nyelvjárás, tehát a tiszántúli is, *é*-t ejt: *kéz, levél* stb. — Nevezetes még, hogy egyes tiszántúli nagy városokban kétféle nyelvjárást lehet megkülönböztetni: az eredeti református lakosságét, mely tisztán *í-ző*, és a török világ után bevándorolt katolikusokét, kik rendszeren *é*-t ejtenek s a fölszólító módban *várjanak* helyett azt mondják *várjonak, hajcsanak* (ez palóc v. jász eredetre mutat).

Irodalom: Pest megye: csak a Nyrben közölt népnyelvi hagyományok. — Felső-Bácska: Balassa József Nyr. 12. — Tiszántúl: Az *é*-t *í*-re váltó tájszólásról: Arany János (Hátrahagyott prózai munkáiban). Szentes: Négyesy L. (Tanulmányok az egyetemi m. Nyelvtani társaság köréből). Mezőtúr: Mészáros István Nyr. 8. — Török Károly: Csongrádmegyei gyűjtés (a Kisfaludy-társaság Népköltési gyűjteményében 2. k.).

5. Az északnyugati terület foglalja magában a palóc és a palócos nyelvjárásokat. Ezek őrizték meg leghívebben az *ly* és *ē* hangokat: az *ly* helyett sem *l*-et, sem *j*-t nem ejtenek, s *ē* hanggal mondják az ilyen szókat is: *csépp, fél, kell, mégét, vérés, kezé* (v. *kezi*) stb. A kéttagú, hangrövidítő szótóket az egész ragozásban rövid hanggal ejtik: *level, tehen, keves*. Az *a* helyett többnyire tótos *á*-t, viszont *á* helyett hosszú *a*-féle hangot alkalmaznak: *kábátom*. A többes és személyragos tárgyesetben zártabb hangzót ejtenek: *házakot, emberekét, gyűrűmöt*. Némely vidéken feltűnő az *é* helyén az eredetibb nyílt hosszú *ē*: *télén, félig* v. *tedlén, feelig*. Az igazi palóc tájszólásokat jellemzi a sok kettős magánhangzó. Nemcsak hosszú magánhangzók helyett ejtenek ilyeneket, hanem még az *al, el, öl*-féle szótagok helyett is: *auma, eümegy, föümönt* stb. A *még* igekötő *g*-je mássalhangzó előtt elvész pótló nyujtással: *mëllátod, mëmmontam* stb. A foghangok helyett *i* előtt ínnyangokat ejtenek, tehát *ti, di, ni, li* helyett

tyi, gyi, nyi, lyi, p. *szeretyik, gyiák, kérnyi, emelyi*. Az igeragozásban érdekes az *-ít* képzős igék fölszólító módja: *taníjon, meríj, készíjétek el*; a fölszólító módban a többes 3. személynek zárt kötőhangzója: *várjonak, mēnnyēnek, üssōnek*; továbbá a *t*-végű igéknek (ha *t* előtt magánhangzó van) kötőhangzó nélküli befejezett cselekvése: *köttem, futtak, megütték*. A névragozásban pedig nevezetes ez a három rag: *-nott, -nól (nó, nú)* és *-nyi*, p. *Páléknott vót* (Páléknál volt), *bírónyi mēgyék* (a bíróhoz megyek), *kománú gyött* (komáéktól). A *-val vel v*-je a palócoknál mássalhangzó után is megmarad (*botvau, késveō* stb.), a *szēr* rag pedig nem illeszkedik (*háromszēr, ötszēr*). A többes 3. birtokos személyrag *-ok ōk, -jok jōk*, illetőleg *-ok ēk ōk* stb. Azonfölül még sok más különösségük van e nyelvjárásoknak, részint közösen, részint pedig az egyes vidékeken különböző fejlődéssel.

Ezt a nagy területet négy kisebb területre lehet fölosztani: középen vannak a palócok (a Bükk, Mátra és Cserhát hegység körül Heves, Gömör, Borsod, Nógrád, Hont m.), s innen három irányban terjed szét a keleti, déli és nyugati palócos nyelvjárásvidék. Emezekben a palóc nyelvsajátságok különféleképp keverednek a szomszéd nyelvjárásterületek sajátjaival. De a nyugati nyelvhatáron megint egy valóságos palóc nyelvjárással találkozunk: a nyitraival. A nyitrai palócok *á* helyett *óá*-t ejtenek s az *ó ő é* helyett mint a göcsejiek *uó üő ié*-t: *koása, gyiszuó, züöd, kiézfoguó*. Nevezetes itt a *-ra re* ragnak állandó *-rē* alakja (*rēá*-ból): *vig paripoán vigan mēgyék arrē ja csatoárē, bucsíd az erdüörē* (bocsásd az erdőbe).

A középső palóc nyelvjárásvidéken Balassa szerint négy nyelvjárás van: a mátravidéki, a borsodi, a karancsvidéki s az ipolyvidéki. A keleti palócos nyelvjárásvidéken is négy: a sajóvölgyi, a hernádvidéki, a hegyaljai s a zilahi. A déli vidéken ugyanannyi: a hevesmegyei, a bükkaljai, a felsőpestmegyei s a jászsági. A nyugatin három: a bars megyei, az esztergom-komáromi, a mátyusföldi és csallóközi. Külön ötödik vidéknek vehetjük a nyitrai palócokét.

Irodalom: 1) A palóc nyj. Bartha József Nyr. 21—22. Pintér, Palóc népmesék. Pap Gyula, Palóc népköltemények. Gömör: Albert János Nyr. 18. Eger: Zolnai Gyula Nyr. 18, 21, Bartha J. 19. Karancsvidék: Szabó István, Tud. Gyűjt. 1837. I. Ipolyvidék: Oláh Béla, Tanulmányok az egyetemi m. Nyelvtani társaság köréből. — 2) Sajóvölgy, Gömör, Albert J. Nyr. 18. Zilah vid. László Géza 27. 28. — 3) Déli palócos nyj.: csak a Nyrbeli népnyelvi hagyományok. A jász telepítések közül Pécska: Simonyi Zs. Nyr. 7. és Ada:

Csefkó Gyula és Molnár Sándor 27. — 4) Mátyusföld: Zolnai Gyula 19., 20. Esztergom: Scheiber (Szántó) Zsigmond 9. — 5) Nyitra: Turzó Ferenc 28.

6. Az északkeleti terület e-ző és í-ző (a Tiszántúl nagy része: a felsőtiszai nyelvjárás, s a Tiszán innen Zemplén-Abauj). A zárt *ë* helyett általánosan a nyílt *e* hangot ejti: *szemem, ember, csepp, felett, veres*, stb. A zárt *é* helyét *í* foglalja el: *szípság, kelevény*, stb. (ellenben *hét, név, levél, szekér*). Szeretik a hosszú magánhangzókat, és különösen nevezetes (itt s a következő két területen) a rövid magánhangzók megnyújtása, ha ugyanahhoz a szótaghoz tartozó *l, r* vagy *j* következik: *álma, kért, rájta* stb. Az *l* hangot ritkábban hagyják el, mint más nyelvjárások, az *ly* hang helyett pedig *j*-t ejtenek. A *-hoz* rag a felsőtiszai nyjban *-ho he hö*. Érdekes uo. a családnevek meghatározói használata rag nélkül: *Nagyék megyek, Nagyék voltam*. A Szamos és Kraszna mentén s a zemplén-abauji nyjban palóc vonásokkal is találkozunk, p. a *-ni, -nül*-féle ragokkal: *bíróni vótam, szomszédomnül jövök*.

Irodalom: Debrecen: Kúnos Ignác és Guttenberg Pál Nyr. 9. Érmellék: Jenő Sándor 29. Szatmár: Fülep Imre 12. Szatmárm. régi iratokból: Zolnai Gyula 25:27. Kapnikbánya: Vass József, Nyelvtud. Közl. 2. Mátészalka (nem í-ző): Pályi Gyula Nyr. 26.

7. A 'királyhágóntúli' terület (melyen itt az erdélyit a székelységnek kivételével értjük) szintén jobbra nyílt *e*-t ejt a zárt *ë* hang helyett; de itt nagyrészt az *o* helyett is a nyiltabb *a* hangot ejtik: *azak, vagyak*, sőt *akas, baland*, s a küüllő-vidéki nyelvjárásban még az *ö* helyét is a megfelelő nyiltabb hang foglalta el (írva *æ* vagy *ø*: *ækær, ørdæg*). Itt is megnyúlik az ilyen szók magánhangzója: *álma, Érdély, rôjt, éjt*. Az *ly* h. *j*-t mondanak. Ide tartozik a küüllői, a maros-szamosközi s a kalotaszegi nyelvjárás. Csak az utóbbi ismeri a zárt *ë* hangot, de kiejtése itt is közeledik egy kissé a nyílt *e*-hez. A küüllőiben nevezetes az ajakhangú illeszkedés hiánya: *ökrek, fűhez, sütet*.

Irodalom: Alsó-Fehér m. Lázár István Nyr 25. Hunyad m. Lozsád: Kolumbán Samu Nyr 22. — Maros-Szamosköz, Szolnok-Doboka: Kalmár Elek Nyr. 17. — Kalotaszeg: Balassa József Nyr. 20:464, Czuczsa János a Kalotaszeg c. hetilapban 1890.

8. A székely nyelvjárások hosszú idő óta külön fejlődtek, s azért sok közös sajáttságot fejlesztettek, noha eredetileg különböző más nyelvjárásokkal voltak kapcsolatban. Az *a* helyett, ha

utána á következik, jobbra á-t ejtenek: *ápám, kápál*. A többes szám tárgyesetében mindig zártabb hangot ejtenek, olyant mint a palócok (*házakat, leveleket, őket*). A kéttagú szótók rövidítését végig viszik az egész ragozáson: *tehen, levelbe, szekerral*. Sok szó *i*-je helyett *ü*-t mondanak (*küis, hüit, mü, stb.*). Az *ly* h. *j*-t mondanak. A kérdésben sajátságos hanghordozásuk van. Az igeidők s az ikes ragozás régi alakjait leghívebben megőrizték. A *t*-végű igéknek itt is vannak (mint a palócoknál és Göcsejben) ilyen kötőhangzó nélküli alakjaik: *üttem, köttük, megbocsáttak*. Itt is nagyon el vannak terjedve ama sajátságos palóc névragok, de itt így hangzanak: *-nütt, -nül nül, -ni*. — Azonban itt kicsinyben megint ismétlődik a többi nyelvjárásoknak az az elágazása, hogy t. i. a legtöbb vidéknek *ë*-ző a beszéde, de az udvarhelyi székelység *ö*-ző; továbbá a keleti székelységnek egy része ép úgy rövidíti az *i ü ú* hangokat, mint a dunántúli nyj. (*viz, tűz, ur*), ellenben a nyugatiban több hosszú hangot találunk, mint bármely más nyelvjárásban (*múlat, mútat stb.*, holott a köznyelvben *mulat, mutat*). Az egész székelység azt mondja *hëzzám, hëzzád, hëzza* e h. *hozzám, hozzád, hozzá*, és (Marosszék kivételével) *rëjta, réta* e h. *rajta*. Jellemző székelység s általában erdélyi szerkezet: *el kell menjek*.

A székelységben négy nyelvjárást lehet megkülönböztetni. A marosszéki nyelvjárás legkevésbé tér el a köznyelvtől, a kétféle *é* közt nem tesz különbséget, a birtokos személyrag *-ok ök, jok jök*. Az udvarhelyi és a keleti székelység az eredeti zárt *é* helyett néhol *i*-t, de többnyire ehhez közel álló *é*-t vagy lapos nyelvvel ejtett *ë*-t alkalmaz. Udvarhelyben az *l* a szótag végén többnyire elvész. A keleti *ë*-ző nyelvjárásban nevezetes a *-vel* rag *v*-jének megőrzése: *ökörvel, pénzvel* (kivált Csíkszékben és Hétfaluban) és a sziszegő végű igék hangátvető fölszólító módja: *hújza, ájsa, erejsze* (eredetileg *húzja, ásja, ereszje*); az *is* kötőszó helyett azt mondják *ës*. — A keleti székelységtől vált el néhány száz évvel ezelőtt a kiköltözött moldvai csángóké. Emez a hosszú idő s az oláh hatás miatt sok külön sajátságot vett föl. Az *ly* hangot megőrizte, de *l*-et is ejt helyette (*kevel, melik*). Az *sz* és *s* helyett palatális *ś*-et ejtenek, a *cs* helyett meg igen gyakran *s*-et (*sángó, sak, kusma*), *ty* helyett pedig *cs*-t (*kucsá, csúk*) és *gy* helyett *dzs*-t (*édzs, dzsere, tudzsá*). A székelyes *ápám, ténács* h. azt is mondják: *épám, ténács*; s vannak ilyen vegyeshangú kicsinyítők is: *lyánëcska, jobbëcska*. *Rëám* h. *rivám, rajtam* h.

rittam. Az igeragozásban legnevezetesebb a tárgyias alakok *n*-re végződő 3. személye: *mondëttán* (a. m. mondotta), *elkùltin* (elküldte), *hittin* (hitte), *értin* (érti), *mëglátagassán* (meglátogassa) stb. A tehető ige helyett *ura vagyok* szerepel (az illető igével) s ez az egész valóságos segédigévé válik, mert p. a helyett hogy *nem chetem, chetel, chetik* aszt mondják: *nem uravagyok egyem, nem uravacc egyél, nem ura egyék (nem ur egyék), nem uravagunk együnk (v. nem ura együnk), nem uravattok egyetek (v. nem ura egyetek), nem urának egyenek* = *nem ehethetnek!* A határozott névelő *e* és *ez*, de *ez* helyett rendesen csak *z*: *zembër, zejtu* a. m. az ember, az ajtó.

Irodalom: A székely nyelv hangjai, Steuer Jánostól (székelyudv. reál. értes. 1887—8; vö. Steuer J. Nyr. 22). Kriza, Vadrózsák (1863) s a Kisfaludy társ. Népköltési gyűjteményének (új folyam) 3. kötete. — Az egyes nyelvjárásokról: Udvarhely: Fazekas Elek (székelyudv. reál. értes. 1872/3). — Háromszék: Lőrincz Károly, Magyar Nyelvészet 6. (1861). Csík: T. Nagy Imre (a Székely egyesület 4. évk.), Steuer J. Nyr. 22. A halmágyi nyelvszigetről Horger Antal Nyelvt. Közl. 31. — Moldvai csángók: Szarvas G. Nyr. 3., Munkácsi Bernát 9., 10. és Rubinyi Mózes 30., 31.

*

A magyar nyelvjárásokról van egy igen becses alapvető és összefoglaló könyvünk Balassa Józseftől: A magyar nyelvjárások osztályozása és jellemzése (a M. T. Akadémia kiadása 1891; melléklete: a m. nyelvjárások térképe). Ezt kiegészíti a szerzőnek ilyen című értekezése: A m. nyelvjárások keletkezése (1898, az Ethnographia c. folyóiratban). — A nyelvjárásoknak szókincese legteljesebben a Szinnyei József szerkesztette Magyar Tájszótárban van összegyűjtve.

Az egyes nyelvjárásokról szóló tanulmányoknak legnagyobb része a Magyar Nyelvőrben jelent meg. Ugyanott a legtöbb vidékről megjelentek már tájszók, szólások és összefüggő szövegek. (Az első huszonöt kötet tartalma össze van állítva a Nyelvőrkalauz című füzetben.) Azonfölül jó szövegeket találunk a különböző népköltési gyűjteményekben. — Igen érdekes és fontos teendő a nyelvjárásoknak történetét kutatni. E célra alkalmasak az illető vidékeken készült régi nyelvemlékek s az ott született vagy nevelkedett írók munkái, továbbá a mindenütt található levéltári iratok és régi jegyzőkönyvek. Ezekben még igen sok a fölhasználatlan nyelvkincs.

1. Nyugati nyelvjárások.

Az okos léány.

Vót éccer én naon okos léán, ennek a hire a kiráhó is éjutott, a ki hogy kiporóbájjo a léánt, magáhó hivatta, asztán aszongya neki: Édés lejányom, van nekem a palláson száz esztendús fonalam, fonny abbú nekem aran fonalat.

— Fölsígés kirá atyám, mongya a léán, van az én édés apám-nok száz esztendús sövén kertyé, abbú csinátosson nekem aran orsut, akkor fonyok aran fonalat.

— No hát édés lejányom most mást mondok: Van nekem a palláson száz likas korszum, fótozd bē azokat.

— Fölsígés kirá atyám, mëgmëg mongya a léán, előbb fordéttassa ki a korszukat, asztán maj vetëk rájuk fótót, mër aszt bölcsen tuggya, hogy színirú nem lehet fótozni.

— Ejnye édés hugám, látom, hogy okos léán vagy; hát harmaccor aszondom nekéd, hozz is, mëg nē is; lëgyën is mëg nē is!

Az okos léán ëssëg fótánáto magát; hozott két szita között lëtakarva ëg galambot: Imé! itt van kirá atyám!

Mikor osztán a kirá nem tutta hogy mi van bennē és mëg akarta nézni, hát a galamb üstint ëröpüt; vót is nem is. Ekkor osztán a kiránok mëgteccëtt az okos léán és gazdagon kiházosította ötet.

Mëg most is ének, ha mëg nem hótak.*

(15:231. — Nagy-Lengyel. Göcsej. — GAÁL FERENC.)

Terülj meg, abroszom!

È cigánnok vót naon sok gyerökő, de keves könyerő. Sokat koplátak a szëgényök, öccő má két napig nēm vuót mit önnyi. Ebusu a vén cigán, foggya magát, válláro veti a na' fejszit és emënt országunya. Hát a mind mögy, mööget, éccő csak elibe mögy az isten. »Hoá mënsz cigán?« kërdi tölő az isten. »Emönök, lëvágom az istent; miëtt adott sok gyeörököt, keves könyeret.« »Mëgá' cigán!

* Ezt a mesét Mátyás királyról mondják. — G. F.

mongya neki az isten; adok én neköd egy abroszt. Ha té ennek az abrosznak asz mondod: diridi iédés abroszom. akko majdan teli lëssz mindën juó fiélije.« Mëkköszönyi az adománt a cigán és mööget haza feli. »No gyeörökök, mongya amind haza ér, gyertök, m^{na} [ma] na' vendégségét csapunk. Lössz mindën, a mit szeméték szátok kíván.« Evve lëteritti az abroszt: »Diridi iédés abroszom!« hát a gyobná gyobb elesigtü csak u' görbetti az aszta. Aután ho' vége vót a vendiségnek, sziepen összüteszi és eraktya az abroszt; attán aszongya a gyeörököknek, hogy eszt nëm szabad án bántanya, së asz mondanya neki, hogy diridé édës abrocom, mett akko mëkharakszik az isten. De a gyeörökök nëm fogattak szuót, halom miko az aptyik nëm vuót öccör odahaza, elüvészik az abroszt és kezdik neki számunya: diridé iédes abrocom. Mëgin csak teli lött az aszta. Hát mikö a cigán haza gyün, láttya, mi csinának aok a rosz kölkök; akko mögharagudott és evittö az abroszt a komájáho. Ennek is mëghatta erőssen, hogy nëm szabad ám neki mondanya, diridi édës abroszom, mer igy mëg amugy. De bion a komája is csak emonta neki és naon mëkteccött neki az abrosz, vissza së atta többet; magam is naon jó tom hasznánya, gondóta magába.

Avvë mëgintelën eszánto magát a cigán, mëg-mëg emënt országunya; válláro vöttö a na' fejszit és mëgën ëggyütalákszik az istenye. Kördi töle az isten: »Hoá mënsz cigán?« »Emögyök, lëvágom az istent; miétt adott sok gyerököt, keves kënyeret.« »No csak në haragugy, adok én neköd ész szamarat, ennek ha asz mondod: szirdi szurdi édës szamoram, hát csak nézd, ho' mennyi aran terëm benne.« Avve emënt haza a cigán; de a számárre is mëg-mëg csak u' gyárt, mind elübbet az abrossze; a komájo mëgën csak nëm atta vissza.

Harmaccër mëgën emönt a cigán és mëgënt ëggyütalákszott az istenye. De má akko az ur isten nöm is körte, hová mögy, halom adott neki ë' botot. »Ennek csak asz mond: pöndörüdü édës botom, és lösz mindënféled.« Hát foggya a cigán, haza mögy, és gondolla magábo, hogy de eszt má csak nëm bizza a komájára; mongya is neki mingyá: pöndörüdü édös botom! Hanëm lett is pöndörüdü; csaknöm agyonvertë. Akko aután neki atta aszt is a komájának. Mëgörüt neki a koma naon, monta is mingyá: pöndörüdü édös botom. Hát csak ekesztë istentelenü dobánya a hátát, csak u' bëtt belë. Hanom akko naon mögijedëtt, és mingyá visszaatta a cigánnok abroszát, szamarát és mindënyét. Akkor osztán lött mindënyik, gazdagok lëttek. Ha mög nöm hátak, most is ének.

(1:417. — Páka, Göcsej. — PFEIFFER JULIA.)

Országunya: országotni, vándorolni. *Számunya*: mondogatni. *Dobánya*: ütlegelni (*dobni*: ütni). *Diridi* ebből van elferditve: *terülj meg*, azaz légy megterítve (a mesének változatában így hallottam gyermekkoromban Veszprémben S. Zs.). *Hanom, halom* = *hanëm*. *Körtte* (talán *körtö*) = kértdte, kérddette. — A Nyrben e mesének címe: Az isten és a cigány.

A jó tanács.

Éccer három ur emént utazni. Méntek, mündégétek; hát mire beakomodott, beleértek egy sűrű erdőbe, ott osztán ebolondutak. Éccer csak egy világot láttok messzirű; hát osztán csak arafelé tartottak; mire odaértek, hát eggy öreg embër kigyött elejbék a hajléékbu; ettü osztán ejeli szállást kéérték. Az öreg embër aszongya nekik: Hiszën jó van, szállást adok, de magam is vendéégéket várok éccakáro. A három utas kéérdészte, hogy micsoda vendéégéket vár? Az öreg embër aszt feleli: Három fijam van, azokat várom; ér rablu, egy gyilkos, még el léélékvesztő; ha ezékké mék tunnak féérnyi, akkor hát itt marathatnak.

A három ur ere ésszünéézött, osztán magukba tanakottak, maraggyanak-é, vas-sé? Végre mégis éétökékék magukba, hogy még-marannak. A min bééménnek a hajléékba, hát láttyák, hogy tizenkét embërre van teriétfé az asztá. Akkor nagyon mékhökkentek, osztán csak várták, hogy mi lész ebbü.

Hát éccer csak megállott az udvaron három hintu, osztán külépött belölle három széép uri embër. Ezék vótak az öreg embërnek három fijaji. Azután nèm sokáro vacsoráznyi kesztek. Hát csak éttek-ittak, még beszéégettek szépen ugy ééfé tájig. Akkor az öreg embërnek eggyik fja valamiképpen ugy ésszübojtotta a három utast, hogy azok szérén ekesztek egymás köszt pörűnyi, hogy majnèm má hajba kaptak. Addig-addig csingátok, hogy utójáro ugy ésszükomlot-tak, hogy egymást rëndessen erakták. Akkor az, a ki eggyüveszesztette öket, aszongya nekik, hogy igasságot tész kösztük, ha füzetnek neki tisz pöngöt.

Mit vót mit ténnyi, a három utas mégatta neki a pénst, hogy eggyesiccsé ésszü öket. Ez osztán még is lett. De ekkor még elüállott a másik fja az öregnek és aszongya, hogy ő még meggyógyéttya öket tisz pöngóér. Észt is csak még-mégatták nagy nehezen. E még osztán adott nekik valami innya való dühüs medécinát.

Mikor má ez is mégvót, akkor az öregnek az a harmadik fja, a ki eddig csak háagatott, ekezd nad döcögössen nevetnyi és aszongya nekik: No, tik hát mégjártátok a bolongyát; két bátyáimok tiktéket széépen fűtettek, kifigurásztok; az eggyik készakarva ésszübojtott benneteket, a másik még orvosság helétt nétrébulát (maszlagos nadragulya) adott innya, osztán még drágán még is füzettéték.

Erre a három utas ekezdött nad dühüssen káromkonnyi; szitták az árgyliussát, terémburáját, még a rézangyalát, ugy hogy majnèm a lölküket eveszesztették a nagy förtelmes éktelen káromkodásbo. Utójáro az álom enyomta öket, és ide-oda edülédésztek.

Mikor másnap féebrettek, a nap má jó magossan vót, fájt mindén csontyuk, még széédölgött a fejük; a három fijunak még sè hire, sè hamma nèm vót má. Az öreg embër akkor aszongya nekik: Nám mégmontam az este az igazat; az eggyik fijam fiskáris, ez rabol; a másik még doktor, ez gyilkul; emem még léélékvesztő, a barát. Az eggyik ésszübojtott, a másik bolondéttót adott, a harmadik még

künevettett benneteket, még szérén káromkottatott veleték. Nám, megmontam elüre. Mos hát adok egy jó tanácsot az utra: lölködet a papra, életédet a doktorra, erszényédet a fiskárisra né bizd!

Ha eszt a jó tanácsot megtartották, tán még most is ének, ha eddig még nem háatak.

(7:87. — Szalafő, Órség. — SIPOS ESZTI.)

Elbolondul: elbódul, eltéved. *Szérén*, rendesen *szērén*, *szēren*: nagyon, igen. *Csingál*: ingerkedik, incselkedik. *Ésszükomlottak* talán hiba e h. -*bomlottak* (de vö. *komlós*: bojtos MTsz és itt *ésszübojtotta*).

A cséros disznó.*

Hát éccer é kirának vót három lányó;** eöknek az aptyik, a kirá emént a vására; hát elübb mékkérdöszte az öreggyebbik lányát, hoty hát izej mit hozzon neki? Aszongya: »Neköm, idös apám, hozzon egy ezüstös aranyos ruhát, a mëllik a lekszöbbebebb.« Hát kérdi a másikat, hát az és aszongya: »Neköm, idös apám, hozzon egy ezüstös aranyos ruhát.« Na, gyó van; mas még emegy a legfiatábho, aszt és mékkérdözi, hoty hát neköd izej, idös lányom, mit hozzak? Aszongya: »Neköm, idös apám, hozzon és csöngü baracot, még mosolgu ómát.«

Gyó van; hát emegy a kirá a vására, ottanik mingyá a kettejinek, a najobbik lányának vöjött egy igön-igön szép ezüstös aranyos ruhát. A fiatábbnak és utánno mēnt; sok üdün, de mindēhun kerezsgit csöngü baracot még mosolgu ómát, de bizē csak nem talát suhun.

Mékfordut a kirá, együtt haza; de amint gyön, hát ek kátyuba méksülledt lovájje, hintajájje, kocsisájje, mindönijje öggyütt. Hát odamegy án és cséros disztu, aszongya án a kirának: »Add oda, kirá, a legfiatább lányodat, akko kisegillek abbu a csérbu — vaj izej a kátyubu!« Gyó van; aszonta, odaggya a legfiatább lányát. De nem hijött án, ait mēgen mongya án a cséros disztu: »Tē kirá, add neköm a legfiatább lányodat, én kisegillek abbu a csérbu!« Még-össék csak odaigértē; de ait hijábo, még és mēk csak harmaccēr és mékkérdöszte. Mind a háromszēr neki ajállotta a cséros disznunak.

Ki is segitötte szépségössen a csérbu a kirát.

Aután mastan pejg a kirá még a cséros disztu öggyütt mēntek haza. Otthun mingyá elüvette a kirá az ezüstös még az aranyos ruhát a két naobbik lányának, eök még um mégörütek, hogy örüttikbe ugrátok és. De halom a fiatább — az a! az aptya mingyá hamargyábo megmonta án, hogy hát »Bizē tē, idös lányom, nem löszü többöbet az enyim, mét ennek a cséros disznunak attalak áti, mét engöm kisegitött ön nagy csérbu.«

* Következetlenül jelöli a ragozásbeli szóvégi *e-t* s az *á* után az *a-t*.

** A közlő az *ly*-ben az *y-t* egy ponttal írta; más órségi közleményekben *lány*.

Na hát em mast abba mut, emëgy a cséros disztu haza. Ez üdü alatt pejg aszt gonduták ki, hogy a szomszid lányát ötösztetik fő a kirá lányo ruhájábo: kicsinyáták, hoty hát mēkcsallák a cséros disznut. Főötösztetik fáinnyan aszt a szomszid lányát s ēccēr csak mēggyött án a cséros disztu; hát tót án magájje üt talicskát, hogy avve tolla e a királyánt, fő és üt a cipra ötözetü lýán, de bizē csak a rét közepijik tóhatta a cséros disztu; ottanik, tuggyok, hát bizē mēgszólat a lýán, aután asztán kigyótt a talicskábu; hát mēgszólamlik án, aszongya:

»Röhö, röhö, kis lýán! szállá lē a talicskárú, mētten tē nēm vagy a kirá lányo.« Esztet miháncst kimonta, aután asztán ki és szállott a talicskábu.

De halom mast! — az ēsten csēdāja, a cséros disztu a talicskájje visszamēt a kiráho s aszongya neki: »Tē kirá, add oda a legfiatább lýányodat, mēt kiségitöttelek a csérbu!« Hát bizē, tuggyok, mēgēs csak odatta; főütettē a talicskájábo a cséros disztu; miko immán beleüt, mēgszólamodott, aszongya:

»Röhö, röhö, kis lýán! csak üll a talicskábo, mēt tē vagy a kirá lýán.«

Hát el és tóta magájje szép mōggyájje — s böcsülette lögyön mondva, mēkküetēm — a disznu-óba tēttē bele; mingyá, hamarossan, csak uf fristibe kukoricát vüjött elejbē; kukoricájje akarta mēg-ētetni, de annyi eszē vót a királyánnok, hoty hát nem ēttē mēg, halom mōrges vót a cséros disznura.

Hát mēgēsség az utánna valu gyöü nap mēgnésztē az óba a királyánt, ő kjemē csak ott vót bizē. Mastan mēgin mēgnésztē, kicsóata onnaj, szépön magájje vezettē be ész szobábo. Hát csēdák csēdāja, gondulluk — abbu a ronda pazdērgyás cséros disznubu ész szép fáin legin löjött; ott az asztalná vót szép ötözettyē, asztot rávétte: bizē csak szép embör löjött ēccērgyibe belüllő. Ottanik hát mingyár a lýánt és szöbbeben főötösztetettē s urassan — mind ēgy gaballér — ősszütt sētáta.

Aután asztán nēm sok üdüre emēntek ész szép kertőbe — mētten ezi a leginyi vót án az a kert — odamēntek abba a kertőbe, ott sērifkáták kettēsijje ēk kis üdejig; aután asztán evezettē ēv világon szép baracfáho, onnaj mēgēsség pejg ēcs csak naon szép óma-fáho; mingyá mēg és mutatta nekije a csöngü baracot mēg a mosolgu ómát, s aszonta neki: «Na, lázsdē mast, én attam mēg nekōd asztat, mit apádná keresti; az én kertōmbe van a csöngü barac mēg a mosolgu óma»; és mingyá mēg és szerettik egymást. Eután öggyütt étek sokáig, s ha mēg nem hóatak, mast és ének.

(2:233. — Hetés, Dobronak. Zala m. — FATER JÓZSEF.)

Csér: sár, kátyu; *cséros*: sáros, lucskos. *Hijött, löjött, vijött*: hitt, lett, vitt. *Ait*: azért. *Ēök*: ezek. *Halom*: hanem. *Mētten, mēt*: mert. *Mēkküetēm*: megkövetem, bocsánatot kérek. *Gyöü*: jövő. *Kicsóata*: kicsalta. *Pazdērgyás*: pozdorjás. *Sērifkál*: sétál, járkél. *Világon szép*: vő. *világszép* és *ki-világra olyan* MTsz.

Adomák.

1. E csata ákámávuó lévőkták ek katonának a zuórá. A szögín katona mittett? Fűövetté a lévőgott uóra darabgyát iés visszatetté; iés kiérdézi a pajtását, ho juól van-é? Aszongya: nagyon juól van asz pajtás, mer a liktya van föllú: könnyen beleerégethetéd a tobá-kot kanálluó.

2. Három iévi szuógálot után mēgy haza a katona szabacs-ságro, iés talát a zuton és sulkot. Lévitte velé, de nagyon meleg vuót, iés má izzannyi kezdett alatta a katona. Szērēncsiére gyütt szemköszit é zsiduó. Hogy összöiértek, magosra emeli a katona a sulkot iés mongya: »Zsiduó, véd mēg eszt a sulkot, ha nēm, hát!...« A zsiduó ölöget szabuódott hogy ű nēm hasznáhottya; de mēg is iédett a szögín öreg zsiduó, mer a katona miég éccēr, udde har-maccor miég föllebb emété: »Véd mēg eszt a sulkot! Ha nēm, hát mingyá!...« A zsiduó csak uókuba gyütt a katonávuó, iés mēg-vetté öt forinton, ámbár igēn dērágo vuót is. De örüt, ho mēg-szabadút a katonátú, iés a lekközellebbi faluba bemēnt a biruóho iés bepörútó a katonát: hogy aszonta, ha mēg nēm vēszi túló a sulkot, hát agyon üti. A katona is elüőbb-utuóbb oda kerút a biruóho. A biruó aszonta a katonának, hogy mert uton-utfiélēn a zsiduóra ráparancsúnyi, ho végýē mēg a sulkot. A katona aszonta hogy ű nēm parancsút rá, hanēm igēn nehiéz vuót a sulok, hát füőemété, ho végýē mēg, ha nēm: hát mos mingyá édobom, nēm hogy agyon ütöm. Hát a biruó kiéggyezti [?] úket.

(11:90. — Rábaköz. — VARJAS GÁBOR.)

Hazug mese.

Éccēr és-siket, év-vak mēg ek-kopasz iēmēntek riépát lopnyi. Mikor huszkották a riépát, iēkezdi a siket: Ott valamit hallok! A vak mēg: Nizziték, valamit látok! Erre fölugrott a kopasz:

Uccu bizoⁿ szalaggyunk!
Hal-loboggyon a hajunk!

(15:140. — Rábaköz. — HALÁSZ JÁNOS.)

Tréfás mese.

Hát éccēr vuót nekēm két ökröm, aszt én éhajtottam a temetőbe legényi; amég azok ott legétek, én addig csinátom bozzábu szekeret mēg igát. Odahaza vuót kilenc zsák rozsom, aszt beletettem egy tökhéjba, akkor évittem a mónárba.

Kérdēm hun van a malom; aszongyák évan sétányi.

Nahát én addig léfeküttem, a szekeret kiereszttettem legényi, az igát mēg az ökröket a fejem alá raktam; osztán elaluttam.

Hát éccer csak főbrettem, hát én na körtefa vuót a fejem alatt; ére főmáasztom. Egy odvas lik teli vuót madártojásso; amint aszt kiszéttem, éccerre lésüllettem. Hama haza szalattam a kislejsszéjér, kiástom magamat a fábu; de akkor főkaptak a madarak és vittek é naffolóig [egy nagy folyóig].

Ott sokan mostak és amind engem megláttok, mind azt kiá-tották: Oh Isten segécs!

Én az gondótam, hogy asszongyák: tágécs! Azér kihusztam az üngömet a gatyámbu, akkor a madarak éröpiitek; én még löestem.

Akkor beméntem a faluba; egy házbo ippen lakodalom vuót. Én oda betoppantok, mingyár a menyasszon szoknyaráncábo ugor-tam; de ott nem kaptam egyebet ek kemén tojásná. Amind aszt ettem, évesztettem benne a késémet, aszt ott kerestem öffé óráig a tojásbo, de nem talátom.

Óra gyün egy embér, kérdi, ho mit keresék. Émondom neki; ü még aszongya: Jábo [hiába] keresi azt kee, én éccer évesztettem benn a kislejsszémet, álló hét hétig kerestem, még sè talátom még.

Akkor én éballagtam a mónár felé; utközbe gyün egygy embér és kérdi, hun a fejem. Tapogatom a fejemet, Uram fia! csak a kala-pom van. Akkor visszaménék; hát ott vuót a fejem ahun a mada-rak lédoptak.

A fejemet a kalapomba töttem és éméntem. Hát mire a mónárho értem, má a malom is otthun vuót. Mégöllöttem a rozsot és hazaméntem. A lisztét léraktam a szekérrü, és a liszt má kéccér is éfogytott, de én hála isten mast is élék.

(14:570. — Bókaháza, Zala m. — KERTÉSZ JÓZSEF.)

Mese egy királyfiról.

Egy királfinak szándéka vót egygy igen szép lányt evénnyi. Neki nem köllött gazdag falámiábu, csakhogy szép légyn.

Emént tehát mögnéznyi az országokat, hogy egy szép lányra talállon. Amint hallották, hogy az iftyu királ utazik, mindénhun kirukkótak tisztöletire.

Egy faluba talált egy szép lányra, aki legszégénebb vót a faluba; ez ippeg a gulás lánya vót. Aszonta a lányzó: hogy mennék nőnek fölséghe? én najon szégén vajok.

»Né gondo avva — aszonta a királ — csak gyüjj e hozzám ol föltételle, hogy sósém szósz ellenémre.«

Mindén megtörtént, és sósém szót ellenére nője a királnak, csak ippeg akko, miko egy pár pógár (paraszt) utazott órra. Egygyik pógár ökörre, a másik löve.

A lónak az első istációná egy kis csikója lett, és ez emént az ökör után. Az ökrös embér nem akarta visszaannyi, és azér a másik embér emént panasza a királho.

A királ aszonta, azé a csikó, aki után mént. Uhhát az egy loas embérnek üstént muszáj vót távoznai; de izeje [íze] a királné, ki

akko gógázott (hintázott) a kertbe, utáno mēnt és aszonta neki: »Tē szēgēn embēr, a kirāl majd emēgy az erdőbe vadásznyi, tē mēg vígy veled ēgy hālót és tēdd ēgy tuskóho.« És mēg ēgyebet is mon-dott neki.

A kirāl mēglátta és mögkérdezte, hogy mit csinál. »Halászok,« aszonta az embēr. Hogy lēhet a tuskónak hala, — kérdezte a kirāl.

Erre aszonta az embēr, úgy lēhet a tuskónak hala, mint az ökörnek kis csikója.

Mingyár gondóta a kirāl, hogy nője biztatta az embērt, azér emēnt haza, és aszonta a feleséginek, ki akko a tērnácon út, hogy távozzon a házátú és mēnnyēn aptyáho, a gulášho. A királné aszon-gya, hát mit acc nekēm édēs kiráлом, hogy eddig veled vótam.

»Amit akarsz, ami nekēd legkedvesebb, azt adom nekēd« — aszonta a kirāl.

A királné valami patika-szört adott férjének az italábo amitü az elalutt. És akko aszonta a királné a kocsisnak, hogy most fog-gyon be. A királt is főtették a kocsira, és evitték a királné aptyáho, a gulášho.

Miko a kirāl fölēbrett, kérdezte, hogy hol van és miér hozták ide? A felesége aszonta: »Én hoztalak ide, mer magad montad, hogy aztat hozzam magammal, mi nekēm legkedvesebb, azér tēgēd hoztalak ide.«

A királnak ez peig mögtetszētt és azér visszavitte a feleségit és hótig ét vele.

(10:183. — Kis-Kanizsa, Zala m. Telepítés ö-ző vidékről. — KORONCZY IMRE.)

Beszélgetés.

— No hā misz sōgor; látom a ló^adék sántittanak, ejszēm a kó^acsho misz velēk?

— Oda, mer begyüttem e szērdará hát mondok eszt is é^evīg-zēm itt e Kelemēnná.

— Ippēg oda mēnēk én is, é^esztet e vides szénát akargyog behoznyi, a szekerenk mēg nálā van, ó^aszet huzatom é^e.

— Nincs is reminsig az idén sēmmiho is, istók ucse é^erohan-nunk. Az én cselédemék is kimēntek hetfēn, hogy összöpetrēncézik e bikkēnt, de bizoⁿ a fēngyē ojan vót mint e lēngyē, teli vót vizzé^e.

— Mās kicsirázik ami hát mēg lē nincs aradva is. Ēk kis rozstot má behosztunk videssen, de mēccēnünk ó^avvé^e is? As sē tom csapcsok-ē vaj masinállok, a szóma is kellenē mēg a zsup is.

— Ötlēnt Magyarországbā sē igēl lēssz ez idén. Azutātu fogva mūta ezékké e fenyē viharágyukkē lūdöznek, mēk tőpször ēcsapcsa űket e gyég. Hát űneki nēm tēt kárt ez a sok eses idő?

— E fenyē ruggya mēg, dehonnēm! E buzám mēg e tikfiaknak sē lēnnē űlig. De gyümölcs sincs sēhun. Szijját nēm hiszēm hol lēhetnē ēgyg elekötővé^e összöszēnnyi egisz Fūs^aörbe.

— A jó Benkő hedvennyóc éves, de aszmongya, illen időjárás még nem látott.

— Hedvennyóc má a jó Benkő? Asztettem nem tőp hedvenná.

— Ippég ojan idős mint e dësanyám ha iné. Ű is sokat mégért án illetibe, e vím Benkő.

— Bizonⁿ.

— Éccör is aszmongya ippég rökén vótak, mégerett az esső, ű ök koronabék alatt állott még ippég amott a Vörözsdombnak ellembát. Hát a mēⁿkü belecsapott a fába, mēsszire é^hánta az ága-kat, de űneki nem léd bajja. A fa helin él lokka támatt, még mast is megvan. Hogy vésárnap összötalákosztam az öreggē e bēredvászán, od beszitē.

— Persze az a bēredvás is ojan nejgiri embēr, szeret ilenēket hallanyi.

— Kucsá ěp pó^artos ut é^ez, jó hogy id vannunk má e Kelemēnná, hát csak izibe végeznē a dologgē; de ojan édössek ezek, hom még e Kelemēn is fi túlök.

— Nē had mozognyi a lábát, még bányig velē, osztán nēm éd még.

— Essik a dögibe ha mindig mozgacssa. A mutkor is, hosz Számihará vótam, ott is a kó^acsná a fejibe vették a kötőfikēt, osztán odaköttök a kapuho, kát a kó^acsoknak a gyerektük megjárta velē. Kicsiⁿ hibája hogy a szēmit ki nēm rukta. E kó^acsné még, hogy ojan csufhajtó asszon, mingyá asz kesztē hogy a fíjánag bajja esēt, pejg ippék hogy elalit, de mit törőszöm velē, máskor nē gyüön oda az őrdög bujg bele ahun e ló^ag vannak.

— Nímēllik lú ollan nehezzem mozdul mint a tehen, ezēkkē mēk hát alig lēhed birnya. — Sógor, én itt asztom lēnek fordulok, mēk hazakeresēm előbb a Méci nenit, látom ippég ötkün a kerbe kaszája a csollángot.

— Ém mēk ha vígzék, bejárok az Ungorho, fölöstömöt sē ettem, szomi is vagyok; nēm gyüm be, sógor?

— De jó van, ugyis ojan dög vagyok én is. Ott majd észnünk ěp porció pecsenyét még isznunk ök kis bort, osztán mēgiⁿ frisebbek lésznek a lábinkék. — No Isten veled!

— Isteⁿ velē!

(Nyr. 32. — Felső-Őr, Őrvidék, Vas m. — VARGA IGNÁC.)

Ló^adék: lovaid. *Ějszēm* (elhiszem): azt hiszem, talán. *Ěesztet*, *ő^a szt*, *ő^a vvē*: ezt, azt, avval. *Ěerohannunk* (elrohadnunk): elrohadunk. *Fēngyē*, *lēngyē*: főle, alja. *Mēccēnünk*: mit teszünk. *Csapcsok*: csapjuk. *Őlēt*: ott-lent. *Szījját*: szilvát. *Rōke*: 1. szőke tehén; 2. pünkösdi bucsu. *Koronabék*: borókafenyő. *Lokka*: mélyedés. *Bēredvás*: borbély. *Nejgiri* (neugierig): kíváncsi. *Pó^artos*: partos, dombos. *Ěd(ős)*: ijed(ős). *Vettük*: vetettük. *Asztom* (azt tudom): úgy gondolom, azt tartom. *Csolláng*: csalán. *Szomi* (szomék): szomjas.

2. „Dunántúli” nyelvjárások.

A pap még a cigány.

Hun vót, hun něm vót, de vót éccēr ész szégín cigán; mikor něm vót má ippen sēmmi ēnni valója, émēnt a paphó.

— Segijēn rajtam, tisztölendő uram, mer ihēn halok!

— Dúgozz cigán, felēt a pap, asztán lész majd ēnnivalód!

A cigán émēnt, de bizon něm sokára mégín csak a paphó gyütt.

— Segijēn rajtam, tisztölendő uram, mer ihēn halok!

— Majd segít az Isten, cigán, felēt a pap; csak mēnny ē szí-pēn, majd ád az ēnnivalót!

A szégín cigán szomoruan mēnt haza.

Vót pedig a papnak szép három tehene, ha a csordávâ mēntek, mindig a cigán udvarán köllött átmēnniük; mert a cigán háza ippen a falu végén az uton köröszebe fekütt.

A cigán udvara szíp gyöpös vót. Mikor hát a pap tehenei ârra gyüttek, ott az udvaron ékesztek legēni. No iszēn, kiszalatt a cigán minden rajkójává, mēkfogta a szíp három tehenet, asztán bekötötte az istállóba. A pap még várta este a teheneket, de biz azok něm gyüttek. Kereste hát az egisz faluba, még utójára a cigánnâ mēktaláta.

— Hé cigán, hogyan kerūt ide ez a három téhén?

— Jaj tisztölendő uram, ezēket az Isten attâ!

— De, cigán, ezēk az én teheneim! Csak ide velük!

— Nēm lehet, tisztölendő uram, maga monta, hogy majd ád az Isten. Ezēket az Isten attâ; én vissza něm athatom.

Sokat pörűtek; utójára is abba ēggyeszték még, hogy amēllikük előbb kívân a másiknak jó rēggēt, azē lēgyēn a szíp három téhén.

Jó van! A pap haza mēnt, a cigán peig szíp csōndessen utâna sompojgott; mikor a pap bemēnt a házâba, a cigán fōmâszott a fâra, amēllik ippen a pap ablaktya előtt ât; még is hát rajta.

Rēggē jó korân fōkēt a pap; de hiâba, mert allig hogy kinyitotta az ablaktyâ, a cigán mâ ēkezdeťt kiabâni:

— Jó rēggēt, tisztölendő uram, jó rēggēt, jó rēggēt!

— Hât tē mit kereső ott azon a fân, mi?

— Jaj, tisztölendő uram, itt hátam én ezen, hogy én kívánassak előbb jó réggét!

Igy asztán a szégín cigányé lett a szíp három tehén, a pap még semmit se kapott!

(6:269. — Győr. — BOTH BÉLA.)

Találós mesék.

Fejje alá, lábbuó föl mi áll az ágyábo föl? (Vörös hagyma.)

Csittg, csattog, zörög a vár, ezérnyuócszáz madzagon jár?

(Szövőszék.)

Ki parancsú Istennek? (A koldus, mert azt mondja adjon Isten ezer annyt.)

Fekete, fényes, förtelmes, gyere előő moss köllesz. (Vasfazék.)

Mig az annya neviékdik, a leányának hasznát veszik.

(Petrezselyem.)

(12:96. — Csécsény, Győr m. — VARJAS GÁBOR.)

Az okos juhász.

Megy a juhász a kocs mábo. Aszongya: Egy icece bort! Még issza és aszongya: Nem hiszek én má a zistennek se! Aggyon még egy icece bort! Még issza és aszongya: Dejszén a szamaramnak több eszi van, mint a papnak. Aggyon még egy icece bort! Még issza aszt és aszongya: Dejszén nem filék én a zuramtú se!

Évádúják a papná, hok káromkodott. Hívatya a pap s aszongya neki: Má mé mondog, hon nem hiszó az istennek?

— Hon né mondanám, mongya, mikó ma réggel csak úgy süttött a nap. Nem vittem magammal a bundámat osztég áporosó erett, osztég bőrig ásztam. Dejszén osztán nem hiszek én a menybéli égne se, haném mindig magammal viszem a bundám.

— Hát aszt hom monhattad, hogy a szamaradnak több az eszi, minn a papnak?

— Hát csak úgy, hogy ja minap a szamaram él lukas hiden mébbotlott. Mévvertem. Azótátú a szamaram arra a hidra nem akar rámenni. A szomszíd papunkat pedig mikó a feleségemni tanátam, szintég mévvertem, de azír a mégis mindétig együn a feleségemhöl.

— Hallod-é té Andris, té; ké mégis csak rossz ember, hogy aszt is monta, hogy nem fi még az urátú se, mongya a pap. — Má hof finék, mongya a juhász, ha méktészem mindén köteleessigem?

Nem tudott kifognyi rajta.

(7:132. — Tinnye, Pest m. — SZOKOLY VIKTOR.)

A farkas meg a róka.

Vót éccer ész szegiⁿ tísi embér, émént halér. Émént asztá a falugba, ére óra árúta a halat, asztám még marat hala neki a hordóba; hoszta ére Kis-Dudarra; pedig an nagy eklézsia. Gyütt a szegíny embér a nánai erdő felé a Kányás alatt.

Má okonodott, asztá meglátott ér rókát, amind ot fekszik az utoⁿ. Hát lészál a szegíny embér a kocsirú, belevetette a hordóba; jó lessz a bőri bundánok. Haza gyüⁿ, kimennek a cselédei.

— Még-gyüt kéd idős apám, még-gyüt kéd idős apám?

— Még-gyüttem, aszongya; mos csak süsseték halat fiaim.

Megnizik, hát nincs sē hal, sē sēmmi. — Ej, aszongya, iszēn ed döglöt rókát is foktam. No, de hát an nēm vót még; a szegíny embérnek othuⁿ köllöt marannyi.

Hát az a zakasztanyivaló róka kihánto a halat, kiugrott a hordóbú, azután émént, összeszette a halat, en nagy bikfa alá horta. Hát amind ott a róka porcogatta a halat, ára mégy a farkas komájo: Róka koma, mit észő? — Hát, aszongya, farkas koma, halat. — Hát húⁿ vetted? — Hát én it vettem még itt; döglötté tettem magamat, asztá eh halas embér fővett a kocsijábo, kidobátom a halát nekije. Aszongya a farkas: — Aggyá nekēm róka koma eh halat. — Nēm adok, aszongya; magad is szērēzhecc, csak tēd magadad döglötté, maj gyün eh halas embér, maj fővész, asztá tē izs dobád lē a halát.

Jó vaⁿ; léfekütt a farkas a csetínyi páskomná a birsárogba. Gyünnek ezēn a nánai csíplők, mēnnek haza Csetimbü; a farkas még mēkhallotta, lēmájáskodott a zutnak, miⁿha döglöt vóna. Oda-gyünnek: — Mi e? mi e? biz ez farkas! Neki mēnnek a csíppē, ütik jobbra, balra; utójáro a szegiⁿ farkas nēm áhatta, észalatt, a csíppē még csak verték jobbra, balra, ódába, hádba, ahun csak írhattik.

Szalad; azutám mēgin odamēgy a róka komájáhó; am mēg mēgin ot csettēgette, porcogatta a halat a fa tüvin. — Az isten álgyom mēg, aszongya, róka koma, aggyá eh halat. — Nēm, aszongya; szērēz magadnak tē is. — Azutám monta: Ládd, aszongya, most akartam szērēzni, de jó mēkcsípűtek, alikhogy ē tuttam szalannyi. Aggyá róka koma, igēn ehēs vagyok.

Asztán a róka koma mēksajnáto. Adok, farkas koma, de csak úty, ha engēm évisző a hátodoⁿ.

Jó vaⁿ. Fölüt a róka koma a farkas koma hátáro. Hát a miⁿ viszi, a róka még danúta: Viszi, viszi a verēt a veretlent, viszi, viszi a verēt a veretlent!

De csak amim monta, hov viszi viszi a verēt a veretlent, gondol ēggyet a farkas magábo, mēkkaptya a naty szájává, uv vággya ütēt ēf fa tüvihó, hogy a róka ot mingyá émút. Asztá oda-mēnt a farkas koma, mēgētte a halat maga.

Cselédei: gyerekei. *Páskom*: lat. *pascuum*, legelő. *Lemájázkodik*: lehasal, lelapul (vö. *mál, mály*: has, szügy). — Az *i* a szokott *i*-nél nyíltabb hang (j).

Lakodalmi mondóka.

Uraim! az asztó még vagyon terítve,
Kés tányér vállavó kalánnýó kúszítve,
Gyűnnek az ítkék is most mingyá sorgyábo,
Ez a sok legínyisg nēm áll itt híjábo.

Nēhogy az asztalon az itē mēghűjjön,
Főmelegittíse dologba kerűjjön,
Tessik urajimnak hēre telepēnni,
Ugy is a muzsika mēg kezd melegēnni.

Lígyēn azoknak is tēhát engēdelēm,
Muzsikállás vígett ēkkis pihenýisēk,
Ezēn kis asztóhó lejűtettem űket,
Hogy szíp nőtájikkó vidiccsen bennűnket.

Nēhogy bajja lēgyēn e szíp szűzecskíknek,
Tánco kimelegűtt sok iftyu legínynek,
Ēn mindēnt mi túlem tellik ēkővetēk
Jó ápētítussó ēgyik hát kigyelmēk.

(18:381. — Pápa, Veszprém m. — NÉMETH GYULA.)

Csali mesék.

1. Huⁿ vót, hun nēm vót, még az opērēcijás tengērēn is tú vót,
vót ēccē ēgy öreg asszoⁿ, annak vót ēk kőmínyēs acskója, az a
Dunán átúszott, asztám mēgiⁿ vót neki ēk kőmínyēs acskója, asztáⁿ
átúszott a Dunáⁿ, asztáⁿ [*Acskó*: zacskó.]

2. Ēccēr vót ēgy embēr, annak vót három fíja. Aztáⁿ halódott
azaptyuk, asztáⁿ odamēntek: Hát idēs apám, mit háty kē nekēm?
Aszongya: Part alat, fíjam, part alatt.

Aztáⁿ a másodík mēgin odamēgy: Mit háty kē nekēm, idēs
apám? — Part alat, fíjam, part alatt.

Aztáⁿ a harmadík is odamēgy: Mit háty kē nekēm, idēs
apám? — Part alat, fíjam, part alatt.

Asztám miko mēkhât azaptyuk, kimēntek ásnyí, asztáⁿ amind
ástok, talátok ēggy icim-pici kis iskátulát, abba vót ēggy icim-pici
kis egérfark. Ha az azegérfark hosszab lét vóna, akko azēm mesēm
is hosszab lét vóna.

(3:558. — Balaton vidék, Veszprém m. — HALÁSZ IGNÁC.)

A medve és a kecskék.

Vót éccér ök kecske, annak a kecskének vót tizénkét fija. Éccér émént a kecske énnivalóér a bótba és megmonta a fijainak, hogy sénkiccsé eresszenek be; maj ha ú meg-gyün, beduggya a lábát, és ha fehérét látnak, eresszék be.

A kecske asztán émént, a fiai még becsukták a zajtót. Hát éccér csak ára mént egy éhös medve, ékezdezt zörgetnyi a zajtón, hogy eresszék be. Erre a zéggyik kecske kigyütt s aszonta nekie, duggya be a zajtón a zéggyik lábát. A medve bedugta a lábát, de a kecske nem eresztette be, hanëm aszonta: »Nëm eresztelek be, mer a të lábod fekete, a mi anyánké pedig fehér!«

Mit vót tennyi a medve bácsinak, émént a malomba, belemártotta a lábát a lisztbe és visszamént a kis kecskékhó. A kecske mégin kigyütt a zörgetésre s monta, duggya be a lábát, mikó pedig látta, hogy a fehér, beeresztette a medvét. Hanëm alig hogy bemént a medve a zajtón, má bekapta a kecskét. Ére persze a többi kecske nagyon megijett; min szétfutottak; a zéggyik bele bújt a kasztliba, a másik a kemëncébe, a harmadik a pincébe, a negyedik a zágy alá, az ötödik a kájhába, a hatodik a zasztáfijába; a többi még a zómárjomba. De azér a medve mindet mëktaláta s főfáta, csak éppen aszt nëm, aki a zasztáfijába vót; avval émént.

Éccé csak gyün haza a kis kecskéknek a zannyuk is; há láttya, hos sèhun sincsenek a zú fiai; csak a zéggyik kucorgott a zasztáfijába. Kérdi tüle, hogy há léttek a testvérgyei. Am még ára émondott mindënt. Tyú, a vïn kecskének sè köllött több, futott a fíjává, főkereste a medvét.

Ez éppen ott alutt a séd partyán. A vïn kecske nëm gondúkozott sokat, hanëm főhasitotta a medve hasát; a kis kecskék még asztán kiugrottak. Azután telitették a medve hasát küvé s éméntek haza. A medve, mikó nagy későre fölébrett, hát nagyon szomgyazott, lëmént a sédhó innyi; de amin lèhajût, a sok kü lenyomta, beleesett a vízbe s belefút, beledöglött.

(6:521. — Veszprém m. — HARASZTI GYULA.)

A boszorkány.

Éccér vót két diák, azok nagyon szerettek kártyázni. Má utóbb nëm tutták mics csinájának, beméntek a templomba, gyërtyát gyujtottak és ott kártyáztak. Mikor a templommënéshó ideje vót, bemént a harangos és látta, hogy ott gyërtya égëtt. A két diák még má mëgehült, aszonta az ëggyik a másiknak, hogy haza mëgy, mert annya babot főz.

Azalatt a harangos odafutott a paphol, monta, hogy mënnyën el a templomba, mer ott boszorkányok vannak. A pap aszonta:

A zómáriom: az almáriom, szekrény (lat. *armarium*). Séd: patak.

»Hogyan mennek el, mikor beteg vagyok?« A harangos ére aszonta: »Maj elviszém a hátamon.« — Amind odaértek a templomajtóba, aszt kérdi a diák: »Mit hozol?« Mongya a harangos: »Papot.« Am még ugy értette, hogy babot. Aszt mongya hát vissza: »Hozd hamar, együk még!« — Mégijedt a harangos, édopta a papot. Még most is ott fekszik, ha é nem vitték.

(3:278. — Szent-Gál, Veszprém m. — BÀNÓCZI JÓZSEF.)

A bolondos gyerek.

Vót éccer egy öreg embérnek három fja; kettő okos vót, a harmadik ujjan bolondos. A zöreg szegény embér vót a sorsába, és ékütte a fjjait, hogy mennyenek é valamit poróbányi; fogaggyanak szolgálatot. Émént a két öregebbik! má mintha ma émént vóna a zöregebbik, hónap ég [még] a másik, és mind a ketten egy faluba kerűtek. A legöregebbik egy embérné mingyá kapott szolgálatot; asztány abba alkuttak ég, hogy aki először égharakszik, annak lévőaggyák a zórát. Éppen a cséplés ideje vót, beálították más cséplőkké egygyütt csépűnyi. Hát amint gyűtt a főlöstökön ideje, a többiekét jó égtrakálták, út ég a szűrűre álitották vigyáznyi. Így gyárt a zebédné, ég a vacsorán is. A legény égharagudott, asztány lévőakták a zórát.

Ément a zöccsihöl, émonta neki, hogy mjen szoros kötése vót űneki a gazdájává, asztányég hugyan gyárt. »Majégtanított én«, aszongya a zöccse, és ű is ément ahhol a zembérhő. Eszt is égfogatta; de ű is csak ugy gyárt, mind a bátya; lévőakták a zórát.

Haza gyűtt a két öregebbik a zaptyukhó, ébeszéték, hogy hugyan gyártak. „Maj égtanított én“, aszongya a lekkisebbik, az a bolondos forma. Azzá asztány ément ahhol a zembérhő szolgálatot keresnyi. „Hitvány vagy té még szolgának“, aszongya neki a zembér; de azér mégis ékfogatta. „Hát tudod-é, hogy aki először égharakszik, annak lévőaggyák a zórát?“ — „Tudom“. Még akkor a cséplés ideje vót, út is beálították a szűrűbe. Főlöstökönkor, mikor a többiek jóizűen falatosztak, a zembér ütöt ott hatta a szűrűbe vigyáznyi. Fogott ész zsák buzát, évitte a kocsmába, asztány jól ég főlöstökömüt. Szint így débe is, ég vacsorára. A gazda haragudott, de nem merte mutatni, csak úgy magába dünnyögött. „Té fjam“, aszt kérdi tüle, „há vitted a három zsák buzát?“ — „Nem vittem én“, aszongya. „Harakszik, gazduram?“ — „Nem én fjam, csak kérdészttem; van még több is, adott a zúr-isten.“

Másnap ément a zembér a feleségivé a vásárra; a szolgának ég aszt parancsúta, hogy débe 12 óraker aszt tégye, amit a szomszédgyába tésznek. Jó van, a szolga várt délig; hát pontumossan débe gyűnnek a kűmisék, asztány a szomszédnak vót egy rossz düledezett háza, aszt keszték nyakra-főre bontogatnyi; dobáták róla a rossz tetőt. A zembérnek vót egygy szép ujdanat-ű cserepes háza; neki ál a bolondos gyerek, asztány egésszen lépuszitotta a tetejit. Haza gyűtt a zembér, naon égijett. „Mics csinátá fjam?“ — „Amit

a szomszédba: aszt parancsúta gazduram! Harakszik gazduram?" — „Nem én fíjam.“

A zembër szerette vóna a gyereket a háztú étávolittanyi; tanakodott a feleségivé, hogy hát mics csinyájjanak. Másnap aszt parancsúta neki, hogy horgyon ki ganyét, asztán ott raktya lë eggy hère, a hun a kutyája lëfekszik. Vót a zembërnek eggy igen jó kutyája; sokszor kimént má vele a főggyre, aszt hitte, hogy majd ott fekszik lë. A gyerekek égrakta a szekeret, elejbe fokta a zökröket, asztány mëntek. Előre futott a kutya, a gyerekek ég a szekér után fütüürészgetétt. Nagy rëkkenő meleg vót; a kutya églátott a zuton ön nagy vizmosást, égyenëssen neki mënt, asztány oda beleugrott. A gyerekek së vót röst; égyenëssen utánna, asztány mind behányta a ganyét a vizmosásba. Évitt oda asztány valami negyvennyóc edénnyé (szekérrel). A gazda kimëgy másnap; aszt hitte, hogy a zü főggye mst má jó ég van ganyézva; hát ész szëmöt së látott ott. „Të gye-ök, há tëtted a ganyét?“ — „Ahá gazduram parancsúta.“ — „Hát hun van?“ A gyerekek odavezette a gazdáját a vizmosáshó, asztány mutatta néki. „Ide fekütt a kutya“, aszongya. A sok szép ganyét má ki së lëhetett vënnyi, mind émosta a viz. „Harakszik, gazduram?“ A gazda haragudott, de nëm merte mutatnyi. „Nem én, fíjam“, aszongya neki.

A zembër most má mindenféleképpen szerette vóna a gyereket étávolittanyi; sokáig tanakodott a feleségivé. Vót az udvaron ön nagy mélyedés, ujjan árok-forma. „Fíjam“, aszongya a szolgájának, „nékëm ezën a dzsindzsándzsón hónap rëggère csinyájj éh hidat, hogy mikor átmëgyëk rajta, eggyik lábammá keményre, a másikká ég puhára léptyek.“ A bolondos gyerekeknek vót eggy jó élës kése, avvá éjjë bemënt a zakóba; vót ott a gazdájának több mind száz birkája. Minnek lëvákta a nyakát, asztány eggyiket a hasára, másikkát ég a hátára fektette, uh hogy éccër puhára, asztányég keményre léphetétt a zembër. Rëggë a zembër égláttya a hidat; naon haragudott „Harakszik gazduram?“ A zembër nem szót sëmmit, csak bemënt a szobájába. A gyerekek fokta a késit, jól égköszörüte, asztány bemëgy a szobába. „Harakszik-ë gazduram?“ — „Nem“, aszt dörmökte a zembër. „De látom én, hogy harakszik.“ Azzâ fokta, lëkanyarította a zórát.

(4:84. — Kapoly, Somogy m. — SZILASI MÓRIC.)

Dzsindzsándzs: dzsindzsás, posvány, ingovány. *A zakóba:* az akolba.

A Lókiné bundája.

Hogy a Sëhona bácsi müt vësárnapon józan fejjel gyütt haza a kocsmábú, a még nem a legnagyobbik csuda, hanëm az már egy kicsit furcsa, hogy a Lókiné bundája puska módra elsüt. Hát e bion így történt: Búcsúra ment a Lókiné. Haza felé megázott, még égy fót se maratt rajt szárazon. Haza ér, tüzet rak, a bundát meg

odatészi a tűz mellé, hogy megszáraggyon. Aután kimént vizér. Begyün, hát majd a guta ütötte meg ijjedtébe. A bunda pitéggett-pattogott, mint a hájder ménkü, Lókiné nyakába vette az egész falut és ezt kiabáta: Elsút a bundám, mögszáták a rossz lölkök. — Auta Mesztégnyén a legnagyobbik fába is be merik ütni a fejszét, mer ha az isten akarja, még a Lókiné bundája is észl.

(10:86. — Mesztegnye, Somogy m. Az ö-zés határán. — WEISZ JAKAB.)

Párbeszéd.

— Hunnan gyössz, Jóska fijam?

— A szigetbű, nyanya.

— Hát a Miskát hun hattad-ê?

— Ott maradt a szigetbe gubacsot szennye. Èd darabig én ics csak széttem, de osztég eszèmbè gyutott, hom má nemsokára harangoznya kő. Hát csak együttem, de előbb a restelációnál megvártam, még az espereksz (expressz) èmént. Hát a sorompó mellett a vasuti gherekek úm mëgzargattak (megkergettek), hom maj kilètt a fráne (a hideg). De gyűjjon csak ère az a füttőházi Gyurka, úf fejbe kólintom ek küeccsè, hoh hatot hõmbölög.

— Na hát csak ergye Isten hérivè a dékány bácsihó.

(30:398. — Tolna m. Dombóvár. — VÁRADI MIHÁLY.)

Dékány: egyházi (Vas m.) stb.

Találós mesék.

Még él, akasztófán lóg, hóta után tolvajkodik. Mi az? — Héber.

Huzza kötele, vas a pöndöle. Mi az? — Harang.

Liffès-laffos lafförvényès, férges farku nat törvényès. Mi az?

— Puska.

Mi pirú el hóta után? — A rák.

Mëjik lány nëm mëgy férhó? — A káplány.

Mijen fa nekün nëm lehet el az erdó? — Szélsó fa nekün.

Èk kis fa fölnó ága nélkül, èk kis madár mëgètte szája nélkül.

Mi az? — Gyërtya mëg a lángja.

Kivú sok kis lik, belú èn nagy lik. Mi az? — Gyüszi.

(5:34. — Ozora, Tolna m. — BÁNÓCI JÓZSEF.)

Párbeszéd birkamosáskor.

— Mëggörbűjètéj jól a hátát, a nyakát végig! Në erezd fóró viz alá tè!

— Fürgencebb vót ez, hát elugrott. Jancsi nëm gyózi hozni.

— Nëm ám, mer máshun jár az esze.

— Hatosát évesztötte, aszt keresi a fészemivé.

— Kieje vót az a hatos? Üveje? Hiszi aki hiszi, talán csak a bagója vót. — Két kézre foggyátok; në erezd neki a fejit! Të Panni, mit egerészó mindén szüntelen? Erezd bele, ha mēgveszekēdik is. Csak szaporán! Van ám mēg harmic darab is.

— Ezeket gondúja itt vagy amakat? Mer az van ám mēg ötven is.

— Fészkes fene! Fogaggyunk fő a napszámunkba, hon-nincs annyi.

— Péz köllene, ugy-ē Andris bátyám? Émēne mēgint ēggyet innya, tudom. — Ni hosz szereti ez a bárány jószág, ha cirógattyák. Juj! mēg a vékony bélēmbe is belemēt a viz, ojan hērtelen dopta bele. Bár nyötelen korodba ütött vóna beléd a mēnykü, Jancsi.

— Ha rugódozik, nyomgyátok bele a vizbe. Të Panni, tūrd fő a ruhádat; nyujcsátok csak ēre amazikat! [igy?]

— Mēgelevendű a Jancsi, alighanēm ma szabadú fő. No në dobd bolondok mōggyára, mer képēn terēmtelek. Igy la! Ni, mēg-csókója a birkát.

— Mēg is lehet aszt, inkább mint a babos képü (ragyás) lányt.

— Ujan is kő ám nekēd, nēm lány. Em mēg hogy kecerēg, fél a viztű. Juj lányok, fojik a teknyő!

— Kējetēk hát árēbb (odább); ha fojat a csatornya, majd mēgēkelēm.

— Majd mēgēkelēm ám én kēdet, csak nyugtot në hagygyon! Én velem në babaruházzon!

— Mēnnyetēk túru ēggyötök! Igy, most ēférünk. Jaj, ez a koszos birka mēgharapta a kezem szárát; ēgyēn mēg érte Jancsi a fene!

— Tégēd a világ! (a birkának) Csak be veled! Të us sē vagy mēg fōszentűve.

— Nē kerepējetēk má annyit. Jól meg köll aszt markolázni tē! Jārgyon rá a kezetēk, lányok. Ingyēn sor itt nēm fordú.

(4:516. — Tolna m. — BÁNÓCZI JÓZSEF.)

Krisztus és Szent Péter.

Hát bizon, mint mindēn szēgíny embēr, Krisztus Urunk is mēg-szorút ēccēr ēgy kis pízre. Mi csinájjon? nēm vót neki sēmmi elanni valója, csak az a szamara, amēlyikēn ide-oda járkát. Nēm vót mit tēnni, kikütte Pétērt a vásárra, hogy aggya el a szamarat. Pétēr kimēt. Csakhamar gyütt ēgy vėvő: Hogy a szamár? kērdēzi, mer hát mēgteccētt nēki. — Ennyi mēg ennyi, mongya neki Pétēr. — Nēm lēnne a drága, de a szamár kicsi. — Kicsi, de öreg, feleli Pétēr. — No mēg asztán sovány is biz a. — Sovány, mer beteg, mongya Pétēr.

Hát bizony, csak mēgijett a vėvő az ilyen ajāngotásra és továb mēt. De ēfelejtētem mēgmondani, hogy az egiszet Krisztus Urunk ūgy fé füllē hāgatta. Odamēgy Péterhő: — Oh tē tē, iszēn

úgy nem adod é soha sē. Dicsírd a szegíny párát, mer máskép rajtunk marad; akkor osztán mi csináljunk? — De ha dicsírēm, akkor hazudok, mongya Pétēr. — Ej, ej no; isz az a kupeckédissē ēggyütt jár, feleli vissza Krisztus Urunk.

Azzâ ott hagyta Pétért, és mēghagyá neki erőssen, hogy csak aggya el a szamarat, hacsak lehet. Debizony, hogy hogy nem, Pétēr nem sokára a számárrâ ēggyütt ment haza, mer nem tutta elanni. Hogy osztán mikippen segítēt magán Krisztus Urunk, azt bizon nem tudom mēgmondani, mer a sē tutta, akitül én hallottam.

(3:557. — Orosháza [tolnamegyei zombai telepítés a 18. század-ban]. — VERES IMRE.)

Miért nincsenek szentek az evangélikus templomokban?

Ēccēr, de má rigēn vót ám az, hogy ēgy kálmista, vagy lutéránus pap vót-ē, én bizon nem tudom, ēlig a hozzá, hogy ilyenféle pap vót; hát az a tejet a templomba vitte. Nēm vót a szegínnek pincéje; hát biz ű, fikkom atta terēmtētte, aszt gondūta, hogy legjobb lēssz annak ott; űgyis ēlig hūvös a templom; ott legjobban mēgalszik.

Jó van uram fia, de a harangozó mēg eszt észrevētte. Ēgy kicsit ránkóros vót a papra; hát bizony a tisztēletēs uram tejnek a fölīt lēszētte, osztán hazavitte. Ojan tēfōlōs csuszát ēttek akkor ebídre, hogy egísszen! A tisztēletēs uram mēg nem tutta eltaláni, hogy mi baja lēhetēt annak a tejnek, hogy sēmmi föle nincsen. Node azēr másoccor is oda vitte. A harangozó mēg má leste, hogy mikor lēssz ēgy kis föle.

— No felesigēm, mēnny ki a piacra, vēgyē ēgy kis turót, mēg ēggyetmást, mer mēgin csuszát észünk ám dilbe!

Azzâ osztán elmēt ēgyenēssen a templomba. De nēm mindig papsajt, mer tisztēletēs uram észrevētte, osztán utánno mēnt. Ahogy szēdēgeti a harangozó a tēfōlt, hajja ám, hogy gyün valaki. Alló, vezsd el magad; a bőgrēt ēgy pad alá dukta, az ujját mēg, mer hát a kezivē szētte a tēfōlt, annak a vacēr szentnek a szájáhō törūte, amēlyik alatt a tejes fazikak vótak. Osztán űgy tēt, mintha a padok alatt keresne valamit.

Begyün ám tisztēletēs uram, mēgláttyo a harangozót, aszt kērdi túle:

— Hát maga mit keres ott?

— Ēn bizon tisztēletēs uram, ahogy rēggē kimēnet alkalmávâ a pōrsót vittem kifelē, hát a fölōttóm mēgakatt ebbe a padba ni, osztán a gombom mēg lēszakatt. Osztán hogy olyan szūkōn van az embērnē az a píz, osztán mēg hogy ēgy kis írkezīsēm is van, hát biz én a gombomat keresēm, hátha mēgtalanám. Nēm köllene másikat vēnni, eszt varná föl az annyukom.

— Hát bizon nagyon jó tēszi, János, csak keressē; mer bizon

most minden krajcárt a fogunkhó kő verni, mikor oda akarjuk valamiér anni.

Ezt a tisztéletés monta. Azzâ odamégy a tejes fazikakhó, hát látyto, hogy mégin nincs téföl. No itt az Istennek az ú szent keze működik, gondúja magábo, osztán nagy áhítatosan a szémit az ég felé fordítyta.

— De nini! Ennye, hogy a ménkő ússe még ennek a vacër szentnek a dógát. Hát ez észí még az én téfölömet? Jó, hogy tudom. Egy përcenitig sè marad itt tovább egy szen-csè. Hogy még a téfölömet mégégyík! Abbú bizon sèmmi sè lész!

Hát a harangozó sopánkodott-è? Sopánkodott ám, de úgy, hogy majd minden szentét lëkönyörgött az égbú.

— No lássó a tisztéletés uram, ki gondúta vóna eszt, hogy még a szenték is tésznek ilyesmit? Hát a szëginy embër hogy në nyúna a máséhó, úgy níha-níha, mikor olyan nehezen tud jutni egy-két krajcárhó? Bizon csak nëm érdëmés ezëket a szentëket itt tartani!

Azër beszít így az ördög fajzattya, mer szombatonkin még köllött egy kicsit porúni úket. No, gondúta magábo, ezzè is kevesebb dögom lëssz; a bírëm még csak a lëssz, aki vót.

Hát bizon kihántok azok minden szentét; azúta osztán nincsen sèmmiféle szent, sè a kálomista, sè a lutëránus templomba.

(5:327. — Orosháza. — VERES IMRE.)

Ráncor: harag, haragtartás. *Vacër* (gúnyosan): pápista.

3. Alföld és Drávavidék (ö-zők).

Találós mesék.

1. Vöszök a kezembe fényöskét (pénzt). Kimék a piacra, vöszök rajta vöröskét (húst). Hazagyüvök, betöszöm a füstöskébe (fazékba). Oda gyün a szörös döme füstös kiráj (macska). Főkapom a kótyamunyát (kanalat), úgy mögütöm vele, hogy mingyár a pitymangba esik (katlanba).

(20:284. — Kecskemét. — HORVÁTH JENŐ.)

2. Vöttem vöröst, töszöm anyám füstössibe, oda szalatt a szörös, úgy mögütöm a kotyamotyávé, mingyár főszalatt a kutykurutyba. — Hús, fazék, macska, főzőkalán, kuckó.

3. Piros mint a rózsza, kerek mint a krajcárocska, fehér ajtó szélén ülök, talájátok mit őrizök. — Pöcsét a levélön.

4. Fehér a főggye, fekete a magja, lúd szánytya, embör hajtya. Mi ja? — Írás (lúdtollá).

5. Kívü fehér, belü vörös, fekete a szája. — Kemönce.

(2:90. — Kecskemét. — SIMONYI ZSIGMOND.)

A pityke mög a kis kakas.

Vót éccő egy kis kakas, osztán utazott; talákozott egy pitykévé. Asztán éggyütt útasztak. Talátak egy kökénybukorra, asztán a pityke lékapott egy kökényszömet. Aszongya a kakasnak:

— Szalaggy hamá vize', mer mingyá mögfulladok a kökényszömtű.

Szalad a kúthó, aszongya neki a kút:

— Hozzá neköm ágat. Szalad a fáhó, aszongya neki a fa:

— Hozzá neköm koszorút. Szalad a szép lányhó:

— Aggyá neköm koszorút, koszorút viszöm fának, fa ád neköm ágat, ágat viszöm kútnak, kút ád neköm vizet, vizet viszöm pitykének, mer mingyá mögfullad a kökényszömtű. Aszongya a szép lány:

— Hozzá neköm cipőt. Szalad a vargáhó:

— Aggyá neköm cipőt. Aszongya a varga:

— Hozzá neköm csirizt. Szalad a macskáhó:

— Aggyá neköm csirizt. Aszongya neki a macska:

— Hozzá neköm tejet. Szalad a tehénhő:
 — Aggyá neköm tejet. Aszongya neki a tehén:
 — Hozzá neköm szénát. Szalad a szénáshő:
 — Aggyá neköm szénát. Szénát viszöm tehénnek, tehén ad neköm tejet, tejet viszöm macskának, macska ad neköm csirizt, csirizt viszöm vargának, varga ad neköm cipőt, cipőt viszöm szép lánynak, szép lány ad neköm koszorút, koszorút viszöm fának, fa ad neköm ágat, ágat adom kútnak, kút ad neköm vizet, vizet viszöm pitykének, mer mingyá mögfullad a kökényszömtű. Aszongya neki a szénás:

— Hozzá neköm kaszát. Szalad a kaszashő:

— Kaszás, aggyá neköm kaszát. Kaszát viszöm szénásnak, szénás ad neköm szénát, szénát viszöm tehénnek, tehén ad neköm tejet, tejet viszöm macskának, macska ad neköm csirizt, csirizt viszöm vargának, varga ad neköm cipőt, cipőt viszöm szép lánynak, szép lány ad neköm koszorút, koszorút viszöm fának, fa ad neköm ágat, ágat adom kútnak, kút ad neköm vizet, vizet viszöm pitykének, mer mingyá mögfullad a kökényszömtű.

(20:239. — Kis-Kun-Halas. — KOVÁCS KÁLMÁN.)

Pityke itt a. m. pipike, csirke; vö. e mesének változatait: A kakas és a pipe (a szövegben pipike) Nyr. 2:87, A kakas és a jérce 5:225 és 7:279.

Párbeszéd.

Aggy isten jó napot! — Fogaggy isten! — Isten álgya mög delebégyüket, mög az embörit is! — Köszönnyük. Gyék kend velünk no, amit isten adott, osztán lássék hozzá. — Köszönöm, én má innét-onnat kibékütem a gyomrommá. — No hát csavariccsa kend alá azt a subát, osztán üjjék kend lő: ha a zórunk alá hántunk, majd evégezzük a sort, amibe járatos kend. Nini hé Mëska, ereggy csak a komrába, ereszd tele a mihókot (nagy kancsó), osztán kínád mög körösztapádat ëk kis karcossá. — Ígyék ken no körösztapám! — Köszönöm fíjam, nem vetöm mög a kínátokat; (a házi népre köszönti:) Hát hogy a zisten bennünket mög nē álgyon, (a gazda rámondja:) arrú szó sē lögyön.

Hová mégy Vëra? — Êmék az ángyóhon látogatóba. — No hát mönny, hanëm osztáng ëggyik lábod itt, a másik pejig ott lögyön (siess vissza). — Ennye de mögütem, êmék elő (haza) no, isten maraggyék kentökkal.

Hun van éccsapád Jankó? — A biz êmönt szögé [szegény] dëszkát (koporsót) árúni (meghalt).

De kinyaltad magad Panna, hány zsidó legény kutyog (kiált) utánad? — Kotty ide no kormos, mi kötelessége (közé) kennek ehön a ruháhon, kidukát ezé a fizeccség; a kend ruhájába mög benne hatta e szabó a fircöt (nincs kifizetve).

(2:513. — Szeged. — FERENCZI JÁNOS.)

A kánai menyegző.

Mikó Urunk még ef földön jára,
 Hozzá mönt az egyyk tanítványa,
 Aki magát möghajtotta,
 Jézus kezit mögcsókóta:
 Jónás fia, Pétör.
 Édös anyád, Mestör, üdvözötet,
 Keresnéd fő, hogyha löhet, ötet;
 Mert a vőféj régön várja,
 Felelést kér mondójára
 Kánán mönyegzőbü.
 Uttyát hogy a Jézus haza vötte,
 Utfélön a bottyát évesztötte;
 Pétör nem tud úgy halanni,
 Kéntelen vót émaranni
 Jézus mestörétü.
 Hogy Pétör a bottá hazajárott,
 Mán a vőféj akkó odébb állott;
 Mert a Jézus mögigérte,
 Hogy émén a mönyegzőbe,
 Kánán mönyegzőbe.
 Amint nagy csöndessen gyütt az este,
 Jézus tanítványit főkereste:
 Hogy talám má indúnának,
 Hogy ott rájuk nē várnának
 Kánán mönyegzőbe.
 Tisztölettē várnak ott rēájuk,
 Táncóhatnék mindön porcikájuk;
 De hogy Jézus odajárott
 Mindön lélök talpra állott
 Kánán mönyegzőbe.
 »Dicsérjük a Jézust,« mondi Pétör;
 Ráfelének minden: »mindörökkön!
 »Igéretre mögjelöntünk,
 Ha ugyan még é nem késtünk
 Kánán mönyegzőbü.«
 Nagy öröm lött Kána mönyegzőbe;
 Jézust ütetik az asztáfüre,
 Máriát a jobb odára,
 Tanítványokat a bára
 Kánán mönyegzőbe.
 Mikó vége lött a vacsorának,
 Az asszonyok és sorjába ának;
 A cigányok pöndöritnek
 Lábalávalót nékiek
 Kánán mönyegzőbe.

Táncra kének asztán kiki mássá;
 Az öreg Pétör a szűz anyává.
 »Hopp szent asszony, Anna lánya!
 Hagy repüjjön a szoknyája
 Kánán mönyegzőbe!«
 Ellensége sok-sok vót a bórnak.
 Férfinépek jójó főpakónak;
 Addig-addig hogy mérgébe
 Mögrekkett a csap gégéje
 Kánán mönyegzőbe.
 Hogy në lögyön vége a jó kedvnek,
 Parancsoli Jézus a vőfénynek,
 Hogy a vödröt töccsék teli
 S hozzák elejibe neki
 Kánán mönyegzőbe.
 Êhozik a vödört elejébe,
 Jézus mög csak oda néz föléje;
 Oszt odadi a gazdának,
 Hogy kóstojja mög magának
 Kánán mönyegzőbe.
 Hát csudák csudája mi történt,
 Majd a guta csipte mög a vőfényt;
 Amint az is mögkostóta
 Ojan fájin bornak monta
 Kánán mönyegzőbe.
 Még vagy hat vödörré hoznak arra,
 Hogy Jézus aszt bornak változtassa;
 És a legjobb bornak vála
 A hideg víz egy szavára
 Kánán mönyegzőbe.
 Ahogy eszt a zsidók möghallották,
 A lagziba mindönfelé hitták:
 Hogy talán maj bort csinána,
 De a Jézus nem kívána
 Több lagziba mönni.

(4:89. — Új-Kigyós, Békés m. — LÓCSKAY JÓZSEF.)

Hogyan lett a vizes gödörbül kut.

A magyar ember éccér egy kerek méj gödröt ájt az udvarába.
 Óra mén egy nímöt. Kérdi túlle: — Mit áj kê igyöⁿ? — Hát vízi
 gödröt igyöⁿ. — Kut, kut! mondi a nímöt (gut). Asz mondi rá a
 magyar embör: Nem kut ez igyöⁿ, hanem vízi gödör. — Kut, kut!
 mondi ja nímöt. — No légyen hát kut! mondi ja magyar. Azóta
 kut a vízi gödör.

(17:278. — Baranya m. Csúza. — DEMJÉN KÁLMÁN.)

A pap meg a vándorlegény.

— Hát aszt hallotta-é kigyelmed, hogyan járt a sepei öreg tisztölendő a vándollóval? — Nem én!

— Pedig az ám csak a valami! Hát az úgy történt, hogy a sepei öreg pap az útoⁿ mindönkit megszállított, nem bánta jaz, ha szögⁿ, ha gazdag, ha gyerök, ha jöreg. Éccer összetalálkozik egy vándollóval. Asz mondi neki igyöⁿ:

— Micsoda mestörembör maga igyöⁿ? — Hát lakatos igyöⁿ.
— Tüdom, tüdom. Hát honnan gyün igyöⁿ? — Én most Batináru! gyüvök igyöⁿ. — Tüdom, tüdom igyöⁿ. Hát hova igyekszik? —
Mögyök Eszékre igyöⁿ.

Az öreg pap mindig csak asz mondi: Tüdom, tüdom.

— Hát mi ja neve igyöⁿ? — Ez sez igyöⁿ. — Tüdom, tüdom igyöⁿ. Régén vót má otthuⁿ igyöⁿ? — Bizoⁿ annak má jó ideje.
— Tüdom, tüdom.

A vándolló is megharagszik, utóára osztáⁿ asz mondi:

— Igyöⁿ a vén tērēttēt! Igyöⁿ ha tuggya, hát mit kérgye?
Osztán ott hatta az öregēt, min Szempál az olájokat.

(17:43. — Baranya m. Csúza. — DEMJÉN KÁLMÁN.)

Igyöⁿ, máskép *igyöm*, *egyēm*, *igyön* ssb. a. m. így szól, azt mondja; sokszor pedig csak henye toldalék.

Látogatás komáéknál.

— Dicsérgyünk a Jézus nevét!

— Mindörökké dicsérhessünk!

— Jó röggét aggyon Isten kétöknek!

— Fogaggy Isten kettü, köröszkomám!

— Egésségikre vájjék az éccakai nyugodalom minnyájiknak, mindön részrű, közönségössen.

— Aggya Isten kennek is! Hejde szülöttem, aggyá széköt a körösztapádnak! hocide azt az ijegöt, aki ott van az ómárjomon, maj éfelejtöm mögkináni a körösztapádat.

— Csak had lén, sze nem szógátam én rá!

— Dejsze nem kē aszt keresni! Jót aggyon Isten!

— Aggyon Isten!...

— Adom tisztölettē!

— Aggya Isten egésségire!

— Csak jó huzzun kē rá, ékkicsit sanyó, de nem töhes-sünk róla!

— Bá neköm ijen vóna, de az én szöllömmē az idén má tisztára végez az a puruttya férög, az üssze má alig lössz kívántu [?] egy-két fé, akit mögögyünk, így osztán maj löhet házósétani, pedig má Szentmihára hazaszabadú a gyerök a katonaságtü.

— Az ám, hát hutyu [hutýún, hogyan] van a Pétör?

— Jobb, ha nem is kérdözi kē, éfog a föld hidegje, mihást

rágondulok. A múlt hétön kaptunk tüle levelet Pilicsováru (Pilis-Csabáról), ippen máma küttünk neki mássát; azt ír, hogy a bő kezének az eggyik ujját mög taláta szűrni, osztán annyira járt, hogy parantot [Brand] kapott és a regemenc-doktor levágta.

— Ejnye, szögén gyerök! Em má bizon egybe nem jó szöröncse!

— Osztán ha még csak ev vóna! Tënnap mög a kis lánnyó hutyu jártunk! Az annya a fistös ruhákat szötte ki a szökrönbü, am mög ott bóklászolódott mellette; vátig monta neki, hogy mönnyön onnan, ne eklendözzön ott, de nem hógatott rá, osztán a szökröny tete rácsapódott a kezure, szegénke örökkétig sít-rén [sír]; bisztossan az a ször is mari, akit az annya rátövétt.

— Am maj csak möggyögyé, mire férhő mén!

— De le is ütem, haza is kéne má mönni!

— Ráér kê még, ijen pocskos időbe úgy se löhessön dógozni.

— Nem is egyébér, halom az asszony hónap lúgzani akar, osztán fát kéne neki vágni.

— Kikerü még mamá az is.

— Nem is kérdözi kê: minek gyüttem.

— Maj mögmondi kê!

— Hát ha odanná kê hónapra a seckavágóját!

— Óra való, csak hasznája kê!

— Ha a szóga a csikós elü hazahajti a lohakat, mingyá ékü-döm érte.

— Nagyon jó lössz! Csak küggye kê!

— Isten maraggyon kétökkê!

— Jó szöröncsevő járgyon kê! Köszöntetünk az otthunvalókat!

— Köszönöm. Istennek ajálom!

— Isten hirévő, köröszkomám!

— Dicsérünk a Jézust!

— Mindörökké dicsérhessünk!

(27:334. — Baranya-Özd. — SOMSSICH SÁNDOR.)

Az ördög találmánya.

Ahogy az isteⁿ mökterömtötte a világot, elejénte igöⁿ kevés lélök gyutott az ördögnek. Bántotta is e nagyöⁿ. Gondókodott, hogyaⁿ tőthetné mög az országát. Kitaláto hát először is a tobákat. Leste, várto, hom mit mondanak rá az embörök. Hát amind az eggyik épüsszenti magát tüle, mögjett, főfóhászokodott, oszt aszonta: „Uram Jézus segé mög!” Evvé hát mögjárto az ördög.

De még eggyet gondót magábo. Kitaláto a pipát. Szögény, gazdag rákapott erre az ördög szërszámáro. Éccör csak lëesött, el is törött a szögény embör pipájo. — A Krisztussát! Ékároⁿkotta magát a szögény embör. Az ördög mögörüt neki. Azóta telik annyira a pokol országo.

(18:524. — Somogy m. Nemes-Déd. — KULCSÁR ENDRE.)

Ijesztő mese.

Éccör vót éggy öreg embör, annak vót két lánya; az éggyik jó fonyó vót, a másik jó varró. Oda mönt éccör éggy másik öreg embör.

— Üjjön kê lê édös öregapám!

— Nëm ülök biz én lê, mert nëm fárattam ê.

Osztán aszonta: Édös fonyó lányom, gyújesd mög a világot!

— Nëm gyújtom biz én mög, mert látok én sötétbe is fonyini.

— Gyújesd mög hát tê édös varró lányom!

— Möggyujtom biz én a világot, mert én nëm látok sötétbe varrni. Hát mostanék üjjön kê lê édös öregapám!

— Lêülök biz én, mert êfárattam.

— Jaj, jaj, de vérös a kê szája!

— Má négy embört mögöttem, el lösz az ötödik; tégöd is mögöszelek.

(5:178. — Mosgó, Somogy m. — SZILSÁRKÁNYI ÖDÖN.)

Húsz nap száz forint.

Oh, a mütt hétön igön szöröncsés vótam igazán. Tudom, látta má kigyémed is ott Barcsen, hogy a dohánbeváltó-magazin előtt hogyan rostogó ókor még száz kocsi is. Ott rimánkonnak, hogy de mos má csak az ijejjiket mérgyék, harmannaptya hogy égyüttek hazú, mindönt vesztibe hattak otthun a gyerökökre.

— Hahâ! mondok, fére paraszt! Bözög ráfértem én istöllést a mázsállásra. Aszondi: harminenyóc kiló. Aszondi: száz forint. Mondok magamba: Jó van, jó. Vakúsz tê attú! Húsz nap, osztán lëvan!

No isz azér a baj mindig baj. De hát, nëm is mindön embör ám az, akit még a bíróságná is lëütetnek; de én lëülök ám ott is. Csak ülök, ülök, oszt mégis öt forint a napszámom. No, ki keres ëtthun annyit, ha mögszakaszi is magát a dologba? De mégis csak szöröncsés plánétába talátam én születni! (Elcsípték a fináncok, s fizetni nem tudván, börtönben ülte le a bírságot, mint már akár-hányszor.)

(23:39. — Somogy m. Darány. — VECSEI JÓZSEF.)

Az ijejjiket: övéket. Istöllést, üstöllést: tüstént.

Gazdasági levelek.

1. Tisztölt uraságom! Nagy hiba van nálunk, mert a falópókkal összeütköztünk, de elszalogattuk őket, mert a Jancsi kocsist nagyon fejbe vágta, mög a Modrovicsot szinte mögvágták fejbe. De a kocsi-csapáson elmöntünk be azon udvarba, a hovál való volt a kocsi és

azon embert mindeniket fölis mértük, a kik az ölfát lopták, de ném* vádóják a bíró előtt. Így hát a lengyél-tóti bíróságnak átulattam őket. Haném ére kéröm az uraságot, minél előbb a választatot mögírgya, hogy mi tévé lögyek irányukba. A gaszdaság foltatása, törek hordása mögy, a mind az üdő és az ut engedi. Ezér bocsásson, ha valami hiján van az írásomba, mer kit ijetségembe, kit sijetségembe möghibáztam. — Babod, feburár 8-án 1879.

2. Tisztölt uraságom! A vetéseket összevizsgátam. Üszi, tavaszi átalányossan mind kitünő szépök, csak a téglaházi táblaji rozs sovány. A ménesvögyi répa ném dicséretes, mer ritkán kelt; de a fölső répa, ugy nézöm, hogy sűrűjebben kel. — A látrányijak az irtást tisztára ellátták a tardi határná is. Azon embör, a ki birta, elvetötte. — Az árok metszők elvégeszték az alsó buza nyugoti szélit, kivágták a határig és a Mártánné erdeje mellett föl végig, de a Körmendi határja felü nincs kiigyenésítve.

A gazdasági dolgok így állnak: a trágyahordás mönt idájig. Ezön túl délelött a trágyahordás, délután pedig a rozsfejvágás készül naponkén. A trágyahordás a fölső táblának a keleccsó (= keletső) oldalába van. A vége még legalább öt félnap ölég lösz behordani, a meddig szükséges rá a trágya. — A lovakbul három bevát; a Csipke, Bandi, Makár ezek bevátok a vizitácziójn. — A kertöt elrakattam plántával röndösen. Az öreg bérös beteg. Más baj nincs. Kelt Babodon május 16-án 1880.

Mög kéröm a tekintetes urat, lögyön olan szüves, hogy engeggye mög az ólajimat elhozni a helérül, már mögen a szöröncsétlenség rájuk gyütt a disznajimra. Már égy mögdöglött, égy mög mögbetegödött. Ha oda hanná csináni a ház végibe, ahun a favágittóm van, röndös álásra, hogy takaros lönne szöm előtt!

(12:233. — Somogy m. északkeleti részén, ö-ző nyelvsziget? —

HALÁSZ IGNÁC.)

* Jellemző a levélíró helyesírásában, hogy az *é* élesebb kiejtését annyira érzi, hogy ahol jelöli, egészen úgy jelöli, mint a hosszú *é*-t. — H. I.

4. Duna-tiszai nyelvjárások (ë-zók.)

Találós mesék.

Elöl mén fényéske,	Rétes, de nem édës,
Utánna mén fehérke,	Bélës, de nem mézës ;
Fő van a farka kötve, mi a ?	vagy :
Tű, cérna, csomó.	Kerek, de nem alma,
Két krajcár ára,	Piros, de nem rózsá,
Még sè fér a házba.	Rétes, de nem bélës,
Gyertyavilág.	Kóstoltam, nem édës.

Vöröshajma.

Tiszta fényës születésëm,
Lucskos sáros temetésëm. — Hó.

Tátogóba szuszogó, szuszogóba pillantó, pillantóba sík mező,
sík mezőbe cserbukor, cserbukorba kurta csikó. — Száj, ór, szem,
homlok, haj a fejën, a benne termő álatkákkal.

Úton mëgy, nem poroz, vizën mëgy, nem lobo. — A nap,
a hód, mëg a csillagok.

Nékëm ojan kis jányom vót,
Akarhova vitték,
Mindënütt pofon verték. — Szita.

Féher mezőbe fekete barázda ; embër hajtogatya, rüddâ szán-
togattya, poressővé szárogattya. — Irás.

Úton mëgyën, úton halad, hol lassan mén, hol mëg szalad ;
füle négy, széme négy, körme pedig huszonnégy. — Lóhátas embër.
Árva bornyú anyátlan, pusztá pajta fëdetlen, három verébnek
hat széme, szenes csutka fekete. — Ab biza !

Nékëm ojan kis jányom vót, hogy a föld alá járt tojni. —
Krumpli.

Mër varják a subára a gallért ? — Hogy lë në szakaggyon.
Nékëm ojan kis hordóm vót, akit ha a házon átvettëm, nincsen
ojan száz ács, aki megdrótozta. — Tojás.

(3 : 328. — Cegléd. — BALLAGI ALADÁR.)

Tréfás szólásmódok.

Aki engem nem szeret, egye még az egeret.

Cifra, mind a rác ótár.

Éhüszták mán a leves nótát. (Elharangozták a delet.)

Émőhece Kukutyinba zabot hégyezni, jeget aszáni.

Füzettem a sintérnek, hon nem viszek dögöt. (Akkor mondják, ha valaki másra nehezedik.)

Kápusztás kerbe níz. (Kancsalra mondják.)

Lassan pátér a körösztte. (Annyi mint: hátrább az agarakkal.)

Nő sajnád, nem apád.

Ojan nincs a sifonérba, pakliba, patikába.

Szömérmes, mind a rác menyasszony.

(12:378. — Baja, Bács m. — BALASSA JÓZSEF.)

Kiolvasó vers.

Éccér eggy erdőbe

Szarkák veszekettek;

Szarka papné meghallotta,

Szúnyog lábát kirántotta,

Bagót kütte doktoré;

Még a bagó ballagott,

Addig szúnyog megdöglött.

Tí, tú,

Nagy kancsú,

Léesett a torombú,

Így müt ki a világú.

(3:284. — Baja. — ZSILINSZKY ENDRE.)

Csali mesék.

1. Hun vót hun nēm vót, hetedhét ország ellen vót; a korpákázalokon túnnan vót, a züveghégyeken innen vót, vót a világon eggy embēr. Éccé e zá zembēr kimēnt a fijává szántáni a földre. Szántának, szántának; éccé csak így kajából a fijú a zápjának: Hajja ké edēs ápám, talátám eggy kúcsot.

— Ejnye fijám, de jó vóna, há talánánk hozzá eggy ládat. Ávvál oszt tovább szántának.

Kis vártátva megint főkáját a gyerek: Éhēn ē, talátám eggy ládat.

Akkor osz kinyittyák; hát vót benne egy kis rövidfarkú egēr. Há ennek e zegérnek a farka hosszabb lett vóna, ákkó a mesém is tovább tártott vóna.

2. Mese, mese, mátká,

Fekete mádárká,

Úri bundá; kopász egēr

Ugorjon a nyákádbá.

Mese, mese, fákakás,

Bújj a lukbá, ott hálgáss,

Kátá, Kátá, két gárás

Nékēd ádom, csak hálgáss.

(7:425. — Bajmok, Bács m. — FISCHER ERNŐ.)

Cigányadomák.

A cigány meg a fia.

Éccé a vándolló cigányok egy erdő szílyin ütöttik fé a sátorfájukat. Hát amint ott izégnék-mozognak, egyszer csak egy nyulat látnak szaladni. Asz mongya az apa a fiának:

— Ládd-é dáde ást a nyulát, amelyik ott sálád á?

— Látom, monygya a gyerek; fogjuk még, jó lés dílebidre.

— Nem éssük ást még, háném évissük ő felsigihő, ost májd kápunk egy nyöstíny még egy kányi disnót. Á nyöstíny kilencset fiádzik; ánnák á kilencs fiá megin kilencset, ost egis nyáj lëss. Ost anyád máj így kiabál nekéd: Hé dadé gyere, mán méffőt a gádluská.

Míg így beszítek, addig észalatt a nyúl.

A cigány meg a szél.

Éccé tanákozott a cigány a nyárrá, téllé meg a széllé; de ezek közül csak a szélnek köszönt. Aszt monta neki a nyár:

— Mé nëm köszönsz nekëm is tē cigány? Mëgá csak, ha elgyün az időm, olyan melegët csinálók, hogy mégpukkacc bele.

A tél meg eszt monta neki:

— Hát én még, ha égyün az én időm, olyan hidegët csinálók, hogy méggebecc bele.

Aszt mongya a more erre a napnak: Nem bánom, ha akár hogy süccs is, csak á sil uram ott legyen. A télnék meg aszt mongya: Nëm bánom, ha ákármiyen hideg lëss is, csak á sil uram ott nē lëgyën.

(22:332. — Szolnok. — SZABÓ ISTVÁN.)

A jövendőmondó pap.

Éccé vót egy város, a nép nagyon széginy vót. Lakott ott egy széginy pap. Vót neki egy riszégës kántorja, aki szerette a targyit (pálinkát). Éccé aszongya neki a pap, hogy kántor úr lopjon el a falubeliéktű mindënt, oszt gyugja el valahová, oszt mongya még nekëm, hová tette; én májd kihirdetëm, hogy mégmondom, hogy hun van; oszt májd jobban még sorsunk mind a kettőnknek.

Úgy is vót. A kántor betargyizott, oszt ellopta a földesúr két szép hároméves csikáját. A földesúr is mégtutta, hogy a pap jósló. Elmënt hát hozzá. A pap mégmonta neki, hogy hun van; oszt kapott ajándékot, és így disznókat még más állatokat is lopott a kántor, a pap még mégmonta.

Történt azonban, hogy egy gazdagabb városból éveszett egy gróf jányának a gymántos gyürüje. A gróf is éhita a papot; de mán akkó mégijett a pap, me eszt nem a kántor lopta é. Hát émén,

oszt aszongya a gróf, hogy előbb együnk, asztán mongya még, hogy hun van a gyűrű.

Aszongya a pap, hogy ú neki aggyon egy szobát, ahun észik. Ahogy behozza az inas az első ételt, hát aszongya az ételnek, hogy no hála istennek, mégvan eggy. Mégijett az inas, oszt lészalatt a konyhába, oszt aszongya a szakácsnénak még a szobájáynak, hogy jaj most nekünk, mert a pap tuggya má, hogy mi loptuk é a gyűrűt.

Gondókoztak, hogy mit tēgyenek. Hát evve aszongya a szakácsné, hogy szēggyünk össze pīzt, oszt aggyuk oda a papnak, hogy nē mongya még. Bemēnnek, oszt emongyák, hogy úk lopták é a gyűrűt. A pap mēgőrűt, oszt aszonta, hogy tōmjék egy pujkába. Mik ókērdēszte a gróf, hogy hun van a gyűrű, hát mēgmonta.

Erre beviszi a spajzba a gróf, oszt egy zsákho viszi. Oszt kérdi, hogy mi van benne. A papot Róka Jánosnak hiták. Hát mēgijett, oszt aszongya, hogy no Róka, most vagy má a zsákba. Éppen étaláta, mert a van benne, monta a gróf. Nagy ajándékot kapott a gróftú, oszt boldogú ét.

(18:473. — Szolnok. — CSILLAG BÉLA.)

Tréfás párbeszéd.

Jó napot komám!	Mír nem jó van komám?
Aggyon isten komám!	Mer a pīzēn házat vētűnk komám.
Mēkházasottam komám.	Akkor hát nem jó van komám.
Jó van a komám.	De mégis jó van a komám.
De nem jó van a komám.	Mír van jó komám?
Mír nem jó van komám?	Mer a ház mēgigētt komám.
Mer vīn asszont vēttem el komám.	Akkor hát nem jó van komám.
Akkor hát nem jó van komám.	De mégis jó van a komám.
De mégis jó van a komám.	Mír van jó komám?
Mír van jó komám?	Mer a vīn asszony is benne ígētt komám.
Mer sok pīze van komám.	
Akkor hát jó van komám.	Akkor hát jó van komám.
De mēk sē jó van a komám	

(5:46. — Szentes. — KÖNIGSFELD VILMOS.)

Találós mese.

Ételt vitt eggy öreg gazda a ház főggyire a kaszásoknak. Csak gyalogjába lépēgetētt és már egy jó puskalōvēsnyire sē vót embēreitűl, mikor utōéri egy fiatalabb kocsival.

— Messze-ē még bātým uram? Ūjjik kē föl; bēcsületēsen elfáratt mán ken ugys; látom a kēpirűl.

— Nem messze van má öcsém, maj csak kibirom má valahogy, ha má eddig kibirtam; amott kaszál kilenc embër, azoknak viszék èk kis ételt; nincs más a háznál ijjen dolog időbe.

— Részése-è az a kilenc embër kennek vagy napszámosa? Nagy a napszámjuk?

— Nem napszámosom nekëm eggyik së, së nem részësëm; hanëm három fiam, három vöm, három sógerom; de mind a háromat eggy anya szülte.

Megfejtése: Volt az öregnek három lëánytestvére s mikor fiatalon özvegy maratt, három kis lánya is volt már az első feleségitü. A második feleségitü, akinek má előbb is volt hat fia, mëgint született neki három fia. Mikor felnöttek a gyerëkek, a hat fiú közül három elvëtte az öreg testvérjeit, három pedig a lëányait.

(6:132. — Szentes. — EHRlich LAJOS.)

Tréfás mesék.

1. Èccer egy opsitos katona betived egy faluba 'gy asszonho; kérdi túlle az asszon: Hunnan jön ken katona bácsi? — Hát a mënnországbul! feleli a katona. — Ugyan katona bácsi, hogy il ott az én Sánderkám? — Hát bion elrongyollott a ruhája. — Jaj az én idës Sandrikám, itt van szász forin, ha visszafordul katona bácsi, në sajnájja odadni! — El is viszëm néki, — avval elmëgyën ú kelme.

Estére haza ír a gazda a földrül, kérdi, hogy ki vót itt? — Hát itt vót egy katona a mënnországbul, — mongy az asszony — oszt odadtam neki szász forintot, vigye el Sándorkának, mer elrongyollott már szegínnek a kis ruhája. Kapja a gazda, ráfordul a jó lúra, utánna a katonának, hogy ú most török-szakad visszaszërzi a pizt. Ahogy az erdő fele vátkat, hajja a katona, hogy nyomába vannak; kitér az utrul s egy bokorba huzza magát. — Láttya a gazda, hogy így lúhátrül rá nem akad a katonára, odaköti lovát egy fiatal fához s oszt kajtatni (kutatni) kezd erre is, arra is. Èccërre csak kiugrik az opsitos a bokor megül, ráfordul a jó lúra, álló elvákta-tott. — De a gazda kisön vëtte észre, nagy szigëyënkëdve elballagott. Amint haza ír, lëül egy sarokba, mëg së kukkan. Kérdi az asszon, hogy hát mëgtanáltá-i a katonát? Mëg a — mormogja az öreg — odaadtam neki a lovat is, hogy hamarëbb nyargajjon a mënnországba.

2. Vót èccër egy öreg embër, dógozni nëm szeretëtt, lopni së; csak úgy huzavonábul ílt. Hortak neki innen is, onnan is sok jó ílmet, — no hát csak jól ílt; mer boszorkám mestërsége vót, hát a szíp jányok mindig zaklatták ú kelmit, hogy hát — tanitsik meg bennünket valamire! az öreg hiába szabadkozott, mindig a nyakán vótak. Hát èccër aszonygya nekik: Hozzatok elő egy nagy szalma petrëncét; hoztak is nagy örömmel. Meggyujtja a petrëncét az öreg,

oda kiát a jányoknak: Na vetkőzzetek mezítelenre, hadd igessek meg éggyet közületek! Erre úgy megrébbent a fejr cselédsig, elszaladt, vissza sē nızett többē.

(12:376. — Nagy-Szalonta. — Kántor Pál.)

Szólásmódok.

Kérésztül mēnt, mint Hajdú Gábor a gomolyán. (Hármójoknak tettek egy gomolyát, de ő nem nézte azt, hanem hamar megette előlök.)

Neki nyúlt, mint a kis Karacs. (Rest ember volt; most már arra mondják, aki dologtalanul hever.)

Mēghajította, mint Csipő Mihály az annyát a sapkával. (A sapkában a musta is benne volt; de azért kérdőre vonáskor azt mondta, hogy csak a sapkával hajította meg.)

Nehezen szabadúl, mint a katona a kisasszontúl.

Nē mosolyogj, mint az edinyēs.

Nē mutasd a rovást, nem vagy nekēm adós = ne ne vess.

Níz, mint a birka az új kapura.

Edd mēg a halat, amēk a szekér után szalad.

Kürtőre kormos; kívül tágasabb, belől nyájjasabb. (Ha ismeretes ember kopogtat az ajtón, tréfásan használják ezeket.)

(3:239. — Földes, Hajdu m. — Bakoss Lajos.)

5. Palóc és palócos vidékek.

Palóc elbeszélés.

S mēnek Egerbe s lūtem (leültem) ott a rutlyia (lutria) baód elyibe ēn nagy keőre. Arra gyōn ēt tekeēntetēs űr, hát űgy mēp-pipázik a pipája szárábaó, hoj jobban sē kell. Hojjim eēn mē mindēnt szeretēk mēttunnyi, oda köszōnők hozzá s aszondom hogy: Stesseēk a Jeēzus Kirisztus, stēn jaó napot kiennek, tekeēntetēs uram, ugyan mēkkövetēm, hosz szíhattya kied aszt a fafűstyt? Eő mēg aszongya nekēm arra nan nevetve, hogy az is a! Eēn mēg aszondom neki arra, hogy hát mija? Eő mēg aszongya mēmmēg arra, hogy dohánbó van a. Eēn mēg aszondom arra neki, hogy abbó ja. Eő mēg aszongya hogy: Debij abbaó.

— Hát oszteég hūn árulják aszt?

Eő mēg asszongya arra nekēm, hogy a baódba s oszteég űgy híjják aszt hogy cigárka, aminyeőt a tekeēntetēs urak ísz színak ē (mutató ujját szájába dugva mutatja).

Eōmēnek mingyá a baódosho s bekősžōnők hozzá s aszondom hogy: Stesseēk a Jeēzus Kirisztus, stēn jaó napot kiennek, baódos uram! Fogaggya s aszongya arra nekēm, hogy haát miveó szaógá-hatok kiennek? Eēn mēg aszondom arra neki, hogy haát hozzeēk szi kied nekēm idē dohánt ē! Eő mē aszongya mēmmē rá nekēm, hogy haát minyeőt, vágottat-ē vagy pegyitetlen vágatlant? Eēn mēg aszondom arra neki, hogy bijon sēmminyeőt. Eő mēg aszongya arra nekēm, hogy haát minyeőt. Eēn mēg aszondom mēmmē rá, hogy haát ollyat, aminyeőt a tekeēntetēs urak ísz színak ē (mutató ujját szájába dugva mutatja).

Eleōmbe tēszí s neēzēglēm s aszondom neki: Haát oszteég minyit ad maág kied ebbeó ēgy garajcáreé? Eő mēg aszongya arra nekēm, hogy bijon sēmennyit. Eēn mēg aszondom arra neki, hogy bij a sē sok.

De meég is aggyit-aggyit, hogy mēgaukottōnk s adott ēgy garaseé kettőt; ēggyiket mingyá mēsszítam, a másikat mē vettem a csuhújjamba, s ahogy haza mēntem, haát vasárnap deélután leūtem az ablak alá a tiszpaóra. S így gyōnnek a leétányijáraó. Haát aszongya Bēra bá nagy messzireó raám nevetve, hogy: Őcseém! Eēn mēg aszondom arra neki hogy: hē!

— Tán mēbbolondaóttá most tē őcsém, hogy im a pipád szaárát gyujtottad mē?

Eén még aszondom rá neki, hogy hász nem a pipám szárábaó van a, hanem dohaánbó van e, aminyeót a tekeéntetés urak isz színak ë (újját szájába dugva mutatja). S erreó tutta még eó is a cigárka sorát.

(6:466. — [Mátravidék, Gömör m.] FIOZERE GUSZTÁV.

Minyeő: minő. *Tiszipaóra*: tűzpalra. *Tiszipal*: tűzhely, aztán a kályha padkája, s végre — úgy l. — általában lóca.

Nem hazudott.

Meig is csak jáó a zöreg a házná, há écs csépp eszé sincs is! Lám az éccéri embér is úgy létt gázdág. Nem tom má, hun esétt meg, de ásztem, hogy árrá nálonk fele v^{aó}t. Úgy mondom, a hogy vaⁿ; a nágyápám hállottá a zöregápjátú, ám még meig ösmerte is ásztt a zöreg embért. Hát az úgy törté^{nt}, hogy vót egy házná egy öreg embér, a kinek má nem tutták sémmit háznát vénnyi. Á ménnyé háragudott is rá szörnyeⁿ, hogy nem tud má félfordúnyi. Á fija csak csiplágítottá, de meg osztáⁿ hogy nem ákárt a felesége^{vel} roszbá lennyi, hát ásszongya a zápjának: „Ugyaⁿ e^dés apám, kigyelmed má ugyis csak báj a házná, ménnyek^k el a zoskolás gyerékkel a zoskolábá, hogy meigis tégyek^k valamit.”

Á zöreg embér még sz^{aó}t fogádott a fiának, mer láttá, hogy im úcs csé téhet egyebet, másoccor létt gyerék, hát eljárt a zoskolábá. Éccér áhogy gyün onnat házáfele, hát urámfijá egy gyönyörűse^{ig}es szeip hát lovás hint^{aó} váktát utánná. Szeipeⁿ kite^{rt} a zutb^o, meig köszönt is a benné ülöknek; éc ceip ásszoⁿ v^{aó}t, még valami nagy úr. Eleig a hozzá, hogy áhogy a hint^o elmént elötte, hát láttya, hogy valami zsákot elejtettek. Odámegy, hogy máj felvész, hát lelkem teremteté, olyan nehez, hogy máj messzakált belé; mer hogy im szín áránnyal v^{aó}t telé. Ánni erejé meigis v^{aó}t, hogy nem háttá a zúton gonoszú vesznyi, behúszta éty híd alá: ávvál osz mént házá feleⁱ, hogy májd a fiát elhíjjá e^{rt}e.

Hát éccér csak gyün vissza az a hátlovás hint^{aó}, mind a forg^{aó} szél; meig még is állott a zöreg embér elötte, osztáⁿ a zá szeip dáma kisz^{aó}t belüle hogy ászongya: „Ugyan e^dés bácsikám, nem látott erre valáhol ézs zsákot a zúton, ász keresne^{nk}, elvesztettük.”

Á zöreg embér még, hogy im nem szokta még a házugságot, ászongya neki így né: „De bizony láttam eⁿ, instálom álássáⁿ, mikor a zoskoláb^{aó} gyüttem.” — Ébáttá veⁿ bolongya, mongya a zúr, áki a hint^{aó}bá út, meig bolondá tártya itt a zembért. Hász mikor v^{aó}t meig a, mikor eó a zoskolábá járt.” — Ávvál odásuhintott a zos-
torvál a lovák közéⁱ, osz méntek ode^b. Á zöreg embér még mént égyenest házá.

Othon osztáⁿ elmontá a fiának, még a ménnyinek, mit látott, mit hállott. Ázok még tüste^{nt} elméntek a zöregvel a zsákeⁱ. Háza-
vitte^k, mégme^{rt}e^k: e^peⁿ egy ve^ka árány v^{aó}t benné. Ább^{aó}

osztáⁿ olyáⁿ gázdárok l^éttek, hogy á zöreg emb^ért tejbe vájba füröszhet^ék; nem is ereszt^ét^ék osztáⁿ többet á zoskolába, mer hogy im meⁱgis v^ét^ék má válámi hásznát.

Árá mongyák hát, hogy meⁱgis jáó á zöreg á házná.

(23:574. — Gömör. — MIKÓ PÁL.)

A palóc és az egri nagy templom.

Midőn Pyrker a híres egri székesegyházat fölépíttette, a vidékről sokan jártak, főleg vasárnap, az új templomnak s a zenés nagy misének bámulására. A többek közt Mézes* Pésu, Istenmezejéről, szintén odaállított Béra nevű fiával a templomoldalba szekeresül. A báméskodók közt ilyféle kritizáló párbeszéd fejlődött:

— Nészi Béra, minyő nat tamplom ez itté; emm^énk csak kölökkutya a helyetté!

— Aunye d^e nat-toromja van! Ugyan hogy épíhatték ilyen magosra?!

— Bi aúgy is a! Hát feleürü kész^ék.

— De nem is hisz^ém, hogy itt^é kész^ét váóna!

— Hát ugyan hun?

— Ott^é valahun Pes köröü!

— De nészi n^é, minyeó rettent^éő nagy aóra van a toromjába!

— Ugyan ne nézz^é mág kend olyan soká, han n^éz^ém mág én is!

— N^ézd t^é a mutata^éja más^ék v^égit! De csak maraggy itt^é t^é Béra a lovakval, hogy im el n^é hajcsák; én bem^égy^ék majd mis^ér^é!

Bemenet, a templom előtt levő nagy szobrokat bámulva, egy arra menő német katonatisztől megkérdi:

— Ugyan k^ér^ém szeretetvel, micsoda szent ez itt^é?

— Ich weisz nicht!

Palócunk letérdelve, imádkozik:

— Aó szent Ivásznyi, könyöröü rajtaónk!

Bement aztán a misére. Az érseki mise eltartott tovább egy óránál. Azalatt Béra unta odakinn magát. Rátámad tehát a nagy sokára jövő öregre:

— Hát kieőmed mit tátotta olyan soká a száját; sz^én d^e l^ész mág!

— Heheő Béra! ott^é l^étt^é váóna csak! Hát ahogy n^éz^ége-t^ém a nagy képek^ét m^ég ablakokot, hát écc^ér csak m^éhhaózzák a cs^éngeő^ét; de olyan nagy vaót a, mint emmi kis harangaónk! Arra eszt^é kigyó^ét réttenteő sok pap gy^ért^éyávaó! de annyi vaót ott^é, mint a kutyába a baóha! Let-utaóra pegyig kigyó^ét egy v^én m^érges pap; oszt m^éhharagudott, hogy ő^é bijon nem mis^ézik; kapta magát, l^éült a sz^ékr^é. Oda f^él m^ég a kaóruson elkesztek muzsikányi. Égy

* Az é a palócságban eléggé ismert kettőshangot jelel. M. V.

nah-hosszaó nêmet mēg ott intēgetett a muzsikusok közē a botval, hogy táncollyonak mág! De bi a sok nêmet csak nêzēgetett émmás szēmi közē, de ēggyik sē mertē kezdenyi!... Én sē vagyok rēst, bugrok a közēprē, lēhajtom a csuhaújjamot, rákezdēm a kállai ketteöst! No nem is kellēt ēgyeb! Rám zúdaú a rēttenteó sok nêmet, hogy im kivetnek, mer nem szabad ittē táncaónyi. De én sē hattam magamot, aszontam, hogy nem tuttam a szokást, de ha nem szabad, nē muzsikájonak! Arra osztē ott hattak. De a vên pap csak sēhossē akart misēzni; mág ēggyik pap a könvetis elejbē tartotta, hogy mongya mág; de bi a csak ottē vonogatta a vállát, akarhogy hajlongottak is eleöttē! Éccēr osztē ēggyik mēg is kitanáta a szeivē szándékját: kapta magát énná ttátogaó csukafeót a fejibē nyomott, é-nnagy kajmaós botot ezüsbeú mēg a kezibē adott; errē osztēg mēmmozdaút, mer ahun dē lész mág, ha nem igyekszik; oszt így monta el nannehezen a misēt. Oda fél mēg a kaóruson örömkbē, hogy mēttutták mozdítanyi hejibeó, elkesztek tompéráznyi mēg kerepityēnyi; oszt így lēt végē na-ssokára a misēnek. Peig az gondaótam, mikor az a sok pap nekiszalatt az aótárnak, hogy aú sszēt kapkoggyák aszt a misēt hirtelenyibe, hogy nêkēm nem is marad beleüllē: de azē mēgis dē vettē végit! Nem is tunnak ezek aúgy hozzá, mint emmi papaónk, mer az ēgymagába is hamarabb szétkapkoggya, ez mēg szērszámostaó papostaó sē éri végit.

(15:229. — Eger vidéke. — MACZKI VALÉR.)

Pēsu: Pista. *Bēra*: Albert. *Gēci*: Gergely. *Mág*: már. *Tompéráznyi*: tombolni. *Kerepityēnyi*: kerepelni. *Dē vettē végit*: dēl vetette végit.

Közmondások.

Könnyű Katát táncba vinnyi, ha magának is kedvi van.

Az arany is tűzbe tisztól.

Csupa jaó csak a jaó Isten. (Ezzel vigasztalja a palóc a méltatlanságról panaszkodót.)

Ki minek nem mestēri, hóhérja az annak. (Arról mondják, aki valamit elront.)

Kap az, aki nem rēst. (Gúnyosan mondja a palóc, ha valami hetvenkedő legény megveréséről hall.)

Szegőgyi, nem tőtyi. (Az olyan cselédről mondják, aki gyakran változtatja helyét.)

Vén lyánnak erős (nehéz) kedvit tanányi.

Muszajnyi muszaj, de lehetnyi nem.

A jaó ceódör [így!] vagy mēvvakú, vagy mēssántú.

Soktó sok függ. (Mindennek megvan az oka.)

(30:441. — Mátraalja és Felső-Borsod. — BORSODI LÁSZLÓ.)

Krisztus-mondák.

Miből lett a gomba.

Hát ász tuggyák-é kigyelmeték, hol lett [hogyan lett] a gomba?

Hát mikor még Krisztus urónk Szempétérrel a földön járt, éccer nágyom méttánát éheznyi. Ászongya Szempétérnek: Te Pétér! — Hálom urám-teremtőm. — Én éhes vagyok, mennyőnk be valóhová. — Jó léssz bi záz, urám-teremtőm, mer má én is éhes vónék. Épen ec cégény özvegy ásszoⁿho tánáták beménnyi. Mivelhog Krisztus urónk nem élt másval, csak tisztá édes tejvel, azt hozott neki a zásszoⁿ, aki — közbe légyék mondvá — akkor épeⁿ kenyéret sütött. Mig az ásszo a tejé a komrába járt, Pétér, aki nágyoⁿ szerettté a lángos lepént, messájdított eggyet a pitárba. Kérnyi nem mert, merhog im réstélté Krisztus urónk előtt magát; hát fokta a zegészet, betette a kelebibe.

Krisztus urónk jó tuttá, jó láttá eszt; de nem szót eggy árvá szót sē. Itt behozzá a szégény özvegy ásszoⁿ a tejet; megészik, osz mennek továb. De Pétér mindég elmáratt ek kicsit, hogy a lepénbű eggyet háráphasson. Krisztus urónk mé mindég úcs csinátá, hogy akkor szólyék hozzá, mikor Pétérnek telé váⁿ a szája.

Pétér réstélté a dógot nágyoⁿ; nem ákarta, hogy Krisztus urónk méttuggyá; hát váláháⁿszor szót hozzá Krisztus urónk, mindég kiköpté a daráb lepént, ami a szájába vót. Igy osztán Pétér ággig-ággig hárábdátá a lepént, hogy éccer éfogyott; visszanéz utanná nák keservesen, merhog im hijába loptá, nem magának loptá; hát urám fia mit lát? Mindeⁿ darábbú, amit kiköpött, eggy-eggy gombá lett. Azé olyáⁿ puhá a gombá, mind a frissen süt lángos lepént.

Honnan van a légy.

Éccer Szempétér, amikor még Krisztus urónkvál a földön járt, nágyoⁿ mēt tánát áhitoznyi az ő tudományára. Ászongya hát Krisztus urónknak:

— Urám, én édes teremtőm; de szeretnék én éccer isteⁿ lennyi, letalább éf fél órára.

— Ásszongya neki Krisztus urónk:

— Ugyáⁿ má mé szeretné olyáⁿ nágyoⁿ isteⁿ lēⁿnyi, te Pétér?

— Hát má csak mévvállom, szeretnék éccer én is válamit teremtenyi.

— No jó váⁿ Pétér; csak oszt mēn nē bánd utóbb. Hát végy em márēk földet a márkodba; de jó összö szoridd.

Út tett Pétér; de nem tuttá elgondónyi, hogy mi léssz má ebbű, hát hogy minē több légyék, homokot szoritott a márkába. Akkor osztáⁿ ászongya neki Krisztus urónk:

— No mos nyis ki a márkod, osz mond, hol ,légy’.

Hát lelkēm teremtetté, ahog eszt a szót kimongya Pétér, oszt a márkát szétnyittyá, écceribe ánni légy teremtődzött a homokbű,

hom māj kivertē magának Szempétérnek a szémit. Á nevit még onnáⁿ kaptá, hogy im Szempétér ászontá: légy; pegy inkább vesszmádár a.

(23:190, 282. — Nógrád m. Terbeléd. — MIKÓ PAL.)

Állatmese.

Mikor a zuristeⁿ má minden állatot mëtterémtett, oszt utólyára. Ádámot még Évát terémtetté, hát a zutolsó napoⁿ összehítá minnyajokát a parádisom letesletközepibe. Merhogy im azt akartá, hogy mindéggyik mëttaggyá az élelmit keresnyi, mihent mészületyk hát, ászongyá a lónak: Erezd el a csikódát, hác calaggyék. Á ló út tett, eleresztetté a csikáját; a mēm mingyá szalált a rètre, fűvet önnyi.

Ászongyá osztáⁿ a zuristeⁿ a tyúknak: Erezd el a csibédét, hátú kápárásszék. Á tyúk mëtítetté; a csibe mēm mingyá szalált a szemetre kápárásznyi. Ázótá is ot váⁿ letszivesebbeⁿ; osztáⁿ még ot is kápár, ahol tisztá szemét táná.

Utólyára ászongyá a zúristeⁿ Évának: Te Évá, erezd el té is a gyerekédét, hágy járkallyék ek kicsinyég. — Má hogy ereszteném, urám terémtöm? Nem eresztém bi én, mer háthá elesik, oszt kitöri a lábát. — No csak erezd el, há mondom; né fê, nem lész sēmmi bájá.

De hogy im Évá, mind a zásszonyok szokták, má ákkor is szeretett ellenkēznyi, hát ászongyá a zúristennek: De má, urám én édēs terémtöm, bi én mēssē eresztém. Gēnge még annak a csontyá, nem tud a még járnyi.

Mēhhárágudott ére a zúristeⁿ, osztán ászongyá Évának: No hát, há lē nem tētted, esztendeig hurcollyád a zöledbe; oszt esztendő mulvá is többet essēn el, mind a többi.

Ezē lett osztáⁿ, hogy minden állat mëttaggyá mingyá keresnyi magá a zēnni válóját: a zembēr még még esztendő mulvá is csak olyaⁿ ügyetleⁿ, mind a má született kis csikó.

(23:480. — Nógrád m. Terbeléd. — MIKÓ PAL.)

Az egyszeri gyerek.

Mikó kicsin vótám, elmēntem a szomszéd falubá szógāni. Éső nap adott a gāzdām egy dārāb árpa kinyeret, de én keveslēttem. Há kevés, ászontá, hát tödd a pátákba, māj mēgdágád.

Másnap ászontá, hogy mēnnyek vesszöt vāgni. Én kimēntem, vāktām két szāl, bevīttem a pátákba, hogy māj mēgdágád. Éccēr csak ászongyá nekēm a gāzdā: Émönünk a vesszőér; itt van egy dārāb hāj, kend még a szekeret. Én foktām magām, mēgkentem a szekeret mindenütt: kereket, ódált, rudát. Kigyün a gāzdā, kápárjá a fejit s káromkodik: Illyen áttā cudará, nem úgy kō eszt csināni! No, ászongyá, fogd be mind a négy lovát, kettőt elő, kettőt utó.

Én még befoktām a lovákāt, kettőt a rudhó, kettőt hátú a nyujtóhó. Itt hājtanām, de nem mén a ló, nem birjá ēgymást húzni.

Kigyün a gázda, kápárja a fejit s káromkodik: Hej kutyá lelke vette, nem így kő fogni!

Akkó ásztán magá fölút a nyerégbe és aszonta: Ne szój az uton, mer kivágom a szömöd! Mihent megindútunk, a kerék kiesétt, de nem mertem szóni. Éccérré csak megláttá ászt a gázda. Hát a kerék hun ván? ászongya. — Éveszött az úton, mondok, nem mertem szóni. — No fogd ki a lovát s eregy érte mingyár.

A nyergös lovát kifoktám, ráútem, elmöntem a kerékér. Áhogy odaértem, főtöttem a lóra. de sēhogy sē ákárt megáni a hátán. Ére káptam magám, kiütöttem belüle két küllöt, beakasztottam a ló nyakába s főútem a hátára. Mire odaértem a gázdámhó, a kerék étörte a ló lábát. Vót ásztán mégín nagy káromkodás: Hát a vessző hun ván? — Itt ván a pátákbá, mondok, gondótám, máj mégdágád.

Ákkó ásztán a gázdám mégín kiszidott hogy: ilyen ára az apádat, tē huncut!

Én elszaláttam tüle s beátam a páphó! Megfogadott kánásznak. Mikó régge kihajtom a disznót, ászongya a gázdám: Este nē hajcsd házá úket, hānem csak magád gyere házá előre; a disznó máj gyün utánád.

Mikó másnap este házá hajtom a disznót, hát odamarátt belüle egy nagy ártány. Émenék keresni; hát éccér csak látom, hogy egy nagy hegýen sūti tizenkét bētyár. Odálopákottám nagy csōndessen, jóláktám belüle kēgyessen mint most. Ott vān tizēnkét ákó bor egy hordóbá, hogy ászt megisszuk; hát engēm beszōgesztek a hordóbá. Én ott sirdogálok a hordóbá, hogy szabádulok ki belüle. Odagyūtt egy farkás; a farká a hordó szájáhó ért, én kinyútom kezem a hordóbú, megkápom a farkát, egy nágyot kijátok: Uccu tē! Ére a farkás észalátt a hordóvá a gödörbe, odávágott egy fāhó, én kiestem s most itt vágyok.

(5:33. — Füle, Nógrád m. — WOLF VILMOS.)

Pontatlan írásmód; ő-ző alakok: *émönünk, szömöd stb!?* húzni, fogni e h. *húznýi, fognyýi stb.*

Gyűlés az eső elállítása felől.

Tiribēsēn hetek ótá esētt a zesső. Törtēnt pegyig a nágy essőzés mingyár tā szénákászálás után, hát nágy vót a rijádáalom a zegész fálubá. Vāsārnáp amikor mindēnki otthon vót, kidoboltáttā a kōssíg nēmēs bírāja, hogy délután négy órákor a litānijá után gyűlés lēs a kōssíg házánā, áhovā a zembērēk ifjá és véne ēggyaránt mēghívódik; a zāsszonyokot nem értētte, mer ázok a ző nyelvük szērint nem embērēk, hānem āsszonyok, elég ha odáhāzá lārmāznāk. Á gyűlés tárgyá lēszen a hónāpos esső elállitása. Á kihirdetēs után persze vót nágy sūrgēs-forgás. Nágymise után a tēmplom előtt hārmān-nēgyen ēgy-ēgy csuportbā ősszegyugtāk fejűköt és hālkan tănākottāk. Mindēn csuportnāk mās-mās gondolattyā tāmātt a veszēdelmes esső ellen.

Mivel a temérdék sok ember nem fért a kössig házába, azért kényszerítve vótak a nagy essőbe is a kössig háza udvarára gyülekezni. Nemsokára megjelént a kössig bírāja Szomszéd Pályás János képi-be és a gyűlést egy előkerített hordóra feláva mennyitotta.

Letelsőnek Andó Kis Göci szólalt fél, mondván: Bijony sok bészéd esett mán a nagy essőzés feleől, itt a zideji, hogy segiccsőnk rájta. Hát én csak ammondó vónék, letjobb vóna, ha a szomszéd Mácunáro elkérnének köcsőnkép a zúj nagy hárangot, memmē a nyivēsi nagy kerepēlőt, oszt a zéggyikēt a falōnk ēgyik végire, a másikat pegy a más végire mágásra állítanánk, osztan a zēmmi hárangjainkvál mēhhúzatnánk, māj eltākaronnēk innēt a zēsső.

De mán erre mēsszólalt Kākuk Mārci is, āki a komāromi vārtüzérēknē privádiner vót, oszt így szót Göci bātýáhó: Hāt bijony nem tánalom jónāk a Göci bātýa vélekēdēsēt, mer bijony a letjobb vóna két āgyút vēnnyi a katonāēktō, āszt én elsütném, āttú osztán mēgijenne ēgy esztendōre is a zēsső.

A zegész gyűlés nagy örōmvel fogattā eszt a zindítványt, s mán mājnem elhātároztāk, hogy vēsznek ēgy āgyút, āmikor is félāt a hordóra Bezre Mātýās, oszt így szāvázott: Hāt bijony én sē a zéggyik, sē a másik vélekēdēsēt el nem fogādom, letjobb vóna a falōnk memmē a hātára félē ēgy nagy vāszonesernyőt állitányi, ez kikerūne a kössig e zideji és a gyűvő ēvi kendēr termésēbő is, āggyig pegyig fāt hordoznánk a zerdőbū a nagy esernyő nyelinek. — Abbiony jó lēs, zúgott a zegész gyülekezēt.

No ennē bijony okosābbāt is mondhātott vóna, mongýa Tuki Misā, a Bezre Mātýi ellenlābāssā [?]: Mātýi sōgor! hiszēn hogyhā esernyőt csinālunk ābbū a sok vāszonbū, āmit a zāsszonyok fonnāk, hāt ākkor mibő fogōnk ruhāzkodni? āszt hiszi kēd sōgor, hogy essőbū vāgy levegőbū is lēhet ruhāt vārnyi? A letjobb vóna esernyőt szōnyi szālmābū, āz pízbe sē kerūne, memmē ruhā dolgābū sē szēvennēnk hijānyt.

El-lēs jó, — zúgott a gyülekezēt — nem is kell más tānacs nekünk. A bírō most mán ki is ākártā jelēntenyi a szēntēncijāt, hogy Tuki Misā szāvázāttýāt fogattāk el, de ēkkor félāt hirtelen Bērā, oszt így keszte:

Végig hālgāttām mindēggyiknek a szāvázāttýāt, ēggyik is sok pízbe, a másik is sok pízbe kerūne, a hārmāgyik mēg elfognā a nāpot tōlünk, osztán ākkor honnān vēgyünk ēgy új nāpot? Hāt én csāk ammondō vónék, hogyhā māmā esik, csāk hāgy essēn, hā hōnāp is esik, ākkor is csāk hāgy essēn, de hā hōnāputān is esik, ākkor mán nem tēhetünk rula.

Ezt a zindítványt osztán ēccēribe elfogattā a gyűlés.

(30:549. — Szēcēsny vidēke. — ĀGNER LAJOS.)

Szólásmódok.

Nem drémál, hánem süti márkát a cselekedet: nem szunyókál, mikor dolgozik.

Á lejányásszony olyan fürge, mint az ürge, kettőt lép egy nyombá: nagyon friss.

Fussék ki a látója: a szeme.

Tudálmás embernek nem való az ásszonyszemélyt részkírozni: a feleséget szekírozni.

Áz ilyen dolog nem kápácitál: nem illik.

Á fiu esze fogja a btyüt, szive félveszi a tudálmát: könnyen tanul, fogékony esze van.

Tessék adni olyan apró pondrócskákát, amiket az urák a tötött káposztába ráknak: riskása.

Nem sokat ér biz már ő kigyelme, mert igen huzvá beszél, az a nagy bájosz is hátráltattyá a beszédet. Ezt jegyezte meg egy paraszt az öreg papra. Egy másik pedig felelt: Ezért vān hát, hogy mindig álomra ver a prédikációja.

Éjnye, éjnye! a hirtelen munká sosē vót jó! ászontā a csigā, mikó nyóc esztendeig mászott a fārá, s a közepéig jutvá visszaesett a földre.

(13:571. — Rozsnyó vidéke. — GLOSZ GIZELLA.)

Az én lakodalmam.

Farsangba vót a lagzim. Kemény tél vót, jó tudom, de én mégis a harmadik határ dűljére mentem sárga meg kék földér, hogy a falalt megszépíccsem. Csütörtöki szent napon jártak akkor is jány-nézőbe, rittig úgy mim most is. A farsang első csütörtökén én is hozzā láttam a dologho, mer jó tuttam, hogy a mi házunk se marad néző nélkül, mer amikor ezelőtt való héten tánc vót a kocsmába, Gara Jancsi egyre vélem járta a táncot. A kézbevaló kiskendőm is elvitte. Én hát bizony szépen kitapasztottam a falalt, azután sárga meg kék földvel farkasfogakat csinátam az odalára. Édes-anyām hijába szót ki rām, hogy haggyam mām el aszta babrálást, mer a Balázs bíró gazda házāt a nélkül is megtalálilik; mer én bizony nem mentem be addig, még meg nem láttam, hogy két idegeny ember tart a szomszédunkba. Képüket nem láthattam a setétől, de járāsān is megessmertem, hogy az Gara Jancsi. Kaptam magam és befutottam a házba. Ötözni kesztem, mer a szoknyingom merő sār vót. A lādābū kivettem a feteke szoknyingom, aszt ötöttem magamra, meg a rozsnyai kötőmet kötöttem elémbe. Varkocsom végibe is kötöttem pāntlikāt, hogy lusta ne legyek.

Anyām mingyān eszrevette, hogy én valamibe töröm fejem, mer bement apāmho és aszonta hozzā:

— Haja-e kend gazduram! én az gondolom, esmeg kérők vannak

a szomszédba, mer Marisunk ugyancsak szette lábát a falal alúl; mos meg egyre igazgati magát.

— Hát akkor bizony férhez aggyuk. Tégedet is tizennyóc esztendő s korodba vettelek el. Vagy még a mi jányunk nincsen annyi esztendő s? Számjuk ki annyok! Annak, hogy a jég elverte az egész határt, aratás előtt múlt hat esztendeje; előtte való esztendőbe attuk el aszta jó riska tehenet, melyiktű az a szép üszönk maratt. Ez mán hét esztendő. Azelőtt való esztendőbe hótt meg a te apád; mer jó tudom, túle kaptuk a riskát. Ez mán tiz esztendő. Előtte való esztendőbe vitte el a víz az ásztatóbúl a kendert és te egész télen bústúttá, mer nem vót mit fonni. Ez mán tizenegy esztendő. Ettől számitva négy esztendő előtt vettük meg a szomszédunk telkit; mer még azon termett az a kender. Ez mán tizenöt esztendő. Két évvé azelőtt takartam be a ház tetejét. Ez mán tizenhét esztendő. Most ezelőtt való évbe gyütt Marisunk a világra; mer jó tudom, hogy épen azér takartam be a házat, mer a kis Maris böcsőjére hullt az eső.

— A biz a, férhez adó mán a mi jányunk. Igaz a, hogy mihelyst a jányunk egy fülén át a másik füléjig ér a varkocsa, mán férhez lehet adni.

Ebből tuttam meg, hogy hány esztendő s vóttam. Én épen vacsorát kesztem főzni, mikor szomszédunk Gulyás Pesta nálunk gyütt. A maga móggya és rendivel megköszöntötte apámékat, egyet reszelt a torkán, osztány így keszte a mondókáját:

— Megkövetem a gazduramat és házat, nagy szóm vóna nékem kigyelmetekhez és kigyelmetek szép jányához Marisho. Szend nemes falujának nemes gazdája Gara János ide küdött engem, hogy megtudakójam kentektű, szabad légyen-e néki Isten nevébe az ő segicségével lábát e szent küszöbön áttehesse és kentek szép jányát megkerje, mán mint illik hitves társul magának.

Apám erre aszonta: Ha Isten nevébe az ő szent akarattyábú gyün, hát csak gyűjjék békivel.

A szomszéd arra elment, de nem sokára esmeg elgyütt, de már Gara Jancsit is elhoszta magával. Én mikor Jancsit megláttam, el akartam futni, de mintha a földhöz nyótem vóna, nem mozdult a lábam helyibű. Jancsi addig nem is nézett rám, amég apám akaratyát nem tudakóta ki. Apám aszonta, hogy néki bizony nincs ellenire, ha nékem kedvem van hozzája menni. Akkor kikútek a komorába minket. Jancsi megkérdezte tőlem, ha tunnám-e én ütet megszeretni. De mán erre hogy montam vóna, hogy nem? mikor mán úgyis régóta szerettem. Nyomba meg is csókolt a lelkem, úgy ment be apámnak hírül vinni, hogy rengyén van mán minden.

— Hát akkor álgyon meg az Isten benneteket! monta rá apám. Jancsi meg kicsapott egy huszast az asztalra, én meg felkaptam és úgy szalattam, mint a nyúl véle a kocsmába pályinkájér. De mán hogy is ne szalattam vóna, mikor abbúl tudik meg, hogy szapora lába lesz-e az új menyecskének. Nem is álltam vóna én az úton szóba senki emberfijával. A zsidót is úgy ódalba ütöttem, hogy nyekkent belé, mer mán szunyokált a mérőbe.

— Aggyék frissen pályinkát, mondok neki.

Ő meg eszeveszetten kap a töcsér után, osztágon maj ecetet adott pályinka helyébe.

— Mi te Maris! talán csak nincs jánynéző nálatok, hogy úgy siecc.

— Hât ha vóna is, mi gongya rá?

Asztán futottam véle haza szaporân; otthon is termettem egy lélegzetre. Még as se gondóták hogy ott vagyok, mân itt vótam.

(17:40. [folyt. uo. 185.] — Torna m. Torna-Ujfalú. — TIRPÁK IRÉN.)

Falal: a fal alja. *Rittig*: csakugyan, éppen (ném. *richtig*). *Szoknying* (szoknya-ing): szoknya. *Lusta*: lompos.

Mese vége.

... Na osztán nem sokadoztak sokáig, hitták a papot, még a hóhért, még a város összes nípejit, tartott ez a tizenkét pár olyan egy lagzit, amék hetédhét ôrszágra szôlt, hét esztendőig, hét hónapig, hét hétig, még hét napig târtott. Még én is émentem evel a rossz köszvinyes lábommal is, há mi ne lúhátoⁿ? Bé is kaparásztam ott cudarú, olyaⁿ vótam, mind egy tök, csakúgy tötötték belém a fájin bôrt örömekbe, mê hát addig még sose járt ott magyar embêr.

De mi vót a legnagyobb báj?! A lovamnak a feje tuskó vót (mámmind annak a lúnak, améken hazafelé jövet űltem), a dërêka vijaszk vót, a fârka kendêr vót, a lába kórê vót, a kôrme tapló vót, a patkója pég tiszta acél vót; hát amind jóvába kaluppolok hazafelé, az acélpatkó szikrát vét, a tapló meggyűlt, az éⁿ drága fakómnak a kórêlába elígett, kendêrfârka laⁿgot vetett, vijaszdêrêka elôlvatt, tuskófejê lepottyant, én csak azoⁿ vettem észre magam, hogy a földön vagyok, oda a drága fakó. Fôdrîszeg vótam, még lábra se tuttam állani, há mit vót mit tenni, nîgykézláb kelletett hogy haza mászszak. Na de vót is osztán ithuⁿ melegem ez az éⁿ drágálatos vasórubába felesígem mân a pitarâjtóba várt a laskanyútóval, adott osztáⁿ nékem kézfogót, lagzit; nehéz vót még a földnek is hallani a csúf száját. Azóta rá se mértem gondólni êre a lakadalomra. Ha nékem nem hiszik, hogy így vót a dolog, há csak kêrgyík meg tülle. Az igaz, hogy ű aszongya, hogy nem a Fekete városbú, nem a lakadalomrú jöttem éⁿ haza, hanem a kôrcsomábú, de biz abba máⁿ hazudik űkême.

(28:420. — Zilah. — LÁSZLÓ GÉZA.)

Sokadoznak: idôznek, késlekednek. *Kaluppol*, *kalupéroz*: galoppíroz, vágat.

Adoma a nagy Wesselényiről.

Hallotta-é hírit koma, hogy éccer az öreg Veselényi báró kiatta a borát áréndába egy széri embernek. Pêrszê k'êpzêlheti, hogy micsa fájiⁿ bôr vót a, mëgnyálhatta vón utánna még a kiráj is a száját, de azêr a báró mëghatta néki, hogy csak húsz krâjcarê m'êrje literit, hadd ihassêk a szegêny ember is ikis jó bôrt. Oszt aszt is mëgmonta néki, hogy êggy hét múlva jôjjêk vissza megêⁿ, mê szeretné tudni, hogy kél-ê jól a bora.

Há pêrszê hogy vettêk êggyre-másra, hogy a fenêbe ne kôtt vóna? Jôn is a széri ember êggy hét múlva, oszt mongya, hogy alig gyôzi m'êrni, êgymâshátán áll az ember a hôrdója mellett. A báró aszonta néki, há jól vaⁿ, akkó há m'êrje magossabbaⁿ. Magossabban is m'êrte biz ûkême, kapta magát, fêtette êggy mosószêkre a hôrdôt, de bizoⁿ csak úgy kôtt az akkor is, mind az âszokfârú. Mikô mongya a bárónak, hogy csak úgy hôrgyák aszt most is, a báró aszonta, hogy akkô há még magossabbaⁿ kê m'êrni. Fel is vitte ú nagy kinnal a hijuba, azutá^m még a kokasüllôre a hôrdôt, pég mâj mëgszakatt belê; mégis csak úgy kôtt a, hijába m'êrte magossabbaⁿ. A báró még csak csudálkozott, hogy ojaⁿ jól kél a bora.

(28:381. — Szilágy m. Diôsad. — LÁSZLÓ GÉZA.)

Fôlköszöntök.

I. *Alkalmi fôlköszöntô*: Aggyunk hálóat a fôsiéges Atya Ur-istenkiének, hon nem nyizte viétkinket; roánk hozta jezt a máji, diesű szên napot, úmmint N. N. napjoát. Jezt a kis itoákát, úmmint Krisztus virit (akár pâlinka is), akit ez a bëcsületes embêr nekünk szoánt, ezze nê szegiényicse, hanem bìvicse êzrekve. Kiêrrük a fôsiéges Atya Uristenkiét, hogy aggyon bìv ádoást, hogy abbó ja bìv ádoásbó minden szegiényeknek adakozhassunk. Mëncse még hatoá-rinkot tyúztú, víztú, jiégi hoáborútó. Kiêrrük szên Vengyelinkuót, mëncse még marhoáinkat minden veszêdelemtú iês kiêrrük szên Urboán poápát is, hogy a filloxert toávoztassa szüôlejinktú. Jezt a kis itoákát pegyig aggya jaz Atya Uristenke testünk toáplálásoárê, legfôllebb lelkünk üdvôsiégiêrê. Huótunk utoán pegyig a mennyeji Jeruzsoálemba Jiêzus szên szive jelôtt Alleluját, Gruólyiát iénekehessünk. Ameny.

Rámondják: Êneggye jaz Atya Uristenke!

2. *Karácsonyi köszöntés*: Gyícsiértessen a Jiêzus Krisztus. Szê-rencsis juó estviét, szêrencsis ünnêpeket kêvoánok magoknak, ummint Krisztus Uronk születiése napjoát. Aggyon Isten gazdoának bort, buzoát, gazdasszonynak tyukot, ludat, loánynak, legiénynek sziépp mátkoát, hatoárinkba csêndes memmaradoást. Gyícsiértessen a Jiêzus Krisztus. Szêrencsis juó estviét!

(29:140. — Nyitra m. Csítár. — THURZÓ FERENC.)

A gombóc.

Az éccéri paraszt kövér ludakat vitt lő Pestre elannyi. Jó vásárt csinát; nos mikor megéhezött, hát bemént egy traktírba ebédőnyi. Odagyütt hozzá a kernyel; nos aszongya mit hozzon ennyi. Hát csak hozzon valamit, ami kisen van, aszongya a paraszt. Ammög látta, hogy szegény embér, hát hozott neki gombócát. Nagyot nízött a paraszt, hogy hát a pizii sē ēhetyik valami urassat; de má csak megette, mer szígyellőtte vóna visszaküdenyi. Hanēm osztén látta, hogy eggy úrnak csibepécsényit vittek, mer aszonta, hogy repetér. Nēki is gusztussa gyütt a csibepécsényére, hogy ő is aszonta, hogy repetér. Dé ő nēki mégin csak gombócát hosztak. Még azt is megette; de má akkor mīrges vót. Azt tutta, hogy tán csak tivedisbű hoszták nēki a gombócát, hát még jobban kajátott, hogy repetér. De bizon harmaccor is gombócát hozott nēki a kernyel. Azt má nem birta megēnnyi, mer a másik két porció is nagyon nyomta az ódalát, hát berakta a tarisznájába; nos avvá gyütt haza.

Az egisz uton boszonkodott, hogy gombócává köllött nēki jólaknyi. Mikor má az uccájukba írt, hát szalad elibe a kis fia; nos má messzirű kajáttya, hogy aszongya, siessik kē idēs apám, főzött anya gombócát.

(23:141. — Esztergom m. — SZÖLGYÉNY FERENC.)

Szólások.

Mēgtészēm, ha vizet iszom is.

Ēgy szót sē szólt, aszt is haókkan (halkan) monnta.

Ötön vőtte: lopta.

Bolog mint az Orbán lölke: csavarog.

Kullog mint a küdőtt farkas, jó vóna halálér póstásnak.

Ēgēn csinájj házat, ott is fére! (Fenyegető mondás gyerekeknek.)

(15:471. — Csallóköz, Bacsfa. — FÖLDES GYULA.)

Táncmondókák.

Hát az öreg él-ē még?

A fogaji jók-ē még?

Rág-ē, rág-ē, rág-ē még?

Rád-ē vicсорit-ē még?

Ha kicsiny is a legény,

Mégis lehet vőlegény.

Székēt tésznek alájo,

Ugy megy föl az ágyáro.

(10:96. — Pozsony m. Taksony. —

ALSZEGHY N. JÁNOS.)

Hēj piros papiros,

Ugy szép a lány, ha piros!

Közmondások.

Szóma legény széna lánt kap.
 Akkor mond, hogy hopp, ha átugortad az árkot.
 Falubeli tuggya, minden házná meggyig (meddig) téfő.
 Nagy kutya fő sē vēszi, ha kis kutya megugassa.
 Előbb szómán fekügy, azután párnán.

(9:524. — Pozsony m. Taksony. — ALSZEGHY N. JÁNOS.)

Az okos leány.

Mátyás király mikor utazott egy városon keresztül, s meglátott egy szép malomkövet, bekütte a kocsissát az ott való biróhó, hogy a malomkövet nyúzza meg, különben kitészi a hivatalyábú ütet.

Azután a biró nagyon szomorú vót, hogy mit tēgyēn, hogy tēgyēn; vót neki egy sánta lyánya: Nē búsullyon édēs apám, maj segítünk mi azon! Hát aszongya: mēnnyēn vissza ő fēlségihó, mongya neki, hogy addig nēm lehet asztat mēnnyúzni, míg ő fēlsége vétesse vérit; oszt akkor mēnnyúzza szivessen. Hát azután aszt monta a Mátyás király: Hát öreg, van nekēd valami tanácsadód? — Aszt monta hogy nincs neki ēgyéb, mint egy szēgény sánta lyánya. Aszt monta asztán a király, hogy hát ha olyan okos a lyánya, gyűjjön elejibē: lovon is nēm is, gyalog is nēm is, kēcēlétlen is nēm is. Hát asztán kapta a lány, vót nekik egy szamarok; a sánta lábát fētette a számárra, a jobb lábával pedig úgy ugrát a számár mellett; — asztán a számárnak elöl is, hátul is kēcēlēt kötött, maga előtt pedig ēcs csēp sē vót és úgy mēnt a király elejibe.

A király hogy mēllátta az ablakon, örömmel elejibe mēnt; asztán úgy mēkszerette, hogy első minisztērinek feleségül atta. Hát asztán mēkfeletkēzēt — hogy jó dōga vót — hogy a számár ott van. Hát a számár mēgellēt egy taliga alatt. A taliga gazdāja mēnt és aszt monta, hogy az ő taligájának kis számara lēt. A számárnak a gazdāja mēg aszt monta, hogy az ő számara ellētte a kis szamarat és így össze veszte, ēgymás hajába kaptak. Hát az asszony kimēnt elejekbe, kérdēszte, hogy mi bajok. Monták, hogy a kis szamarat mind a ketten el akarják vinnyi, s kérdēszték, hogy hol van a méltóságos úr? Aszt monta hogy: ēmēnt a bűzába csukát lōnyi. Hát aszt monták az embērēk, hogy hogy lehetne a bűzába csukát lōnyi? — Hát aszt monta: úgy lehet, mint a taligának számár fia vōna; hát inkább a számárnak van számár fija mintsēm a taligának.

Hát asztán a számárnak a gazdāja elvitte a szamarat haza, a taligát mēg a taligának a gazdāja.

(2:275. — Heves m. Gyōngyös. — IFJ. KÁPLÁNY JÓZSEF.)

A hamis nyelv.

Naddolog vót a. Nëm tom, ê tom-é még mondanyi. Mëtró-báloom. — Hugy-is vót no!?

Ugy-e, hok krumpyisalátát ëttek pandzurka (picinyke) sunka-darapkákvá keverrel, vaty pety, hogy ëp pár darapka sunka vót főtálalva jó sok krumpyikarikába szilidítte [?] — mánñ éfelejtettem. No de olözânz, mind a némët tânc. Elég ah hozzâ: ëp paraszt embër és a legiⁿfia egygyütt falatosztak.

Az ember a sunkához látott, a legiⁿ pesz szëmérmetessigbü a krumpyit erőtette magába; mer az gondóta, hogy apja maj csak han neki is a sunkábü. De mikó látta, hogy apja a krumpyit csak úp piszkágattya és mánñ az utósó sunkadarapkát is észëgyi elüle, mánñ tovább nem áhatta és isz-szó apjáhó: Apâm! mi az a vërës a kê szájába? Hât a nyëvem, felët az apa. — No akkó ëgye még a fene a kê nyëvit, haszë mind éfalta elülem a sunkát.

(20:284. — Vác. — SZLÁVNITS GYÖRGY.)

Vaty pety, ill. *vagy pegy*: vagy pedig. *Pesz-sz* ... e h. *pegy sz* ... *Han neki*: hagy neki. *Mánñ*: már. *Isz-szó*: így szól.

Szólások.

1. Gyühöggjön még! (A szitok egyik formája, mint pl. egye meg a fene! vagy bomoljon meg! Ebből: dühödjön meg!) Gyühöggjön még, tudod-ë!: vessz meg!

Húz valakire: hasonlít vkihez.

Kapja, v. kapja magát. Amért így beszéltek róla, kapja, nem megy többet hozzájuk. Vagy: Szépen nem adták, kaptam: elloptam

Kiránénak këllessën! (Ha valami orvosfüvet v. orvosságot eltesz a jász asszony, ezzel a mondással kíséri. Nyilván azt érti rajta, hogy szegény embernek sem ideje, sem pénze nincs betegeskedni, ezt jobban megtehetik a gazdagok.)

Kutyanyomba lép: rossz útra tér, letér a jó útról. Azt hittem, hogy még délelőtt kijövök a városból, de itt is kutyanyomba léptem, meg ott is, t. i. ez előtt a kocsmá előtt is megállottam, meg amaz előtt is. Nem lesz már abból ember, kutyanyomba lépett már az.

Megellik még az úr kisebb tőggyl is: nem lesz mindig ilyen nagy úr, szorúlhat még segítségre; vagy: Majd lesz még a kutyára dér, de a lónak is hasig ér!...

Nagy kint lát valamivel: türelmetlenkedik vmiért. De nagy kint látsz vele!: de erősen várod, ne türelmetlenkedjél.

Szemre-főre tekint: megválogatja az embert, részrehajló. Lám a kapitányságnál is az úri embert leültetik, a szegény embertől meg azt is alig kérdezik, hogy mit akar; hja, szemre-főre tekintenek ám ott is; az úr még a pokolba is úr.

Szöre-lában elvész vmi: hirtelen, nyomtalanul eltűnik valamely tárgy; se híre, se hamva; lába nőtt.

(29:41. — Jászság. — SZABÓ ISTVÁN.)

A zárt *ë* nincs megjelölve.

2. Angyal szót ki belüled. (Jót mondtál, kedvemre valót.)
 Csunyan néz, mint aki bégézni járt, oszt semmicsé tanát.
 Főtűzte a gügyélát: haragszik. Léfonta a gügyélát: megbékült.
 (Gügyéla: a guzsalyszárra kötött szöszcsomó.)

Kisún érkezett bajuszfaszolásra. (Kopasz szájú.)

Mónár gondja az állás = tudom én, mi a tenni valóm.)

Rendőssen megmosta az anyja a fejit. (Szóke.)

Sajtalan az a harag, akitül sénki ső fél.

Szemibe néz, mint Ime Pista a gyiknak.

Mosolyog, mint Mózsés a moslékba.

(25:378. — Félegyháza, Kis-Kunság. — MÓRA ISTVÁN.)

Az *a* és *á* hangokra nézve vö. az itt következő félegyházi közleményt.

3. De körösi embérsigéd van.

Fülel, mint siket disznó a buzába.

Gyönyörködik, mint májsái embér á süvegbe.

Jót lökött rájtá, mint szentési embérén á hosszú kutya.

Jó esik az ülés, mint öregnek az ütés.

Jó esett neki, mint öreg kutyanak a vaj ájjá.

Kérésztü á benne az igyekézet, csákhogy ki nem gyühet.

Lesi, mint Bikáné á lepínt.

Megátázkodott, mint fálu végín á gutá.

Mettánátá zsák á fottyát.

Mindén embér á magá bőrit viszi á vásárrá.

Ne ögyelégj, mint fálu-farká Kátá.

Széttekint, mint vák kutya az ugáron.

(5:176. — Félegyháza. — SZIVÁK JÁNOS.)

6: Északkeleti nyelvjárások,

(Felső-Tiszavidék és Zemplén-Abauj).

Bolond mesék.

1. Befogom a derest, Kifogom a verest, Rá ülök a fakóra.
Elindúlok, megyek, Mengyek, mendegélek, Kert alatt lesz hálásom.
Oda írve kipányvázom a nyeret, Fejem alá gyűrtem a lovat, Lefe-
küttem. Reggel midőn felibredtem, mán díltre járt a nap. Nízem a
lovat, megörte az egér, Nízem a nyeret, megette a farkas. Nagy
búsán bánatosan beugrok a kerbe; Eszem a diját, Töröm a mogyo-
rót, Jól laktam császárkörtivel.

Eccerre rám kiát egy ember: Minek eszed a retket, Hisz nem
neked ültették a rípát? Azzal felkapott egy tököt, Úgy hozzám
vákta a kalarábét, Hogy maj agyon vert a jég. Megrimúlve haza
futok. Beruktam az ajtót, Lerogyott a kímín; Beüllök a sutba,
Eszem a kását, Töröm a pulickát, Jól laktam gujasos hússal.

(3:280. — Debrecen. — VOZÁRI GYULA.)

2. Eccer vót, hunnen [-nem] vót,
Felnyergeltem a fakót;
Kimentem a kerek erdőbe,
Ott vót jó tűz, jó víz;
Jót ittam, jót melegegettem,
A fakót a fejem alá tettem,
A(ny)nyeret kipányváztam.
Uccu fakó, hun a nyereg,
Talán elvitte a farkas?
Odamentem egy csipkebokorho,
Ott úgy hullott a dijó,
Majd agyon vert a mogyoró;
Oda jött egy vín anyó,
Aszt kérdi túllem,
Minek ásom aszt a retket,
rípát, csicsókát:
»Hiszen nem neked ültettem
aszt az ugorkát.«
Felkapott egy dinnyét, | Úgy hozzám vágott egy tököt,
Hogy még most is csereg-csattog
a hátam a fejszefoktúl.
A zsebembe vót egy dijó,
Abbúl lett egy hajó
Evezővel;
Átmentem a Tiszán,
Tisza partyán vót egy kis ház,
Ott süttöttek főztek mindenféle jót;
Engem is odahittak;
Úgy jól tartottak tötött káposz-
tával,
Hogy még most is fáj a fejem a
tökmagtúl.
Tamburásnak vót egy jánya,
Cipellője számárbúrbúl,
Annak is a legfarábúl.
A ki esztet így elmongya,
Egy pint bor az ára. |
|--|---|

(5:179. — Debrecen vidéke. — VOZÁRI GYULA.)

Teríts, abrosz!

Eccer vót egy ember. Annak vót annyi fja, mint a rostán a juk. Elment, hogy megveri az Istent, mir adott ojan sok gyereket. Aután ment az úton, tanálta a Jézust. Kérdi túlle a Jézus: hova mícce te szegín ember? Monta neki az ember: mengyek, megverem az Istent, mir adott ojan sok gyereket. Monta neki a Jézus: gyere vissza te szeginy ember, adok egyg bánt. Aután ment, mendegélt, felvette a szeginy ember a bánt. Ha pizre van szükséged, csak mongyad neki: rászkggy bánt! Osztán vitte a szeginy ember a bánt. Az úton letette. Aszonta neki: rászkggy bánt! Rászkdott a bánt, csak úgy sínlett [?] az aranba, mint a ganéba. Aután felvette a bánt, ment a kocsmába. A kocsmárosné éppen komja asszonya vót, adott neki egy icce bort. Odatta neki a bánt, hogy tegye el, de ne mondja neki, hogy rászkggy bánt! Azt megmonta a kocsmárosné az urának. Ekkor azt mondta: rászkggy bánt! Megint rászkdott a bánt, csak úgy sínlett az aranba, mint a ganéba. Aután elvették a bánt, oszt reggelig kerestek egyg ojan bánt, a mijen av vót. Aután megint elment a szeginy ember a bántyír; odatták neki azt a méket kerestek. Elvitte a bánt a házaho, monta neki: rászkggy bánt! Nem rászkdott a bánt. Megölte ab bánt. Megint ment, hogy megveri az Istent, mir tette bolonddá. Aután megint az úton tanálta a Jézust, kérdi túlle aj Jézus: hova mícce te szeginy ember? Monta neki a szegín ember: mengyek, megverem az Istent, mirt tett bolonddá. Azt monta a szeginy embernek: gyere vissza te szeginy ember, adok neked egyg abroszt; ha éhen vagy, mongyad neki: terijj abrosz! A szeginy ember úgy tett. Terít az abrosz mindenféle jó íteleket. A mit tudott, felrakott; a mit nem birt, ott hagyott. Aután megint elment abba a kocsmába, a mékbe vót a bántnyal. Odatta a komja asszonyának az abroszt, de megmonta neki, aszt ne mongya hozzá: terijj abrosz! Aután megmonta a kocsmárosné az urának, a mit a komja ura mondott. Akkor monták az abrosznak: terijj abrosz! Megint terít az abrosz, mindenféle jó ítelek vótak rajta. Jól laktak belölle. Osz reggelig megint egyg másik abroszt kerestek a komjának. Elment a komja a kocsmába az abroszír, odatták neki aszt az abroszt, a méket reggelig kerestek. Asz-szeginy ember megint haza vitte a házába, mondta neki: terijj abrosz! Nem terít az abrosz! A szeginy ember mrigibe szíjjel vagdalta. Aután megint ment, hogy megveri az Istent, mir tette mán kéccer bolonddá. Aután megint mektanálta a Jézust, aszt mondta a Jézus: Gyere vissza te szeginy ember, adok egyg fütőköst, de aszt ne mongya hozzá: hogy: üssed fütőkös! Aután monta neki: üssed fütőkös! Akkor ütötte a szeginy embert a fütőkös. Alig tudott a kocsmába bemenni. Bement a kocsmába, megmonta a komja asszonyának, aszt ne mongya neki, hogy üssed fütőkös. De monta neki a komja asszonya: üssed fütőkös. Ütötte a fütőkös a kocsmárost úgy, hogy oda atták a szeginy embernek a bánt, abroszt, fütőköst. Asz szeginy ember osztán haza ment a bántnyal,

abrosszal, fűtykössel. Aután jól vót dóga, vót arannya, ennivalója, meg fűtykösse, a kivel mást megverhessen, ha bántya. Az Úristenre se panaszkodott többet, áldotta az Istent, meg aj Jézust, s most is il tán még bódogul, ha meg nem hót.

(10:427. — Elep pusztá, Debrecen mellett. — VOZÁRI GYULA.)

Szójátékok.

Helységnevek a nép száján.

Ez a ruha is mán *Ujhelybe* való (újat a helyébe).
Hún vette eszt a szíp lovat? *Vásárhelyen* (kitérő felelet).
Tán *Sárváron* jártál öcsém! (sáres úton).
A gazda azuta mán *Munkácson* jár (dologban van).
Baján van ű most (baja van).
Nem *Adonyba* való (nem szeret adni).
Na ű igazán is *Bátorba* való (bátor).
Sose (soha se) vótam én *Szerencsen* (nem szerencsés).
Én csak *kútvári* borrá ílek (vizet iszik).
Hová ment a gazda? *Messzikóba* (messze, kitérő felelet).
Na vótá mán a *Bánátba*? (megbántad már a dolgot?).
Fehérvári bort iszik (vö. kútvári).
Hún jártál a müt héten? *Nekeresden*.
Azt hiszed *Lökön* vagy most? (szeretett lökdödni).
Hé! nem *Hevesen* vagyunk ám most (ne heveskedj!).
Marján eszkábálták ütet (természetében van a marakodás).
Elhágass, mer *Kukutyinba* küdelek!

(29:287. — Hajdu-Szovát. — RÉNYI IGNÁC.)

Mese a fonókából.

Cibere bába meghala,
Két jánya marada;
Egyiket hitták Ilonának,
A másikat Ágotának.
Sepregess Ilona,
Mosogass Ágota.
Amoda jön szíp szekér.
Szíp szekérbe szíp asszon,
Szekér viginn tót gyermek.
Mongy egy mesét tót gyermek!
Mondok, mondok asszonyom:
A szilágyi berekbe,
Berek-Böszörmínbe,
A hun a szarkák szitkozódnak
A verebek átkozódnak,

A tücsök is kikapja kargyát,
Megöli a szarkát.
Míg veréb úr bíró úrhoz ballaga,
Addig a szarka mekhala.
Két vín asszon gjajdola.
Hova mígy te szóga?
Udvarodba gazda.
Törvín tenni,
Bíred venni,
Húgodat elvenni.
Co fel sárga
A cseresznye fára!
Nem aggyák a jánt az ijen attára.
Amoda egy csipke bokor, az alatt
jól ettem,

Jól ittam, jól felmelegettem;
 Fejem alá tettém a fakót.
 Gyü fakó! hun a nyereg?
 Talán a farkas ette meg?
 Zsehembe vót egy diós mogyoró,
 Két felé haraptam,
 Egyikét csónaknak,
 Másikát evedzőnek;

Átalmentem a Tiszán.
 Tisza partján ek kis ház,
 Be nízstem a kímínyinn.
 Sütik-főzik a rípát,
 Csicsókát, zöd ugorkát.
 Úgy jól laktam disznótoros
 káposztával,
 Most is fáj a hasam a tökmaktúl.

(7:285. — Bihar-Diószeg. — BAKOSS LAJOS.)

Az igazi komédiás.

Egy öreg komédiásnak vót egy Jancsi nevű fija. A fíjú a hátán mindig ojan zsákot húrcolt, a mékbe két kötél vót tíve.

Eccer a mint mennek mendegélnek hetedhét országra, észre se veszi az apja, hogy minn mesterkedik a fattyú. A pedig egyebet se csinált, csak azt, hogy kirántotta a zsákból a két kötelet, osztán felment rajta az égbe. Csak azt hallotta mán a komédiás, hogy Jancsi ugyancsak dörömböl odafenn.

Ezír a tettijir úgy megharagudott rá, hogy utánna ment egy baltával, osztán szíjelvágta Jancsit. Lefele jöttibe se akarta cipelni, hanem elébb lelökte a fejít, azután a két kezít, azután a két lábát meg a derekát.

Ide le se sokat kímélte, mer csak belehánta a zsákba minden riszít, bekötötte a zsákot, osztán belelökte a Dunába.

Egy kis idő múlva mégis hoszta a hátán a zsákot Jancsi.

E vót eccer csak a komédiás!

(5:226. — Székelyhid, Bihar vm. — BAKOSS LAJOS.)

A csizmadia disznaja.

Vót eccer egy csizmadia, Györgynek hitták. Vót annak egygy koca disztója, a mék mikor jött a csúrhérül haza fele, mindig azt hajtotta hogy: gyuri, gyuri, gyuri!

Sehogy se szenvedhetette ezír a csizmadia, hogy még ütet kicsúfojja. Monta is a feleséginek, hogy maj megtanította ő a György névre.

Hát a mint eccer megin szalad hazafele a disztó, újra csak fújja, hogy: gyuri, gyuri, gyuri! No várj, mongya a csizmadia. Tüstint lesbe is állott egy nagy darab fával. Avval a mint jönne az ajtón befele, úgy fűbe vágja, hogy sose monta többet aszt, hogy gyuri, gyuri, csak azt nyökte, hogy györgy, de meg is dögölt bele.

Akkor bánta a csizmadia, hogy ojan bolondot csinált; a felesége is rátámatt, hogy: taníthadd mán, edd meg a szemit.

Vígtíre is avval vigasztalta magát a csizmadia, hogy úgy kell neki, ne csúfolt vóna mindig.

(5:328. — Székelyhid, Bihar vm. — BAKOSS LAJOS.)

Az egyszeri gyerek.

Mikor fiatal fickó vótam, émentem Batiz alá vándorolni. Kifogtam a nyergest, befogtam a rudast, fejem alá csaptam a lovat. Az egér is aszt gondolta, hogy lisztes zsák, kirágta az eggyiknek az ódalát. Én is buvomba-bánatomba beugrottam egy kerbe, fémásztam a diófára; öttem a diót, törtem a mogyorót, jól laktam gömböjég szilvával.

Eljött oda egy öreg ember: Ó te fattyu, te fattyu! ne edd a diót, ne törd a mogyorót, nem neked való a gömböjég szilva.

Felkapott osztán egy káposztás torzsát, úgy a hátamba vágta, hogy csak úgy csűrügött-csattogott a laska nyútó a szegen.

Én osztán buvomba-bánatomba éfutottam onnét egy erdőbe. Ott az erdőbe vót egy kis ház. Nem vót ott hun senki, csak egy fazék tokány főtt a tűznél. Törtem a tokányt, csináltam a gombócát, jó laktam turós haluskával.

Eljött oda egy öreg asszony, osztán úgy a hátamba vágta a tokánytörő kanalat, hogy csak úgy csűrügött-csattogott a fejsze foka. Buvomba-bánatomba kiugrottam a kapun az uccára. Jött egy katona, osztán rám kiátott: Ej te fattyu, te fattyu! mi van az én lábomon? — Csizma vón, ha szára vón, mondtam neki; de így csak kölyökcsizma. A katona elkacakta magát; én meg aszt gondoltam, hogy az anyám istenit sziggya. Elszalattam egy tópartra, onnan kinőtt egy fa, ficfa a neve; négy megköti, hat előggya; a ki eszt el nem mongya, szorujjon be az óra juka.

Ez is én rajtam történt meg.

(15:184. — Krassó, Szatmár m. — BARTÓK JENŐ.)

A pórul járt ördög.

Vót eccer a pokolba egy ördög, osztán az ojan kutya vót, hogy fetette magába, hogy fejön a földre, osztán mindenkit elvisz a pokolba, akinek hosszabb a neve, mint neki.

Hát fel is jött, találkozik osztán egy szegény emberrel, s kérdi tülle, hogy hogy hijják. A szegény ember látta, hogy mibe tóri az ördög a bakancsát; mongya hát neki: mongya meg elébb ú. Az ördög aszt monta neki, hogy útet Ravasz csalatroki lapatra pityergének hijják. Osztán meg engemet — mongya a szegény ember — Szenponponoló-vice-nóversionologono-Vilipitikócki János. (Ugy hijták útet csak, hogy Vilipitikócki János, de csak azért mondott ojan hosszut, me tutta, mit akar az ördög.)

Az ördög úgy elfutott, hogy hogy... Meg sem állott a pokolig. még annak is csak a közepin. Nem is kérdezte mástul, hogy hogy hijják, me nagyon félt.

(28:479. — Patóháza, Szatmár m. — BARTÓK JENŐ.)

Szólásmódok.

Oajn bugjos [borzas], mint az ördög, tám sose fejsülködik.
Né né! a méregtok, mingyán megpukkad mérgében.

Vigyázz, mer elsül a bürpuska, osztán lessz pú!

Trinkos, annyit iszol, mint a gödény!

Mondtam neked, hogy kicsinájj, osztán engem ne okojj, ha nem jó lessz.

Aszt mondi, nem adi, inkább a sárba tapodi.

Jól elpáholta egy suhángval.

Ha megfoglak, izra-porra törlek! Izra-porra tört a szekere.

Ne hadazz itt aval a botval, mer ha megfoglak, úgy meg-agya-bugyállak, hog —!

Erőnek erejével el akarta venni túlem a sallót.

Muti csak a terenyedet! A ki a terenyébe köp, mikor a csónokot hajti, azt az ördögök visszaköpik.

Erkölsös lú ez, nem indít a szentnek se, ha eccer belébujik az ördög.

Ne vesztegessétek az embert (ne boszantsátok).

Habzsoli a levest, mint a kutya.

Sikárkózni vót, osztán beesett a vékbe, ojan kastoson gyütt haza!

Kőly [?] fel már, ne dögöjj ojan sokáig!

Muti csak, mi van nálad! Mutijja ken már!

(12:427, 523. — Zemplén m. Szürnyeg. — CSOMÁR ISTVÁN.)

Találós mesék.

Hogyan esik az eső? — Vizesen.

Hojan kő van legtöbb a vízbe? — Vizes.

Miér kötik fel a lú farkát? — Mer magának nem tudja.

Zód istálóba fekete tehen piros szénát eszik. — Görögdinnye.

Háromszáz* vargának feleségéstül hány körme van? — Negyven.

Ki fia egy idős az annyával? — A láda fia.

Melyik fa nem ég meg a tűzön? — A tréfa.

Mi fogy, ha nő? — Az ember élete.

Mi nem lesz vizesebb, ha vízbe esik is? — Az eső.

Ötven szeme is van, mégse lát? — Lánc.

Mikor beszél a bárány a lúval? — Mikor hegedülnek.

Egy jól elkészült csizmának mi hja van? — A párja.

Melyik seprő legdrágább? — Az uri asszonyok sleppje.

(4:234. — Gönc, Abauj m. — PASZLAVSZKY SÁNDOR.)

* Háromszáz volt a neve.

7. Királyhágón-túli nyelvjárások

(Erdélynek nem-székely része).

Népdal.

Fejik a fekete keskét,
Verik a barna menyekét,
Ugy kell neki hadd ugrassák,
Mirt nem becsüli az urát?

Sose láttam télbe feskét,
Sem szíp asszonyt sem menyekét.
Hé alá, hé alá, vizi malom alá,
Keritsen az isten a subám alá.

(11:48. — Kalotaszeg, Sárvásár. — Kovács János.)

Atkozódások és tréfás mondások.

A mété egyë még a beled!

Ne fi, mē elkap az ördög! (Ezzel ijeszti az anya a rossz gyermekét.)

Óh, hogy a mész egyën még!

Óh, hogy a csuda egyën még! (Annak szokták mondani, ki valami nevetségest, mulattatót mond.)

Te, hogy a gája egyën még!

(17:143. — Bánffy-Hunyad. — Reinsburg György.)

A régulás asszony.

Éccér vót, hun nem vót, vót a világon egy asszon. Aszmongya neki egy réggel a zura:

— Na, én kimenyek szántani, csak késő öste jövök haza. Itt van egy zacskó pindz. Erigy bé a vásárba. Marci szomszid idatta a szekerit; vásárojj bé mindent, mire szükségünk van.

A zasszon elis ment a vásárba. Felvásárolta a zegisz pindzt. Egyebet se vett, csak cserépedényeket. Úgy megrakta kisebb-nagyobb fazékkal, csuporral, röstöllővel a Marci szomszéd szekerit, hogy alig birta a két puci lú.

Miko haza írt, sorba felakasztotta őket a falra. Úgy megtót a zegisz fal, hogy egy kis zöd mázos röstöllőnek suhun sē jutott hejj. Próbálgattya ideis, odais; há csak nem lehet biza.

— Ennye kuttysteremtette nagy dögei, így bántok a kicsi testviretekkel? Mingyá megtanítlak én titeket becsületre.

Evel eléveszen egy nagy botot s piff, puff, szabja vele őket jobbra-balra.

Miko cserepekbe mind a földön heverték amennyin vótak, a legnagyobb szegre felakasztotta a kis röstöllőt. Ippeg akko írkezt meg a zura.

— Há te asszon, micsináltál? kérdészte ámulva-bámulva.

— Nízze csak kēd, mind felvásároltam a sok pindzt, edényeket vettem vele. A zúton bikességbe megvótak, de itthun kesztek ágálni s eszt a kis röstöllőt nem akarták magik közzé eresztetni. De megis tanítottam őket becsületre; megmutattam, hogy ki parancsol a háznál.

A szeginy embert majd kitörte a nyavaja, de egy szót sē tudott mīrgibe szóllani, csak a haját típte, mindha megbolondult vóna.

(16:327. — Kolozs m. Szucsák. — VERSÉNYI GYÖRGY.)

Régulás, rigolyás: szeszélyes, izgága. *Röstöllő*: széles száju csupor v. csésze. *Puci* az Érmelléken is a. m. pici, kicsi.

A legény s két lány szeretője.

Vót egy leginy. Hát annak a leginnek vót két jány szeretője, a zéggyig gazdag, a másik szeginy. Eccc elmenyen a leginy a szeginyebbikhez, s láttya, hogy rípát tisztít, de aza jány ajan vastagan tisztította a hajátul, hoccsak ajannak maradt a rípa, mind a zujjam. A leginy kérdi a jánytúl, hogy hát minek vág le annyi haját? A jány aszongya: »vastagan vágam, me még hoz anyám.« Na a leginy elmenyen a másik szeretőjihez, a gazdagjabbikhaz, s láttya, hogy az is rípát tisztít, de az ajan víkany haját vágatt a rípanak, hogy hejen-hejen mind réta maratt a haja. A leginy kérdi a jánytúl, hogy: hát te minek nem takarítad meg jobban a rípát, minek hagyad ajan hajasan? A jány aszongya rá: »Azír takarítam úgy, me még sok vessen kell.«

(14:42. Domokos, Szolnok-Doboka m. — M. NÉMETH SÁNDOR.)

Ajan: olyan. *Hejen-hejen*: helyel-közzel. *Réta*: rajta. *Sok vessen*: sok versen, sok izben, sokszor.

A kóré s a kis madár.

Eccc vót ékkis madár, s rá szállott a kóréra, aszonta a kórénak: Kóré rengess engem.

A kóré aszonta: Bizén nem rengetlek, me mán rengettelek eleget.

— Kecske rágd meg a kórét, mond a kis madár, me kóré nem renget ingemet.

Mondá a kecske: Bizén nem rágom, me rágtom eleget.

— Farkas, edd meg a kecskét, me kecske nem rágja a kórét, kóré nem renget engemet.

A farkas visszamondá: Nem eszem bizén, me má öttem eleget.

— Lúdd meg falú a farkast, me farkas nem eszi a kecskét, kecske nem rágja a kórét, kóré nem renget engem. — Nem lövöm bizén, me má lüttem eleget.

— Tűz, igesd el a falut, me falú nem lövi a farkast, farkas nem eszi a kecskét, kecske nem rágja a kórét, kóré nem renget engem.

A tűz aszondá: Bizén nem ígetem, me ígettem eleget.

— Víz, ócsd el a tüzet, me tűz nem ígeti a falut, falú nem lövi a farkast, farkas nem eszi a kecskét, kecske nem rágja a kórét, kóré nem renget engem.

A víz aszongya: Én biza nem ótam, me má ótattam eleget.

— Öker, idd meg a vizet, me viz nem ótja a tüzet, tűz nem gyúttja a falut, falú nem lövi a farkast, farkas nem eszi a kecskét, kecske nem rágja a kórét, kóré nem renget engem.

Az öker aszongya: Nem iszam bizén, me ittam eleget.

— Járom rontsd ki az öker nyakát, me az öker nem issza a vizet, víz nem ótja a tüzet, tűz nem gyúttja a falut, falú nem lövi a farkast, farkas nem eszi a kecskét, kecske nem rágja a kórét, kóré nem renget engem.

Aszongya a járom: Bizén nem rontam ki, me rontattam eleget.

— Szúj edd meg a jármot, me járom nem rontja az öker nyakát, az öker nem issza a vizet, víz nem ótja a tüzet, tűz nem gyúttja a falut, falú nem lövi a farkast, farkas nem eszi a kecskét, kecske nem rágja a kórét, kóré nem renget engem.

A szúj megötte a jármot, járom kimentatta az öker nyakát, az öker megitta a vizet, víz elótatta a tüzet, tűz meggyútatta a falut, falú meglütta a farkast, farkas megötte a kecskét, kecske megrágta a kórét, kóré rengette a kis madarat, s máji napég is rengeti.

(14:424. — Domokos, Szolnok-Doboka m. — M. NÉMETH SÁNDOR.)

Kóré: kóró. *Szúj:* szú.

A tehén és a ló.

Mikor az Isten a világot teremtette, a lúnak adott két szarvat, de fogakat nem. De a tehén nem tudta magát más állataktól megvidni, mer csak két rend foga vót; a lú pedig tudatt döfni is rugni. Elment hát a tehén az Istenhez és azt mondta, hogy ú se rugni se döfni nem tud, vegye el hát a lútól a szarvakat s aggya neki, mer más állatok mind ütik-verik. Az Isten azt mondta: »Igen, de aggy te is valamit a lúnak cserébe, mer nem aggya oda csak úgy, ingyen!« A tehén erre azt mondta, hogy ú oda aggya a felső

rend fogát, ha a lú a szarvakat neki aggya. Az Isten beléegyezett, s úk cseréltek. Ezóta van a lúnak foga s a tehénnek szarva. A lú mindég mutatja az ú fogát, a tehén pedig rázza a szarvait, mer dicsekednek vele.

(13:283. — Szolnok-Doboka m. Apa-Nagyfalu. — DAMÓ ISTVÁN.)

A szegény ember s az ördög. *)

A szegény ember meg vót erőssön szarúlvá, s elindúlt, hagy immá keressen cséplést. Amin ment az útan, eccé csak megtalálta a zördög, s aszkérdette, hagy:

— Huvá méssz te szegény ember?

A szegény embernek a csép s a gerebe a hátán vót. Aszmangya a szegény ember, hagy:

— Én biza csak ide menyek, ahunn éppeg kapak cséplést.

Aszmangya ére a zördög, hagy:

— Ajj meg te szegény ember; há nem jünnél velem?

— Vaj igen biz'én, jó szívvel.

Evvel émentek, s égyy hejt el is kesztek csépèni. A szegény embernek csak ajan fa hadarója vót né, min nekem, s csak min verte nagy lassan, pik-pakk, pik-pakk, pik-pakk. A zördögnek vót egy fájin vas hadarója, már ő sakkal többöt tudatt csépèni. Amind évégzik a cséplést mit, aszkérdi a szegény ember, hagy:

— Na te ördög, itt van két rakás, há má neked mejik kell inkább, a küsebbik vaj a nagyobbik?

— Nekem a nagyobbik.

— Na nekem jó lessz a küsebbik is.

Amin neki faktak, hagy immá vigyék el, eccé csak láttya a zördög, hagy a szegény emberé mijen fene nehéz, s az ővé csak ajan mind a tallú. Aszmangya a zördög:

— Te szegény ember, te, a zén rakásam a nagyobbik, a téjéd még fél akkara sincs, mégis a téjéd a nehezebbik, hagy lehet az?

— A biz a csak úgy, hagy abba a nagyba csupa pajva van, s még égyy szem sincsen.

Erössön megharagudatt ére a zördög,

— Nem úgy nem, te szegény ember, asszuk másképpen el. Tésis (te is) csak addig verted, amég én, s nekem még se legyen még égyy szem tiszta búzám se? Min csak a téjéd legyen, az egéssz? Asszuk csak el újból!

— Én asse bánam, mangya a szegény ember. Prabájjuk meg, abból a más kalangyából amejikünk több szemet kivér: azé legyen a küsebbik rakás.

*) Az ö-vel jelölt hang az e és ő között áll s úgy keletkezik, mintha ö hangot akarnánk kiejteni, de a rendesnél nagyobbra, kissé lefelé, hosszúra nyitott ajakkal ejtjük ki a hangot. — K. M.

Na jal van; megörvöndött ére erőssön a zördög, hogy immá a zővé lessz a tiszta búza, mē neki vashadarója vót, savá többöt verhetett, mind a szegény ember a zővével. A zördög el is keszte vágni istenesen a búzát, a szegény ember csak ütögdötte nagy lassan. Há amind évégzik: üsmét a szegény embernek vót több búzája, mer a zördög vashadarója min ketté vágta a búza fejit, s égy szem nem sak: de még annyi sem hullatt ki belőlő.

— Na már látam, hogy újból megcsaltál, te szegény ember, de háram a zisten igazza; prabájjuk meg mű is háram versen, hogy mejikünk tud többöt. Gyere, fussunk verset!

Neki is futamattak, de a zördög jabban győztő, má el is hatta a szegény embert. Látta má a szegény ember, hogy a zördög huncvút s leveri, s gandalkazatt, hogy hogy s mint tudná ő mégis legyőzni. Amind éppeg égy bakar felé futattak, aszsmangya a szegény ember a zördögnek, hogy:

— Te őrdög, én biz a nem futak többöt velled, hájsze te nem is igen tucc; hanem éppeg itt van nekem a kicsi őcsém, fuss te csak velle, ha van kurázsíd.

Aval megrugta a zember a bakrat, s há kiugratt égy nyúl, csak égy csepp vót, de mégis csak égyet ugratt, s mingyá úgy ehatta a zördögöt, hogy a zasztán szégyenletibe abba a szen pillanatba úgy ément, hogy saha sem jött vissza többöt, s a tiszta búza minda szegény emberé lett. Így járt a zördög a szegény emberrel!

(14:473. — Szókefalva, Kisküküllő m. — KISPÁL MIHÁLY.)

8. Székely mesék és adomák.

Székely adomák.

1. Minap Mónis Sámibá (Molnos Samu bátyám) két kábálával egy fazék szekérré megindult ki a Kálándán (hegy neve); mikö nem ákarná a két ménös (két kanca ló) a szekeret bírni, ütni vágni keszte ő kigyême; vigre káromkodásra fakatt: Cuki a farkasok ögyenek még, mé jöttetök ide, ha tuttatok, hogy nem bírjátok el?

2. Tót Sámibá turós kenyérrel úgy megtömte a száját, hogy sönkinek se tudott tisztán felelni; eggy uraság kérdötte, hogy a tavaj nálok vót-é sok esső? Csak annyit tudott felelni: hm!

— Hát sok árvíz? — Jaj!

— Vitt-é el sok hidat? — Hopp!

3. Az a bolondikus Mestör Józsi bá összeveszött a feleségivé, csak azét, met a puiszka főzöt eggyik sem akarta haza vinni Sári néninek. Osztán abba eggyeztek még, hogy amejik hamarébb szóll, a vigye haza. Mestör Józsi bá mindönt fütyölve mondott még a feleséginek, e pedég énekölve. Egy huszár történetösön bémönyön, köszön. Mestör Józsi bá azt fütyöli: újjön le. A felesége pedég kapja a széköt, kénájja a katonát, hogy újjön le, de énekölve. A katona eszrevöszi, hogy hán hét két hét. Szorongatni kezdi a feleségit amúgy bővén. E sikótni kezd: jöjjön hallájé, né mit akar a katona? Brává, brává feleség, te viszöd haza a fazakat, tapsolt örömi be Mestör Józsi bá.

4. Ismerték-é kigyémetök Sófali Rébi nént, ki eszténa-fejéskor tiz esztendeje hogy méghót? Mikö másodszé férhöz mönt, nyóevan esztendös vót. Kérdötte tölle a pap, hogy tudja-é a tiz poroncsolatot? Nem tudom, aszt felelte a papnak. — Hát kigyémöd esöbben hogy tudott férhöz mönni, ha ennyit sem tud? Aszt felelte Rébi nén, hogy akkö a tiz poroncsolatnak hire se vót.

5. Mejik ismeri azt a Bandit, aki örökké imitt-amott koricált? A pápjára haragutt, met megzálagoltatta vót a bérér. Mikö az apja méghót, émönt a szomszéd falusi paphoz, hogy temesse el. Hát a te papod mét nem temetheti é? kérdötte tölle a pap. Nem

tom, felelt Bandi. Csak aszt izente apám, hogyha a tisztéletös ur é nem temeti, abba a nyomba pápista lössz.

(4:141, 181, 235. — Udvarhely m. Korond. — KRIZA JÁNOS.)

6. Háromszéken K.... nevű faluba egy nagy uj hejjet fél-szégtek közhejből, lennel bévették (bévetették). Dérék lentermés lett, sok lenmag. Olajüttetöt (sajtot) csináltak. Az olaj jól facsarodott ki belőlle. Délig dolgozták. Az olajat ott felejtették. Az alatt egygy kuvasz mind féllette. Ezét megbúsultak; megfogták a kuvaszt, sajtóba tették, s hogy az olaj kárba ne mennyen, kisajtolták belőlle. Osztán, amire lehetett, elkötötték.

(4:282. — Háromszék. — KRIZA JÁNOS.)

7. Êmönt szógálni egygy dözzsi (dërzi) læány. Kérdik tölle Hová való hugom asszon? Feleli: Dözzsi. — Mi a neve? — Pözzsi (Përzi, Êrzi). — Hová mönyön? — Szógálni. — Mit kér esztendőre? — Egygy szoknyát ráncostól, két ingöt, két ingajjat gallérostól, egygy csidmát talpastól. Osztáng önni a mennyi kell.

(4:422. — Udvarhelyszék. — KRIZA JÁNOS.)

8. Járásbíró: Nó Están, adja elé a dolgot igazán, úgy ahogy történt.

Están: Hát istálom, jókor reggel az ágyból fel, a zekét a vállamra, botot a kezembe s az uccára ki. Mikor alszegen bé, a kutya az inamba, Mózsi engem kétszer pofon. Én Mózsit a földre le, térgyemmel a mellire rea, s egyik kezemmel a fülit, másikkal a haját. Erre két csendör felém, az egyik a puskát nekem, másik a vasat kezemre s engem is, Mózsit is a tömlecebe bé.

(20:44. — SZILÁGYI SÁNDOR.)

1. *Kabala*: kanca, ló. *Fazék szekér*: ? — 4. *Ësztëna*: a juhoknak bekerített fej- és hálöhelye; *ësztënafejés*: a juhok fejése. *Másodszé*: másod-szer, -szor.

Régi székely instáncia.

(Horvát Istvánnál, Szemere Pál másolata után.)

Midón szántogatnánk ott a jétón, fenn a ponkon, a tziher mellett, két lapibéli rigulyás kölykők reánk találának. Egyik olyan sárig tzideles szabású, ganarád dolmányos; a másik pergő természtű. Egyik a vágórványával úgy meg töpé a kulyakomat, a másik puffantó vasából heves magvával úgy megvanyalintá a vajnyokomat, hogy még most is látzik a pillatja. Mind addig tsöklöttenek, boklottanak rittunk, míg nem minden apró tsikorgós kannunkat öszve nem tsöklötték, boklották, úgy, hogy nincs már miből igyanak a Pest alá lapuló apró posadékok. — Azért alázatosan esedezünk magosságod előtt édes uraságos Uram! hogy ezeket a rigulyás Krucu

kölyköket hutyorítsa meg egy két ágú hutyollóval, mint valami parasínával. Anyánk szityol, szotyol, hódos kenyeret süt, magosságodnak is szottyant egyet. Azonkívül egy kanbogár hájjal és egy tavalyi bodatstsal meg sinkeli magosságodat. Ezzel maradunk stb.

(2: 224. — GÉRESI KÁLMÁN.)

Jétón, (olv. *jétón* ?), e tréfás instanciának uo. között másik változatában a *gyétón*; *jét* és *gyét* különben ismeretlen tájszó, vö. *gyóta* Somogyban liget, Baranyában legelő, *jóta* Zala, Vas m. legelő. — *Ponk*: domb, domboldal (l. Nyr. 5: 424 és Horváth Endre, Árpádiás; a MTszből hiányzik; tkp. pad, ném. *bank* ? vö. Nyr. 2: 226). — *Ciher*: cserjés hely. — *Lapibéli*: lapálybéli, alföldi ? — *Rigulyás* (*rigulás*, *réglulás*): rigolyás, izgága. — *Sárig*: sárga. — *Tzideles*, olv. *cedelés*; *cedéle*: daróc fölöltő. — *Ganarád*: más változatok uo. gránát dolmányu, veres dolmánykába (gránátalma színű; vö. Tüzes ganaráttal világos az éjjel, Thaly: Adal. 2: 119). — *Pergő*: gyors ? — *Vágorvány* tréf. kard h. — *Megtőpé*: megdöfé ? — *Kulyak*, *kujak*: ököl. — *Vanyalint* (más vált. *vanyalít*, *ványolít*); vö. *vanyalít*; összetakol, összeüt MTsz. és *ványol*: kall, elkoptat, elnyű ? — *Vajnok*: halánték. — *Pillat* nincs a szótárakban. (Vö. *pilladt*, *pilledt*: lankadt, bágyadt ?) — *Csöklík-boklik* = esetlik-botlik. — *Rittunk* = rajtunk. — *Pest*: kemence. — *Posadék* (tkp. *poshadék*: rothadt gyümölcs stb.): apró gyermek MTsz. — *Kannunkat*, olv. *kánunkat*; *kán* Csík m. cserépkancsó. — *Hutyorol*, *hutyorít*: vészszóz, megsuhint. — *Parasina*: másik vált. jegyzetében *pársina*: suhogó. — *Szityel-szotyol* Eszék vid. a. m. dagaszt (vö. MTsz. *szityeg-szotyog* stb., *szottyant*). — *Hódos kenyér*: fehér k. (a másik vált. jegyzete szerint). — *Bodacs*, *bodós*: bimbó, éretlen gyümölcs, apró szarvasmarha, tinó. — *Sinkel*: ajándékoz (*schenken*).

Álommese.

Elég a hozzá, hogy, hát az úgy vót, hallák-é, hogy vót ahajt éd's ápámnak jó négy ökre; kettő vót a másé, kettő nem a méjénk. Vót jó négy vasas talpú kereke, kettő vót a másé, s csak kettő nem a méjénk. Felrákánk ahajt a szekérre vaj hat zsák buzát, három zsákkal vót a másé, de három nem a méjénk, s elvivők a malomba.

Hogy esék hogy nem, a malom eppe akkor vót oda eprészni. Ha oda, én is szedek nagy ízibe egy jó kalapfő követ, s a malmot egy miccentések alatt hazahajigálám. Hát addig az ostornyeemet felszúráam az ökrök elé, hogy megájjanak. Hanem a gyászteremtette hallák-é, akkora jegenyefa nevedék abból, amíg én a malommal bajoskottam, hogy az isten szép ege alatt kétrétűleg hajlék, s az udujába (odvába) seregélyek kötöttek. Éd's ápámuram vót kicsi gyermek, de magam nagy embér. Bőgött (hangosan sirt) ahajt éd's ápám a seregélyekér, hát megsájnáltam, s én egy toppra a fára csusztaték a seregélyekér. Hanem bezzeg, hogy megjárám, me a kezem nyele isten krisztus uccsigen — higgyék kietek — úgy az uduba rekede, hogy uristenes tepedelmem nem vala kihuzni onnét többet. Há ha oda annyi — gondoltam magamba — megpáttánám magam, egy minuták alatt elhozáam othonnót a csonka faragó fészémet (ácsfejsze) s egy áldott szempercre kicsillentém a kezem az uduból; hanem azér a seregélyeket is a kebelembe rákám. No 'isze, ha oda,

lett is drága dógom. A seregélyek a kebelembe szárnyokra kerültek, s ingem úgy elvittek isten-világ-meddég víz mentin le, hogy a má csak egy nyugúba megjárt. Valami fejeznépek sujkoltak (ruhát mostak) a víz mártján, s alig akadék aharré a szemek sorkába, bógni (kiáltozni) keztek torkok szakattyából:

— Ó jjé, ó jjé, mi lehet a!? — Én azt értém abból:

— Ódd ki, ódd ki a gágyádat! hát kiódám ahajt; hanem addig a seregélyek kirepültek a kebelemből, s én úgy huppantam a vízbe, hogy annyi halat kicsapék abból a víz mártjára, hogy a királynak kincstári szekerei három hónapig mind horták, s szeribe mégis mind ott vala a teméntelen sok hal. Aharré vetődik ahajt a Pozdor Marcibá csurdé cigány purdjéja, s egy miccentések alatt a kebelibe mind elvivé onnét. Na jó! há én tovább szeleltem aharról. E vót eppe Szent-János nájján, s eppe árátás-derék vót. Jártambakeltembe akadék egy kútra; me erőst szomjú valék, hát neki hasaltam, hogy igyam egyet abból; de hát az úgy bé vót fagyva tuggya meg az isten, hogy ahajt csak úgy ihattam belölle, hogy elékaptam a fejem a hejiről, s a jeget betörtem aval.

Isten-világ-meddég érhettem aharról, amikor a nyakam csigája észrevette, hogy a fejem a kútnál maratt. Nagy izibe visszavederedem a fejem után; hát már akkor kátángkóróból sikolát csinált vót, s ójan uristenetesen sikolándott, hogyha észbe nem kapok, sárga-sárból agarat nem csinállok, s aval el nem fogatom vala, isten szent uccsigen fejem nélkül marattam vóna ezen a világon.

Na jó! há immá csak mendegéltem továbbat is, s hát egy kicsi házba ójan zsummogást hallok, hogy a má csak megállék rá; kapom izibe a hajam s a kürtő szájához fellódítom magam, meghallgatni, hogy hát mi is zsummoghat ott. Há hallák-é, úgy fő a káboszta abba a kús házba, hogy csak úgy rotyog a laska belé. Én egy miccre bésuvasztám magam a kürtő likán, s úgy ellakám tótelékes kábosztával, hogy még a hasam is féreállott a korpacibrétől. Na! aval mentem tovább a Nagy-Aszó (a községtől egy távolabb eső dülő) ódalán s hát egy gyepün (vesszőkerítés) belül egy csomó sárgarépát látok. Pizskál-gatni kezdem ki a földből, s hogy a dolog jobban mennyen, felhágтам az ugorkafára, s úgy megráztam, hogy ójan istenesen hullott belé a dijó, hogy ugyan zupogott a mogyoró belé. A keván tuggya, hunnét, hunnét nem, de odavederedik valamerről a vén Kukujbá, s egy nagy kosztal (jókora hosszú bot) úgy teremte hátba, hogy még a gyepü is leszakadt belé, s hát én ebbe felébredék ahajt.

(30:605. — Kibéd. Maros-T. m. — Ősz János.)

A zárt é nincs megjelölve. — *Mic*, *miccentés*: szempillantás (*miccen*: mukkan). *Tepedelmem* a. m. nyugtom, pihenöm, időm (*teped* Háromsz. a. m. tapad). *Seregély*, olv. *seregéj*. *Egy nyugúba*: egy hujjába, egyszerre. *Szeribe*: sorjába. *Aharré*: oda; *aharról*: onnan (*a-helyré*; vő. *ahajt*: ott, *ehejt*: itt). *Arátás-derék*: vő. tél derekán stb. *Visszavederedik*: visszavetődik, -kerül. *Sikola*: koresolya? hócipő? *Sikolándik*: csuszkál MTsz. *Suvaszt*: csusztat (*suwad*: csúszik). *Cibre*, *cibere*: savanyu bőjti leves. *Kévrán* rend. jel. kát-rány és gyufa. *Ahajt*: 1. ott, 2. legott, 3. akkor, aztán.

A gazda ember meg a fia.

Jó meleg, kányikulai üdö vót. Mindön embör a mezőre möne széna-szárítani s éppég egy gazda is elmönt vala a szénaföggyire a fijával. Nagy gazda vala és cseléggyein kívül még sok zsöllérje is vót. Igy éggütt elmöntek dógozni s ugyancsak jól forgatták a villa nyelit, úgyhogy a veritték csurgott le róluk. S míg az embörök kinlódtak, addig a házikutya egy fa árnyékába hevere.

Ezt a gazda fija látá s aszt mondá: — Édös apámuram, én is szeretnék kutya lönni. — Légy hát; én nem is bucsálódom azétt.

S a nagy-gazda fija bizon nem dógozott éggyet se azutáng, hanem elmönt s egy fa alá ledöglött. Eljött a délebéd üdeje s aki dógozott, az a tál mellé is álla. Ötték a fájiny ételt s a csontot és a kinyérkarét a kutyának és a röst legénynek hányták.

Ebéd utáng ismét a dologhoz fogtak, de a legény csak szűnyodott a fa alatt örökkétig. Eljött az uzsonnya üdeje, amikor ismét elhagyták a dógot s hozzányúltak az ételhez. Ekkortáig már a legény is megehült vót, de akkor is csak kinyérkarét kapott mind éppég egy kutya.

Uzsonnya után pediglen aszt mondá az édös apjának, hogy: — Apámuram, én többet nem löszök kutya, nem döglödöm immár többet, met látom, hogy úgy nem jó.

S erre pediglen aszt mondá a gazda, hogy: — Látod-é fijam, az embör nem élhet úgy mind a kutya; met annak dógozni kell, ha aszt nem akarja, hogy a falu csúfokoggyék vele. Mindönki éjjön abba a sorsba, hová a jó Isten tötte.

(18:141. — Udvarhely m. Agyagfalva. — Kis PÁL.)

A színházban.

A fásáng farkán kiméntünk vót Terézsi nénné Kolozsvára, hogy nézzük még Vêrit, met ő ott szögáll. A naccságos asszon bisztatott, hogy nézzük még a szénházat és. Ahajt hogy é ne késünk, eményünk jókó. Fémászunk egy ide-tova járó garádicson valami hiju formába. Od'aggyuk a cédollát egy embörnek, s leüllünk ahareg elő'; még a kezünknek és heje vót. Elejin csak egynihányan vótunk, de hát egy kicsid üdö múva úgy kez' gyüni a sok embör, hogy az' gondótam még egyik a más hátára kerüllünk. Éccé hát egy embör egy tüzes végü pácává meggyúcsa a lámpásokat: ojan világosság lesz, hogy szinte a szemünk világa és évesz. Nézék le a hijubó, hát kerekönn a falódalába likak vadnak csináva; hát min teli fejr néppel uri embörre, még csak gyermekkel és. Mególvastam: egy-egy likba ötön és vótak. Levetöm a szemémét a gödörbe; hát ott székök vadnak, ott és teli uri embörrel asszonná s mindenfélévê. Éccé hát valami egy nagyot dërdü: úgy megjedök, hogy szinte no — az gondótam a likabó leesött a sok embör, hát akkó látom, hogy a nagy dob puffant akkorát. Hágatöm a mozikát és, de nem gyósztem

eleget nézni a sok cifra népet, különösen egy hosszú inggaléru urat, aki egy ökörszaru forma csőn kukucsát a többire, még reánk és! Éccer egy nagy irgalmatlan lepődöt, akkorát mind egy falódálá, elébb aszt és gondótam falódálá, férándittnak; hát ott egy nagy ellenség van kihuzott kardá; ojan csudálatosok, úgy megjedök, met az gondótam, a muszkák. Ére ugy keznek kacagni mellettem, hogy még a gödörből és min fénésztek. Azok osztán ott énekötek, lár-másztak, de én nem értöttem, mit. Hát hogy ézők éménnek: mēk-házasodik egy kiráj; ahajt lakadalom lesz; ott éttek ott ittak, ott mozsikátak, táncótak, ott ojan dolog vót, hogy ojant embör ne lásson. Éccē lejeresztk a lepődöt: hát azután egy nagy teplom van: annyi kérészt, annyi zászló, annyi széncség, annyi minden — s ahareg az ótár elejibe letergyöpötek, s ahajt a kirájt mēkkoro-nászták. De ott ojan dolog vót a császár körű, ott ugy jöttek-mēntek, hogy ojant nem lehet látni. Esmén letasziccsák a lepődöt, ez immán más fogás vót — s esmén fē; hát akkó nagy ellenségek vadnak, hát közöttök egy nagy domb; akik aló vótak, hogy nem tuttak fēmenni, úgy haraguttak, morgolóttak hogy! — Azután nem és tudom mi kezdődött. — Igen! Éccē hát csak egy asszon marad ott. Szēp asszon vót! Ojan vékon dērēka, mind ēppeg az újom; a fejinn akkora fátyorok fütögtek, hogy az és a földet verdöste; hát mijen hosszú rokoja lógott utánna! Vót legelább hat csing! — Éccē hát a vékon dērēku énekőni kezd. Ó be szép éneköt! Bús éneköt fűtt! Met én nem tudom, az űra mássá állott vót tám ésszē, vaj mi, — azétt búsút, azétt éneköt ojan keservesön, hogy a föld és szinte hasadott még. Éccē hát az űra oda jó — ahajt ugy kezdött örven-deni, hogy ojant embör ne lásson! — Immán a többire nem emlé-közöm. A mikó vége lesz, jövünk le a garádicson; a sok nép taszítani kezd: lejesöm — ahajt a nagy ijeccség s a sok mindēn után a lábom és szinte kitörék. Így bizē! Így vót!

(7:377. — Székely-Udvarhely. Bethlenfalva. — BALÁSSY DÉNES.)

A kutya kabala.

Mű apám uramnak vótunk tizēnhárom fiai. Éccē apám uram ésszekatat harminc magyar forintot, ahogy lehetőtt. Mēgindul, hogy valahogy ēgyg mārhat vēgyēn. Évetődik szerēncsēsēn Sófálára. Ahajt Kacsónak vót ēgygy nagy kutya kabálája. Ahajt addig tojják, vonnyák, mig mēgvōszi harminc magyar forinttal. Ahajt elhozza haza Farkaslakára. De jaz akkora vót, hogy a pájtába nem lehetőtt bēkötni. Mű bizony e csūrbe béalittsuk, e kakasülöröl úgy ēddēgelte e szénát e kutya kabala. Éccē apám uram fē akar űni e hátára, hát ojan magos kert nincs, hogy fē tuggyon rōlla hāgni. Ahajt émēnyēn fē a havasra, vág két három ölös ágat, onnét haza huzdo-gájja, csinál ēgyg lajtorját, mellēje állittsa, münköt mēgszólitt: gyertök ide gyermekök, jártassátok mēg e kabálát. Mű bizony minn a tizēnhárman fē mēnyünk réja, e fülitől e farkáig minn bēűjük.

Ápám uram halát ad a zistennek, hogy mennyi gyermeke minn lóhátra kapott. E kapun kicsapja velünk, hogy má' jártassuk még. Úgy évtől munkót e kutya kabala, minn a pislogás. Éccé gondója ápám uram, hogy eddig haza kellett volna jóni e kábálának e gyermekökkel, mett e vetéskapu ha nyitva nem vót, megjárhatták volna eddig. Ápám uram bizony nem vősi téréfára e mi dógunkot, gondója magába: a kabala és oda van, a sok gyermek és, csak utánok indul. Farkaslaka végéhez ahogy kiményén, hát lássa, hogy a Páfali hátan viszön ki munkót; gondója magába: e kutya kabala bizony éppen Sófálára viszi most a gyermekéket Kacsóhoz, akitő' éppen vőtte. Ápám uram és megrugja magát, Páfalán alóll keresztül apritt, eleibe kerül eggy doronggal; Szilos megétt megkerüli e kutya kábálát, eggyet suppanat rēja e doronggal. Ehejt mégtérít haza-felé a kábálát. Utánna áll, hogy hátsa haza e gyermekökkel. Mikő éhátsa Farkaslaka végéhez, szalad ápám uram, hogy e vetéskaput nyitssa még. E kapu öt szá' dockábó' vót csináva, ojan magos vót. Hát amig kinyitaná, e kutya kabala keresztül lépi e magos kaput. Éhátsa haza ápám uram e kábálát, melléje állitssa e lajtorját, úgy szálánk le ahajt e kutya kábáláról. E csűrbe esmét béhátsuk, hogy egyék e kakasúlóról. Node immá a tél és következik, gondója ápám uram, miesiná'jon e kutya kábálával. A falut kihivassa kálákába, hogy hozzanak istáló fát, hogy e kutya kábálának csinájön akkora pájtát, minn eggy világ. Ahajt háromlős ajtó mejjékét készitt ápám uram e kutya kábálának, hogy beférjén. Mikő má bélécézte volna, akkő e kutya kabala megdöglött. Mongya ápám uram, hogy e kutya kábálát addig étték volna még a farkasok, mig annyit nem dógosztunk ez istálóval. Ápám uram és mérgibe Murva Dáviddal megnyúzassa e kutya kábálát. Ahajt e bőrivé kerekénn az istálót befédi, mi az esztérhéján alóll lefittyent e bőrből, három esztendeig tizénhárman lábbeliztünk, ojan bocskora lett, minn a peták. Éccé ápám uram lehuzza e pajtafedé'ről e bőrt, béviszi Udvarhejyre, elaggya Kandónak harminc magyar forintér'. Igy kápá még ápám uram e kutya kabala árát, hogy a zisten verte volna még.

(2:88. — Zetelaka és vidéke tájejtésével, Udvarh. m. — KRIZA JÁNOS.)

Katat: kutat, keres. *Kabala*: kanca, ló. *Kert*: kerítés. *Vetéskapu*: faluvégi kapu, mely a falut a külső határtól elválasztja, tanórokkapu. *Kaláka*: szívességből végezett közös munka.

Fogfájás ellen urusság.

Akinek a foga fáj,
Nem kell egyéb urusság,
Nagy sült lúd, meleg máj
Félnőtt fának tetejibe zöd füvet,
Tinótáncot, lórugást,
Hódos kossó sikótást,

Mázás keménce sirást,
Hót malom zugását
Éssze kell szédni,
Mozsárba kell tenni,
Jól még kell törni,
Fog udvába tenni.

Ha használ, használ,
 Ha nem használ, mennyi a válas-
 zott hejyre,
 Ott találsz egy embert,
 Felesége Lukács,
 Maga Guja Tamás,
 Jár kurta béléznába,
 Övedzik hót pallagba,

Ott vagyon egy fa,
 A kapun kívül, az ajtón belől
 Világtalan szilvafa,
 Ezén terem a türömfű,
 Ebből nő ki a jaj-lapi,
 S ha én elégre nem tuttalak
 tanítani,
 A többre tanítt.

(2:174. — Háromszék. — KRIZA JÁNOS.)

Urusság: orvosság. Hódos: fehér? fehér-foltos?

A varrótó.

Éccer vót egy asszonnak egy varrótője s nem vart vele s elküdte utazni. A varrótó talált egy kicsi kokiskát. Kérdzte a kokiska: Hova mész té varrótó? Ményék hetedhét ország ellen, met egy asszonnak varrótője vótam s nem vart velem s elküdütt utazni. Mongya a kokiska: Nohát mennyünk egygyütt. — Amind mënnek mëndégélnek találnak egy kicsi kutyát s a biz aszt kérdzte a kokistól: Hova mész té kicsi kokis? Ményék hetedhét országra, met egy asszonnak kakassa vótam s örökké vágtam, s nem kelletttem tovább; — hát té kicsi kutya merre indultál? Hát én és mindenkit mégharaptam s elcsapott gazdám. No hát mennyünk egygyütt. — Mënnek mëndégélnek, találnak egy berbécset. Kérdi a kicsi kutya: Merre mész té vén berbéc? Aszongya a berbéc: Ményék hetedhét országra, met egy gazdának berbécse vótam s örökké mindéggyikét lűttem s elcsaptak. — Mënnek mëndégélnek tovább s találnak egy rákot. Kérdi a berbéc: Hova mész té rák? Aszongya a rák: Ményék hetedhét országra, met a vizbe a halacsakákat min megfogtam s nem kelletttem tovább. — Mënnek mëndégélnek s találnak egy lovat. Aszt kérdi a ló: Hova mēnték té kokiska? Ményünk hetedhét ország ellen, hogy keressünk egy szép erdőt. — Mënnek mëndégélnek s találnak egy macskát. — Mënnek mëndégélnek, elérnek egy szép erdőt s benne egy kicsi házikót. Békukucsálnak az ablakon, hát lássák, hogy ott egy sánta tolvaj aluszik s ők bizon lassan bémënnek az egész. A macska bémēnt a pest alá; a kakas félült a pócra; a rák beléült a mosdó tálba; a tő beleszurkózott a kendőbe; a kutya kiült a ganyéra; a berbéc elmēnt a kert kapu mellé; a ló elmēnt a kapuba.

Éccer félkelt a tolvaj, elmēnyen hogy a tüzet igaziccsa még: a macska lēkormólte; fut a mosdótálnak hogy a vért mossá lē: a rák jól megcsipi; fut hamar a pócra hogy a tükröt vegye lē, nézze még magát benne: a kakas az egyik szemit kivette. Aszt mongya a tolvaj: Mán most micsinájjak? tám kifutok az ajtón! Mikor kifutott vóna, a sánta lábát a kutya megmarta. Mán most merre tekerēgygék? Fut hamar a kertbe: a berbéc jól mēgdőfi. Fut hamar ki a

kapun: a ló úgy megrugta, hogy a szegény tolvaj minyát; meghót s osztán béméntek az egész, összeültek s mindönt megöttek, még a házat és felfverték s máig és élnek ha még nem hótak.

(8:429. — Háromszék, Sepsi-Uzon. — TEMESVÁRI ISTVÁN.)

Berbécs: ürü, kos. — *Pest*: kemence. — *Minyát*: mingyárt.

Hallgató mese.

— Gyere velem! — Hova? — Kemencébe. — Hol kemence? — Viz elvitte. — Hol viz? — Ökör felszípta. — Hol ökör? — Kölesbe. — Hol köles? — Madár elverte. — Hol madár? — Ághégyin. — Hol ághégy? — Fészi levágta. — Hol fészi? — Ágon, bogon, csögön. Aki leghamarább éggyet szól, a falu budáját égye meg.

(Aki szólni talál, azt lenevetik.)

(5:35. — Háromszék. — SÁNDOR JÁNOS.)

Szipni: színi. *Fészi*: fejsze. *Buda*: árnyékszék.

A szegény ember fia.

Éccér vót, hó nem vót, heted hét országon és tul vót, ő szegén embérnek három fia. Ketteje ojan erős vót, hogy a puska-gojóbist futtába megragatta s úgy meghanyitott véle egy erős medvét, hogy az abba hejbe megdöglött. De a legküssebbik ojan gyenge vót, hogy még az evő-fakalánt se birta.

No jó van, arra tanakodik a két erős, hogy aszt a kárászt magok mellő tégycék el. S éppeng amikor eszt beszéték vóna, az idétlen hátul, a kamara ajtójánál hallgatta. Ej! ébusujja magát szegén s asz mangya az annyának: Ésanya! süssön nekem hammubó pogácsát s tégycé fő é tarisnyába, met menyék régvel szógáni.

Az annya éléget marasztotta fiacskáját; de mind héjába, mégsem maratt. No mit csiájjon, megsüti a pogácsát s el és indul a fiu; de ojjan meleg vót, hogy a tojás megsüt vóna a fővénybe.

Ményén, ményén é nagy rengeteg erdön keresztül s é fánn igen-igen sok legyet látott, hogy é darab húst észnek. Abba hejbe levészi a kalapját s úgy bévág közikbe, hogy abba szent hejbe száz megdöglött. Aj! de megörvend, hogy még soha sem hallotta senkitől, hogy éccerre százat ütött vóna, s nete: Én százat üték. Abba hejbe levészi a kalapját s félirja szénnel, hogy éccerre százat ütött. Éccér csak dúdolni kezd a szél s ő úgy elaluszik, hogy ojan lett mind é fa.

Eszt a szelet háram ördög fiu hozta.

Jó van, megtalálják ott aluva s aszt mongya az égygyik ördög: Te hók! ehéz ne nyujjunk, met a van irva kalapján, hogy égygy ütésitől száz esött el, s ha félkel, mind ésszeront.

Aszt mongya a másik ördög fiu: Én szép csendésen a feje felibe közelédém, térre állok, s osztég tudom, nem nyul hozzánk.

No hát neki fog, térre áll s kezdi kőteni s asz mongya: Nem jönél-é hézzánk inasnak te vitéz?

— Hm! de hogy mennyek én hézzátok, hiszég nem lássátok, hogy a háboruban éggy ütésemre százat ötem meg? S mi csiájak veleték, ha megharagszom?

Mégös megákuttak: Nem bánom, de szépen vigyeték, mēt ha ojan dērenducával viszték, mind a lelkékēt, vége életētēknek.

— Ne féjj! Ne féjj!

Vinni kezdik szép csēndēskén; elérnek pokolig s asz mongya Durumó: Küggyēték el az erdőre fájétt. Búsult a vitéz, hogy még veszüt se tud hozni. De kapja magát, hánt ē rakás zádogfahéjat, ēsszetódozza s békeritti az erdőnek éggyik szēgit. Megunták várni pokolba, utāna kūdnek négy őrdög fiut, s hát lássák, hogy az erdőt kötői ēssze. Kérdezik: Mi csiász te vitéz? — Hát mi csiánék? Haza akarom vinni az egész erdőt ēccērre, nem akarok nekték annyét járni. — Hadd el az istenētt, hisze nem fér el pokolba; inkább mű viszünk — s kezdēték magokat megrakni fával.

Amikō haza értek, jelentik, hogy: Uram Durumó! ojan szógánk van, hogy az egész erdőt haza akarta hozni.

Mégjed erre Durumó, s asz mongya nekik, hogy fizessék ki, met még mind megōli őkt. — Nem uram, mondák az őrdög fiuk, még keccer megporobájuk.

Abba hejihe neki rikót éggyik őrdög fiu a másiknak, hogy hojza elé a harminc mázsás botot s mongya a vitéznek: Ha fél nem vetēd eszt a botot annyira az ég felé, mind mű, fejedvel jáccunk.

Megfogja az éggyik őrdög fiu a botot s úgy fēlveti az ég felé, hogy amikor lejött, hét singnyire mēnt bēlé a földbe. Mind-éggyik őrdög fēlveti így. Elkacagja magát az őrdög fiak kinnyán s vēszi a botot; de nem birta, hanem mindcsak nēzētt az égre. Kérdēszték, mit nēz az égen? — Nekēm ē kovács bātým van az égben s őt ügyelēm, hogy vessem fē neki eszt a botot; jó lēszi neki patkónak.

Mégjednek ujra az őrdögök s futnak Durumóhoz s jelentik, hogy a botot a bāttyának akarja hanyítani. Durumó erre ēsmēt asz mongya, hogy ne engeggyék, hogy a botot fēvesse, hanem hát kērjék ē szépen tōlle s osztá fizessék ki.

Ezután még hátra vót ē poróba. El akarták kūdēni ē bihalbōrvel vizētt; de ő asz manta, hogy üressen szēgyēlli vinni: hanem a kūtig hojza el éggyikōk s ő vizvel haza hojza. El ēs viszik neki a bihalbōrt a kūtig s asz mongyák neki, hogy éggy óra mūltán otthan lēgyēn.

Az őrdögök haza mēnnek s várják, hogy hojza a vizet, de hát csak nem jó; utāna mēnyēn hat, s hát lássák, hogy ē fa végivel piszkájja a kūtát. — Mics csiász te semmirekellő? — Hát haza akarom vinni az egész kūtát, hogy járjatok nyakig a vízbe; met én nekték örökké nem hordom a vizet. — Te hó! mongyák neki, nehogy megtēdd; met poklot elviszi a víz abba hejbe; hanem hadd

é; a hátunkra vészünk s úgy viszünk haza a vizvel égyütt. — Ugy és lén.

Most asz parancsojja Durumó, hogy rögvelre öjjék még; met ha nem, ököt öli meg. Jó van; megtuggya eszt a legén 12 órakor éjjel, s a nagy réz tekenyöt az ágyba fétészi, s ojant csial belőle, mind égyy embér; ő pedég bébuvik az ágy alá. Hát csak éccer nyilik az ajtó, bójónek, s ütni kezdik a réztekenyöt tiz mázsás buzogányokkal s úgy ésszserancsák, hogy ojan lét, mint a bozdorja.

De ő rögvel csak eléáll; megjednek az ördögök, még az öreg Durumó és, hogy mind ésszetörték s mégés él, s mangya: Rajta! valamerre tégyték el. Hogy inkább elménnyen, töccseték meg két zsákot aranyval s aggyátok neki.

De a szóga nem akart émenni; asz manta, hogy amég az arany mellé a buj-zsákba-üssed-botot és oda nem aggyák, soha é nem haggya poklot, mijen jó neki ott. — Aggyuk, aggyuk, csak ménny é pokolból! — Jó van uram; de ha két fickó nem késér az aranyval s ők nem hozzák, leölöm mind, tám csak legerősebb létémre nem bibelődöm effélével és. — Aszt és megaggyuk; induj-jatok fickók, nyergejjeték lovat s késérjétek el az átkozottat!

El és indulnak; mikó közelédett vóna a falujához, az ördögöknek, met ezek nem akartak bemenni, asz monta, hogy mingyá megöli ökö. Béviszik az udvarára a két zsák arannyat s écceribe asz mongya: Búj zsákba, üssed bot! Az ördögök búni kesztek a zsákba, s a bot epérszémbe törte ökö, s ő étemette még azon a napon.

Most má pénze elég vót, egyéb nem vót hátra, hogy megházasoggyék, hogy immá bódogságából semmi se hiányozzék. Lakadalmaztak, a szakácsok amugy forgolóttak a tűz körül. Ebbe a lakadalomba tál, tángyér, kalán elég vót; ital, étel csak kevés; istenés embér vót, a ki égy csepp levet kapott.

(8:182. — Csik m. — PAAL GYULA.)

Kárász: nápic, vézna, sovány. *Nete, ne tē*: ime, nesze. *Hók*: hó! *Děrënduca*: zaj, zajos készület. *Zádogfa*: hársfa. *Mejjed*: megijed. *Keccer*: kétszer. *Lén*: lén. — A zárt é jelölése nem következetes.

Kire marad a kis ködmön?

Éccer égy éfi-legén házassodott, s amikor a lakadalom fojt vóna, a bor elfogyván, borét kellett a pincébe lémenni. Lē és ménnyen az új menyecske, hogy hozzon égy kancsó bort. Mégereszti a csapot; s amig vékonyon fojdogálna a bor, lēkönyökölt ahajt a hordó mellett lévő káposztás kádra s elgondolkozott magába, hogy lész imán ahajt nekik égy kicsi legénkéjök; annak a vásárba vésznek égy kis ködmönt, s a mijen jól fog állni neki! De éccer csak elkezdégel a menyecske sírni keservesen, met elgondolta magába tovább, hogy ahajt majdég leküdik a kicsi legénkét és vaj éccer borét; a káposztás kádon mind szokás égy nagy kő van, amivel a káposztát elnyom-

tassák; a cinkó amind ott hejtelenkedik, megbillenti a káposztáskád fedelit; a nagy kő lefordul, a gyermeket agyonüti s osztág kire marad a kűs ködmön!?

S sirt-sirt ojan lelkiből, hogy a bort elfelejtette; penég mán a kancsó mellé főjt.

A násznépe csak várja-várja a bort s a menyasszont, de csak nem jó. Léményen a vőlegény és, hogy lássa, valami nem érte-é, s kérdi: Mét sirsz édes feleségem? — Hát hogyné sirnék, mikor... s elmongya a buját, hogy hát osztág kire marad a kűs ködmön?!

Nosza a vőlegény és sirásra fakad, s ketten ojan bögést csaptak, hogy az egész násznépe léfutamodott utánnok; s a mikor oda érnek, látták szörnyüködvé, hogy a bor bokaig ér a pincébe. Amig ők ketten sirdogáltak, addég a bor kifojt mind a hordóból, s ugy maratt a násznépe bor nélkül.

Az uj emberekét penég elig tutták megvigasztalni, hogy hát iszén nem muszáj a kicsi legénkét leküdeni borét, s akkor nem üti még sém a görgeteg, sém a káposztás kádról a kő, s a kűs ködmön sém kell maraggyon sénkire!

(8:89. — Gyergyó-Szt.-Miklós. — TEMESVÁRI ISTVÁN.)

Éfi, éfiu: ifju. *Ahajt*: ott; akkor. *Cinkó*: kis fiu, kis lány. *Görgeteg*: mennydörgés.

Találós mesék.

Erdőn vágják, falun ruházzák. (Terittőród.)

Erdőn vágják, hazahozják s lelkös állatot tésznek belé. (Férészőtekenyő.)

Nekem ojan lejányom van, szösz a bele. (Gyertya.)

Kirájné ül székjibe, fejez öltözettyibe, könyve [könyve] csöpög ölibe, mon' még hamar, miféle? (Gyertya.)

Ezér juh megindul, s egy megsántul, s a többi min' megáll. (Szövécs.)

Mik nehezebb, egy font sóje, vaj egy font tullu? (Égyformák.)

Utonn utfélen úrfijak ugrálnak. (Béka.)

Edés anyám akkora kinyeret süttött, min' széjjes ez világ, s még mi a nagyobb? (A keménce.)

Hán font a hód? (Égy font, me' négy fertáj van benne.)

Métt épittik a táplomot? (Péndzér.)

Mi ménnyen bé a táplomba legelőbb? (A kócs [kules].)

Vékonyabb a sinórnál, s magosabb a torongynál. (Esső.)

Az erdőbe ojan négy fa van, ha örökétig ess és, mégés sova [soha] még nem veri. (Tehéntőgy.)

(31:532. — Gyergyó. — MOLNÁR ANTÓNIA.)

A bolond ember.

Éccér vót, hol nem vót, hetedhét országon is tul vót egyg embër. Ez az embër elmënt az erdõre két ökörrel fájé. Vót ott közel az erdõbe egy nagy tó, s abba a tóba vót egy csomó vad réce. Az embër gondolt egyget s elmënt vad récefogni. Mikor elmënt a tóhoz, hát elvitte a fészit és; és belé dobta a fészit a vad récékre; de a vad récék mind elrëppentek; s a fészit elveszett.

Most nem tutta, mi csinájón; se fésze, se réce. Hát vót a zsebibe egy huszas; aszt bédopta a vízbe; gondóta, hogy a huszas ha pëng, maj mëghajja, hogy hol a fészit, és bémënën s kivészit. De a huszas is elveszett.

Most busút az embër; nem vót mi-csájón, elmënt vissza a szekerehöz s az ökrökhöz. Mikor elérte a szekért, hát nincsenek ökrök, csak a csontok, mëgëtte a medve az ökröket. Az embër ott hatta a szekért s elmënt haza; de a feleséginek nem mondott semmit; hát ënni kirt. A felesége aszt monta, ott a szalonna, a bor a pincébe; egyék, igyék, amennyi kell. Az embër bémënt a kamorába s szalonnát vágott s kënyeret s lëmënt a pincébe borét; de a kënyeret s szalonnát a pince grádicsán hatta. Az embër a pincébe itta mëg a bort, de mikor ivott, egy kutya a szalonnát és kënyeret ëtte. Az embër më-csájón, kapja magát s a boros hordóból kikapja a csapot, elszalad a kutya után, de a kutya elfutott. Mikor jó vissza, eszibe jut, hogy a csapot kihuszta. Lëmënën a pincébe, hát a bor mind elfojt; de hogy a felesége mëg në tuggya, egyg vika buzájik vót, s aszt béöntötte a boroshordóba. Éccér az asszony fëlmënën a hiba (hiuba), hát nincsen buza. Kërdi az urát, hogy nem tuggya-é, hol a buza? Az embër előbb nem akarta mëgmondani, hogy a boros hordóba béöntötte, de utollyára mëg kellëtt mondani. Az asszony mëgszitta az urát, hogy mit csált s aszt monta, hogy mënnyën akárhová s neki a buzát végye mëg.

A szëgény embër fokta magát s elmënt a malomba buzáért. A mezon egyg embër ëppen buzát vetëtt; oda mënt a szëgény embër és buzát kért. A vető embër mëgszitta, hogy mét kér buzát s mét nem mongya aszt, hogy: isten áld mëg, szaporicsd mëg! — s nem adott buzát.

Mënt tovább az embër; hát találkozik egy csomó lakodalmas embërrel; ott vót a mënyasszony és, ëppen verekëttek. Ez a szëgény embër oda mënën a verekëdõkhöz s aszt mongya: Isten áld mëg, szaporicsd mëg! Ezek az embërek elhatták a verekëdést és a szëgény embërhöz foktak s jól mëgverték azért, hogy mét mongya aszt, s mét nem mongya hogy: szoricsd magadhoz s csókold mëg!

Az embër mënt tovább s találkozik egyg mëszárszékkel, s ott ojan jó kövér disznókat árultak; oda mënën a szëgény embër s aszt mongya: Szoricsd magadhoz, csókold mëg! A mëszáros jól mëgszitta, hogy mét mongya aszt; inkább mongya aszt: Huzd a nyásra, mert kövér!

Immár a szegény ember mi-csájon? Mént tovább, mént, még a malmot nem érte el. Amint mēngyēn, ēgy helyt ēgy kutyát husztak ki a mezőre; a szegény ember oda áll, aszt mongya: Huzd a nyásra, mert kövér! Ezek jól megverték, hogy mét beszél efféléket; inkább mongya: Vigyék ki a dögöt a városból!

A szegény ember mént tovább; éppen ēgy városba ért bé, s ott éppen ēggy öreg asszony meghót, s aszt temették el. Ez a szegény ember oda és elmēnēn; oda áll a koporsó mellé s aszt mongya: Vigyék ki a dögöt a városból! Onnan elkergették, aszt monták, hogy inkább mongya aszt: Isten nyugtassa még a szegény öregét! A szegény ember elért a malomba s aszt sem tutta, hogy mét mēnyēn oda. Osztán megvütte a buzát s haza mént a feleségéhez; s májig és ilnek, ha még nem hótak.

(5:374. — Hétfalu: Hosszufalu. — BORCSA MIHÁLY.)

Fészi: fejsze. *Hi*, *hiu*: padlás.

A béka és a szűz Mária.

Keservesen síráncozva elindula szűz Mária nagy bujába hosszú utra. Busúl, busúl, sir, keserég. Találkozik ēgy békával.

Béka kérdi: Hova mēnsz, hova mēnsz, szép szűz Mária? Mit busulsz, mit keserēgsz?

Szűz Mária félfelelé: Hogy ne sirjak, szegény béka? Őgy fíjam volt, aszt is megölték.

Béka erre aszt felelé: Ne sirj, ne sirj, szép szűz Mária. Nekem tizēnkettő volt; s ē' kerekvágásba gy ēkerek mind ēsszetöcskölte; még se sirok.

Szűz Mária eszt felelé: Ha te nem sirsz fíjaidétt, el se rothaggy soha!

Azét e béka ha elvesz és, el nem rothad; csak elszárad. Ki nem hiszi, keressēn dögöltött békát. Ne felejcse szűz Máriát!

(5:570. — Klézse. Moldva. — ROKONFÖLDI [PETRÁS INCE].)

Ēsszetöcsköl: összezúz.

Csángó adoma.

Ēccēr ēgy magyarföldi atyafi, ki váláhul sēmmit sē tudott, bé vetődött Molduvába váláhok közé, ojtozi vagy bozai vámon, ő tuggya. De hol-holnem, bé tálát ēgy szöllyős kerbe; ott meglát hárágon (szőlőkaró) fityēgni szöllogērērdēket. Neki döll, észí, harapja. De még jó sē lakhatott, oda ér ēgy pēndár (örzö); rivá ordít: *Cse kauc maj?* (Mit keresel?) — Sē csikóm, sē monyasom. — Erre mindēnit elvütte, jó eldöngette, szöllyóból kikergette. Mikor futhatott, tálát ēgy másik válára. Ez is rivá bődül: *Ungye áj foszt?* (Hol voltál?) — Ide bé fosztának még. — *Dare?* (Vaj?) — Dárdám és vót aszt és elvették. — *Saraku! saraku!* (Szegény! Szegény!) —

Nem azért, hanem szöllyólopásért. — *Futuc mamá tá.* (Az anyádat!) — Eleget futék, mégés megfogának. — De mett nem érthette még, döngetni kezdé: *Dutye la Dráku!* (Eredj az ördögbe!) — Ne dorongojj koma! eleget megdorongót az átyádífa.

(14:42. — Klézse, Moldva. — ROKONFÖLDI.)

Váláh: oláh. Rivá: reá. (rióla: róla).

Az ember élete.

Neki fogott az iszten, ke nem vala mit csánnyon, csántán e földet, meliken élünk. Láttán, ke nem áll jól földnek pusztán, csánt emberekét, kucsákat, mágárákat (szamár), is mindent, mit látunk sze nem látunk szemeinkvel. Zutonnét megcsántán ükét, elejbe gyüjtén. Is ilü napot ígért nekiek.

Elébbszer eléhittán ^zembért, is mondotta neki:

»Te embör, te légy gazda földén, is mindenén, is vigaggy harminc évig, is aggyig is ilj!«

Mikor halta ^zembör, ke csak harminc évig kel éljen, riutt az isztennek, hogy mért csak annyi ilü napat ad, sze nagyon köveszel-tin. ^zIszten halgatta, is nem mondott neki szemmit. Zután elihittán a mágárt, sze mondotta neki:

»Te ilü napaidba hordozz, huzz, is vizsely, nogy nehezsígekét, nogy munkákat, is ily kilencven esztendeig.

Mikor halta a mágár, ke kilencven esztendeig kel ilyen (éljen) ulyan nehezen, bögni fogott, udzs mind e mágár, is rini fogott, sze kértin ez isztent, hodzs védzsén viszva ^zesztendeijibül.

Okkor az iszten meghalgatta, is lehuzott neki husz esztendőt.

Mikor ez embör hallottán, ke lehuzott husz évet e mágár-tul, odoszökött, reménykedve-kérte az isztent, hodzs aggyán oda neki. ^zIszten ideatta.

Azután odohittán a kucsát, is mondotta neki:

»Te kucsá, te legy embörnek jó barátcsa, örözd rossz embe-rektől, is minden rosszakarátutul, udzs, hodzs még e hódhoz is ugassz. Is ily hetven esztendőt!«

Okkor a kucsá ordítani fogott, hodzs mit csánnyon ü hetven esztendeig, nekozológgyék, kértén az isztent, hodzs vegyen le ^zélő napaidul. ^zIszten lehuzott neki husz esztendőt.

Mikor meghaltán ez embör aszt, felszökött, sze reménykedve ésménd kértin, hodzs aggyán oda neki. ^zIszten ideatta.

Azután eléhittán a mómiccát (majom), is mondotta neki:

»Te mómicca, te ledzs emberkipbe, is dzsermék eszbé, sze ily ötven esztendeig. Mikor meghaltán aszt, siratódott, mind e dzserekék, sze kértin ez isztent, kurtisszán meg ez élő napjait. ^zIszten eltért, sze lehuzott neki husz esztendőt.

^zEmbör köszentlen ^zilü napaitul, odoszökött, is kértin, aggya oda neki. ^zIszten ideatta.

Zután elrendeltin mász móldu elevenszíget, termettsíget, amit teremtet, is elüle kültin ükét: No, immá^m ménnyeték, illeték, hodzs kirendeltem nektek.

Elmenték, helyekét fogtok, Moldovábo, Nagymagyarországbo, kisöbben Amerikábo. Is ilni fogtok [élni kezdtek].

^zEmbër ilt harminc esztendeig, ippeg mind a sászárok abba a tájba. Zután harminctul ötven esztendeig óltak dzsermekéi. n'épe, dolgozott neh'ezbül, hozott haza, ami kel házhoz, mert ezek óltak a mágárnak esztendei.

Zután ^zembër ⁱelt ötventül hetvenig mind e kucsá, ürzi vagyonszágát, s ugot, mind e kucsá hódhoz, gyet valéki közeledik, vedzsën el e vagyonszágát. Immán ezek óltak a kucsától való esztendők.

Hetven esztendőtül ^zember eszik bé dzsermekéknek nyomikba ulyan eszet hordoznak, kacagnak mind e dzsermekék, mit lát másznál, csán ő isz, éppen mind a mómicca, mert ezek e mómicca esztendők.

ⁱEs ki ⁱel többet kileneventül, vadnak ördög-évei, és mász móldu lélektől, meliktül még elkivánta, mert aszt képzettin ^zembër, ke lesz örökkén sászár, mind a harminc évben.

(31:143. — Moldva, Szabófalva. — RUBINYI MÓZES.)

Csán: csinál; *csántán*: csinálta. *Zutonnét, zután*: azután. *Ke* (oláh szó): hogy. *Sze*: és (az oláh *și*?). *Kértin*: kérte. *Aggyán*: adja. *Nekozólódik, nyékészlódik* (a székelységben): kínlódik, bajlódik. *Kurtisszán*: kurtítsa. *Köszentlen*: köszönetlen. *Elevenség, termettség*: állatok, növények? *Gyet*: nehogy? — Föltünő a zárt *č* ingadozása.

A hamis katonák.

(Szójáték.)

Kotonák indultak verekedésbe, menőleg ^zuton békerőztek gazdára, hodzs meghályanak. Házigazdának ólt ödzs luggya megszütve e kemencébe. Éen kotonák felkeltek, s kivették ludat, s bétettek rossz bocskort esérpenyőbe, hol volt a lud. Más elvettin kakaszt; reggelig míg ült ödzs óra, kettü, felkelnek e kotonák, monygyák e gazdának:

»Elmenünk gazdaúr!« E gazda monygyán kotonáknak, ályanak, had szólján meg e kakasz. Kotona montán:

»Megszól zután is. Nekünk nagy hirünk jött, mert e Bocskorom király kiverte Ludibenci császárt Cserpenyő városbul.«

(31:147. — Moldva, Szabófalva. — RUBINYI MÓZES.)

Békerőztek, olv. *békérőztek*? *Éen*: éjen, éjjel. *Elvettin*: elvette. *Ólt, ült*: volt. *Szólján meg*, olv. *szóljon még*?

TARTALOM.

	Lap
Bevezetés. A nyelvjárások rövid jellemzése	3

1. Nyugati nyelvjárások.

	Lap		Lap
Az okos leány (Göcsej)	13	Hazug mese (Rábavidék)	18
Terülj meg abroszom!	13	Tréfás mese (Zalai nyj.)	18
A jó tanács (Őrség)	15	Mese egy királyfőről (Kis-Kanizsa)	19
A cséros disznó (Hetés)	16	Beszélgetés (Őrvidék, Felső-Őr)	20
Adomák (Rábavidék)	18		

2. „Dunántúli” nyelvjárások.

a) Felső Dunántúl.		A boszorkány (Veszprém m.)	26
A pap meg a cigány (Győr)	22	A bolondos gyerek (Somogy)	27
Találós mesék (Győr m.)	23	A Lókiné bundája (Somogy)	28
Az okos juhász (Pest m. Tinnye)	23	Párbeszéd (Tolna)	29
A farkas meg a róka (Veszpr. m.)	24	Találós mesék (Tolna)	29
Lakodalmi mondóka (Veszpr. m.)		Párbeszéd birkamosáskor (Tolna)	29
Pápa)	25	Krisztus és szent Péter (Orosháza)	30
		Miért nincsenek szentek az evan- gelikus templomokban (Oros- háza)	31
b) Alsó Dunántúl.			
Csali mesék (Veszprém m.)	25		
A medve és a kecskék (Veszpr. m.)	26		

3. Alföld és Drávavidék (ö-zők).

a) Kis Kunság.		c) Dráva vidék.	
Találós mesék (Kecskemét)	33	Hogyan lett a vizes vödörből kút	
A pityke meg a kis kakas (Halas)	33	(Baranya)	36
		A pap meg a vándorlegény (Bar.)	37
		Látogatás komáéknál (Baranya)	37
		Az ördög találmanya (Somogy)	38
		Ijesztő mese (Somogy)	39
		Hús nap száz forint (Somogy)	39
		Gazdasági levelek (Somogy)	39
b) Szeged vidéke.			
Párbeszéd (Szeged)	34		
A kányai menyegző (Békés m.)	35		

4. Duna-tiszai nyelvjárások (ö-zők).

Találós mesék (Pest m.)	41	A jövőndömondó pap (Szolnok)	43
Tréfás szólásmódok (Bács m.)	42	Tréfás párbeszéd (Szentés)	44
Kioldvasó vers (Bács m.)	42	Találós mese (Szentés)	44
Csali mesék (Bács m.)	42	Tréfás mesék (Nagyszalonta)	45
Cigányadomák (Szolnok)	43	Szólásmódok (Hajdu m.)	46

5. Palóc és palócos vidékek.

	Lap		Lap
Palóc elbeszélés (Mátravidék, Gömör m.)	47	Mese vége (Zilah)	57
Nem hazudott (Mátravidék, Gömör m.)	47	Adoma a nagy Wesselényiről (Szilágy vm.)	58
A palóc és az egri nagytemplom (Mátravidék, Eger)	49	Felköszöntők (Nyitra m.)	58
Közmondások (Borsod)	56	A gombóc (Esztergom m.)	59
Krisztus-mondák (Nógrád m. Karancs-vidék)	51	Szólások (Csallóköz)	59
Állatmese (uo.)	52	Táncmondókák (Mátyusföld)	59
Az egyszeri gyerek (uo.)	52	Közmondások (Mátyusföld)	60
Gyűlés az eső elállítására felől (Nógrád m. Ipolyvidék)	53	Az okos leány (Heves m. Gyöngyös)	60
Szólásmódok (Sajóvidék)	55	A hamis nyelv (Felső Pest m. Vác)	61
Az én lakódomam (Torna m. Hernádvidék)	55	Szólások (Jászszág)	61
		Szólások (Félegyháza, jász telepítés)	62

6. Északkeleti nyelvjárások.

(Felső Tiszavidék és Zemplén-Abauj).

Bolond mesék (Debrecen)	63	A csizmadia disznaja (Bihar m.)	66
Terítés abrosz! (Debrecen)	64	Az egyszeri gyerek (Szatmár m.)	67
Szójátékok (Hajdu m.)	65	A pórul járt ördög (Szatmár m.)	67
Mese a fonókából (Bihar m.)	66	Szólásmódok (Zemplén m.)	68
Az igazi komédiás (Bihar m.)	66	Találós mesék (Abauj m.)	68

7. Királyhágón-túli nyelvjárások.

(Erdélynek nem-szekély része.)

Népdal (Kalotaszeg)	69	A kóré s a kis madár (uo.)	70
Átkozódások és tréfás mondások (Kalotaszeg)	69	A tehén és a ló (uo.)	71
A régulás asszony (Kolozs m.)	69	A szegény ember s az ördög (Küküllő vid.)	72
A legény s két lány szeretője (Szolnok-Doboka m.)	70		

8. Székely mesék és adomák.

Szekély adomák (különféle vidékekről)	74	Hallgató mese (Háromszék)	82
Régi székely instancia	75	A szegény ember fia (Csik m.)	84
Álommese (Maros-Torda m.)	76	Kire marad a kis ködmön? (Gyergyó)	85
A gazda ember meg a fia (Udvarhely m.)	78	Találós mesék (Gyergyó)	86
A színházban (Udvarhely m.)	78	A béka és a szűz Mária (Moldva, Klézse)	87
A kutya kabala (Udvarhely m.)	79	Csángó adoma (uo.)	87
Fogfájás elleni urusság (Háromszék)	80	Az ember élete (Moldva, Szabófalva)	88
A varrótő (Háromszék)	81	A hamis katonák (uo.)	89